کۆماری عێراق

ئەمیندارێتی گشتی رۆشنبیری و لاوان

دیوانی بێسارانی

١٠٥٣ - ١١١٣ هـ.ق

١٦٤١ - ١٧٠٢ ز

بەرگی یەکەم

کۆکردنەوە و، لێکۆڵینەوە و لێکدانەوە

کیومرث نیک رفتار

دیوانی بێسارانی

١٠٥٢ - ١١١٣ ھ.ق.

~~١١١٣ - ١٠٥٣~~ ھ.ق

١٦٤١ - ١٧٠٢ ز

~~١٧٠٢ - ١٦٤١~~ ز

بەرگی یەکەم

کۆکردنەوە و، لێکۆڵینەوە و لێکدانەوە

کیومرث نیك رفتار

«ناوەرۆك –

باس	لاپەڕە	ژمارەی شیعرەکان
پێشەکی		
بێسارانی ، لە چەند لاپەڕەیەکدا .	٩	–
پێشەکی	١٤	

تیپی «أ»

تیپی – ب –

تیپی – پ –

تیپی – ت –

تیپی – ج –

تیپی – چ –

«بێسارانی لە چەند لاپەڕەیەکدا»

پیرێکی دانا ، مەلایەکی زانا ، دڵی ئاوێنەی چیاکانو فیکری بەرزی – ئەلکتریکی بەندەنەکان ، شەیدای ئاسمانی هەورامانو شابازی کلاوەی بێساران ، مامۆستای ئەدیبانو ڕەنگرێژی شاعێران ، دڵی کراوەتەوە بە ئیلهامێکی یەزدانی ، بوە بە هێلانەی ئەدەبیاتی گۆرانی ، هێندێ جار مەیگێری مەیدانی - خاس خواکان بوە .

سەرچاوەی خەیاڵی وردی ، کانی گەشاندنەوەی گیان ، باخچەی گەوهەری ئەدەبیاتی گەلێ بەهێزتر لە ئاوو نان ، چونکە ئەم دوانە ، تەنیا بۆ ژیانن ، بەلام ئەو دوانە ، کورۆکی ژیان .[1]

سوتاوێ کە بۆ پیروزی دەروونی هەڵقرچاوی ، پڕ لە بۆنی ژیانبەخشی – عەشقو عێرفانە ، لە دێی بێساران» ، ناوچەی «ژاوەرۆ» ،[2] لە ماڵێکی ساحیب – فەزیلەتو زانست وە لە بنەماڵەیەکی ئاینیی ، هاتوەتە دۆنیاوە .

چاوی باوکی «مەلا قطب الدین» ، ناوبانگ بە «عەرەب» ، بەدیتنی ئەو – ڕووناکو ڕووناکتر بوەتەوە . ئەم ڕێککەوتە لە نیوەی دووەمی سەدەی – یانزەهەمی کۆچی مانگیدا ، بوە « =١٠٥٣[2] هـ .ق – ١٦٤١ز) .

مەلا قطب الدین» بەهۆی شارەزاییکی تەواو و ، دەستێکی هەرە درێژ – کە لە زمانی «عەرەبی»دا ، کە لەو کاتەداو لەو ناوچەیەدا ، تەنیا عیلمی ئەو سەردەمەی حۆجرەی فەقیان بووە ، بویەتی ، بە « عەرەب » ناوبانگی دەرکردوە .

---

(١) مێژوی ئەدەبی کوردی ، مامۆستا علاء الدین سجادی ، چاپی دووەم ، لاپەڕەی ٢٠٥ .

(٢) «ژاوەرۆ» ناوچەیەکە لە بەینی «هەورامانی تەخت» وە «گاوەرۆ» ، دانیشتوانی ئەم ناوچەیە بە شێوەی «هەورامی» قسە ئەکەن .

ئەم ناوچەیە ، لە بارەی هونەرو ئەدەبی کوردیەوە زۆر پڕبارە ، بەلام بە داخەوە زۆربەی شاعیرەکانو زاناکانی ئەم ناوچەیە ، تا ئێستاش نەناسراو ماونەتەوە .

«مەلا قطب الدین» ـ [3] ناوی کورەکەی بەحوکمی «قۆرعە» ، نایە «مصطفی» ، لەو کاتەدا ، بە گوێرەی ڕەسمو یاسای بنەماڵەیی و ، دابی عەشایری ، وابو – کە کوران ئیش و کارو پیشەو هونەری باوکو باپیرەیان بگرن بەدەستەوەو ، نگاداریشی لێوە بکەن ، لەسەر ئەم

---

(٣) بە پێی لێکۆڵینەوەی زانای بەڕێز ، جەنابی (سید محمد طاهر هاشمی) . بنەماڵەی قاضی جوانرۆ . کە ئێستاش «مەلا عەلی فخری» قاضی جوانرۆ وە «مەلا احمد فخری» . مۆدەرێسی دێی یاریٚ لە ناوچەی جوانرۆ لە پاشماوەی ئەم بنەماڵەیەن . خۆیان لە ئەولادی «مەلا مصطفی بێسارانی» . دەزانن .

لەم بنەماڵەیە . خوا لێ خوش بوو . زانای بە ناوبانگ «مەلا محمد»ی قاضی جوانرۆ کە تا دەوروبەری ساڵی ١٢٩٠ هـ .ق . لە ژیاندابوە . خۆی بە ئەولادی «مەلا مصطفی بێسارانی» زانیوە وە ئەمەش بەپێی «نەسەب نامە»یەکە . کە «مەلا محمد» قاضی جوانرۆ بەدەستی خۆی نووسیوەتی وە لە پەرتووکێکی بلاونەکراوەدا کە لەلای جەنابی «سید محمد طاهر هاشمی» مەوجودە . ئەوتریٚ .

ئەو «نەسەب‌نامە»یە بەم جۆرەی خوارەوە تۆمار کراوە :

«مەلا محمد قاضی» کوڕی «مەلا محمود» کوڕی «مەلا مهدی» کوڕی «مەلا هادی» کوڕی «مەلا قاسم» ، کوڕی «مەلا مصطفی بێسارانی» . کوڕی «مەلا قطب الدین عرب» کوڕی «مەلا شمس الدین» . کە بەپێی ئەم «نەسەب‌نامە» . ناگونجیٚ جیاوازی نێوان «مەلا محمد قاضی جوانرۆ» وە «بێسارانی» کەمتر لە سەدو هەشتا ساڵ بێت (– ١٢٩٠ هـ . ق) مەلا محمد قاضی جوانرۆ لە حەیاتا بوە . کە ئەگەر لەم تەئریخە . ١٨٠ ساڵ کەم بکرێت . ساڵی ١١١٠ هـ . ق پێك دێت کە لە هەمان کاتدا . بێسارانیش زیندو بوە وە ئەم لێکۆلینەوەشە . هەمیسان لەگەڵ لێکۆڵینەوەی «مامۆستا علاء الدین سجادی» دا ، بە پێی بەڵگەی زیندوی ناوبراو . ڕێك ئەکەویٚ .

مامۆستا سجادی لە کتێبە زۆر بەنرخەکەیدا . (= مێژوی ئەدەبی کوردی» ، لاپەرەی ٢٠٦ چاپی دووەم ساڵی ١٩٧١ ز – نووسیوەتی : «مەلا مصطفی» کوڕی «مەلا احمد»ی بێسارانی‌یە . وە ئەم سەرچاوەیە لەساڵی ١٩٥٣ ز – تا ئیستا . تەنیا بەڵگەی باوڕپێ کراوو بلاوکراوە لەبارەی بێسارانیەوە بوە . بەم بۆنەوە ئەو کەسانەی کە خویان لە مێژوی ئەدەبی کوردی . ئەمەیان خوێندبێت یاخود لە جێگای ترەوە . کە ئەویش هەر لەم کتێبە . وەر گیراوە . ئێستاش ئەم قەولە بەزانستی خۆیان لە بارەی بێسارانیەوە . زیاد دەکەن .

دوور نیە لە داهاتوودا ، تەواوی ئەو قوژنە تاریکانەی ژیانی ژمارەیەکی زۆر لە شاعێرو هونەرمەندەکانی کوردمان بۆ ڕوون بێتەوە . ئینشاء الله .

ڕەوشتە ، «مصطفى»ش بە دوای – فێربوونی خوێندنەوەو نووسینەوەی سەرەتایی ، کە بەهۆی خوێندنەوەی – «تۆمار» وە لە سەر نووسینی ، پێك دەهات ، لە پاشا ئەچێتە حۆجرەی – فەقیان کە لەم خولەدا ، زۆربەی حۆجرەکانی ئەو ناوچەیەی چاو پی کەوتوە ، لە «نۆدشە» ، «پایگەلان» ، «بێساران» ، وە « شاری‌سنە» ، (فەقێتی‌ی) کردووە ، زۆرتر لە پایگەلان ماوەتەوە ، ئیجازەی مەلایەتی‌ی ، لە «سنە» وەرگرتوە و ، گەڕاوەتەوە بۆ «بێساران» و لەوێ دەستی (بەدەرز) ووتنەوە کردوە .

مامۆستا بێسارانی کە بی گۆمان یەکێ لە گەورەترین پیاوە ئایینەکانی کوردەوریە کەزەمیرێکی ڕووناکی هەبوە ، وە بەم بۆنەیەوەو بەهۆی زانستو شاعیریشەوە زۆر ناوبانگ بوە ، بەلام بەداخەوە چۆنیەتی (بەسەرهاتو) ژیانی‌ی ، وەکوو زۆربەی شاعێرو – زاناو عارفە کوردەکانی کە ، هێشتا لە تاریکی‌دا ، ماوەتەوە .

بێسارانی مەلایەکی زۆر بالا دەست بووە ، زۆربەی شاعیرەکانی هاوکات و هاتوو بەدوای ئەودا ، «بێسارانی» یان بە مامۆستایەکی زور گرنگو زانا ، ناوبردوە . بە تایبەت مامۆستای پایەبەرز «مەولەوی» .

برێ کەس ووتویانە «بێسارانی» و «باباشیخ»ی بێساران ، هاوکات – بوون ، بەلام بەلگەیەکی باور پی کراویان بەدەستەوە نیە . هەرچەند کە ئەگونجێ ڕاست بێ .

مامۆستا بێسارانی لە عیلمی «أصول»دا ، دەستێکی (بالای) هەبوە ، لەگەل ئەوەشا کە شاعیرێکی غەرامی‌و فەلسەفەچیەێکی ئایینی ئەناسرێ ، ساحیبی شعورێکی پاك وە هەستێکی بەرزیش بووە . گەلێ لە شاعیرە بەرزەکان ، لە لای ئەو دەرسیان خوێندوە وە ئیجازەیان وەرگرتوە .

بێسارانی پیاوێکی زور شۆخو قسەخوش‌و دەم بە پی کەنین بوە وە هەروەها لە هۆنراوەکانی دەرئەکەوێ ، خاوەنی فیکرێکی ورد ، دڵێکی ناسك وەهەستێکی بەتین‌بووە .

دوور نیە لە عیرفاندا ، «ڕوەشتی خەلوەتیە»ی کە لەو ڕۆژەدا ، لە کوردستانی ئێرانا ، باو بوە ، بۆ خۆی دەست‌نیشان کردبێت . باوەکوو عاشق – کچێك بەناوی «ئامینە» کە کچی پیاوێك بەناوی « شێر محمد» ی‌پایگەلانی‌یە ، ئەبێت ، وە بی گۆمان ئەم کچە توانیویەتی بەشێکی زۆری لە سەرچاوەی هەلقولێنی لە شیعری بێسارانی‌دا ، ببێت ، لەگەل ئەمەشدا ، ئەلێن ، بێسارانی هەرگیز ژنی نەهێناوە .

شیعرەکانی بێسارانی ئەگەر بە قوولی بەرچاو بدرێت ، ئەتوانین لای‌کەم ، بە سێ بەشی

جیاواز ، دابەشی بکەین ، کە بریتین لە :
غەرامی ، عیرفانی ، کۆمەلآیەتی .
بەشی یەکەم کە زۆرتری شێعرەکانی بێسارانی ئەگرێتەبەر ، زۆربەی هی دەورانێکە کە بێسارانی گەنج بوە (= خولی فەقێتیێ‌ی وسەرەتای مەلایەتی) .
ئەم بەشە ، هەمیسان ، خۆی بە دوو بەشی جیاواز ، دابەش‌ئەکرێت :
بەشی هەوەلێ شموولی ئەو هەڵبەستانە ئەکات کە بێسارانی لەلای خۆشەویستەکەی ، شیرینەکەی ، شۆخەکەی ، قیبلەکەی ، نیازەکەی ، ئاواتەخوازەکەی‌یان بە ووتەی خۆی « چراغ - چراخ» ، بەبێ تەنگوچەڵەمەیەکی زور ، دانیشتووبوە .
چاو ، برۆ ، برژانگ ، خەت‌و خالێ ، کوڵم‌و لێو ، زوڵف‌و بەژن‌و بالآ ، سەیر ئەکات‌و دەم بە تاریف‌و قەڵەم بەنووسینەوە خەریك ئەبێت .
بەشی دووەم بەلآم ، بە رواڵەت دوور لە «چراغ»ە وە سەدان - تەنگو چەڵەمە ، زۆخ‌و زام ، دەردو برین ، غەم‌و پەژارەو هێجران ، لێ‌ی کۆبوەتەوە ، و لە دەروونی‌دا ، تۆفانی غەم‌و هێجران ، شەپۆل بە سەر شەپۆل - دەهێنێت .

بێسارانی عاشقی سرۆشتە ، بە تایبەت دیمەنە جوانەکان ، چیا بەرزەکان ، تافگە کافوریەکان ، گوڵە هەزار رەنگەکانی شاخی هەورامان ، رەزە میوەکان جێگایەکی دیاری‌یان ، لە شێعرە غەرامیەکانیا ، هەیە .
لێرەدا دەست‌نیشان کردنی سێ نموونە لە هەڵبەستەکانی مامۆستا بێسارانی کە بتوانێت رێ‌نموونیەك بێت لە بۆ خوێنەری ئازیز ، رەنگ‌بێ ، بێ‌سوود نەبێ :

أ - **نمونەی غەزەلی غەرامی :**

چـــــراغ وەنـــــەوشە ،چـــــنور چـــــەنی‌ی گولێ
عـــــەزمێ رای وسالێ ،تۆشان هـــــانـــــەدلێ
چـــــنور جـــــەسەرکۆ ، وەنـــــەوشە جـــــەچـــــەم
گولێ جـــە گوڵستـــان ،وە هـــەم بـــیـــەن جـــەم (تـــاد . . .)

ب – نموونەی هەڵبەستی عیرفانی :

تەرسا بەردەنم ، تەرسا بەردەنم
راسەن سۆخیرەی دەیر تەرسا بەردەنم
مەی نەپای مەمبەر . مەسجێد وەردەنم
تەجدیدێ مەزهەب ، عیسا کەردەنم (تاد . . .)

ج – نموونەی شیعری کۆمەڵایەتی :

ئارۆ وێنەی . دیم خەزانیٚ زار
بەندیٚ بەزامەت ، جەورو جەفای یار
ئەوجە دەردیٚ وێش . بێ مەدارایٚ
خارچنگیٚ زامەت ، لێش‌و یارا بیٚ (تاد . . .)

«بێسارانی» . لە ساڵی ۱۱۱۳ هـ . ق بەرانبەر لەگەڵ ۱۷۰۳ ز ، لە تەمەنی ٦۱ ساڵێدا کۆچی دوایی کردوە وە لە گۆڕستانی «پیرە هەژارە» کە ئەکەوێتە ۳ کیلۆمەتری ڕۆژئاوای «محمود ئاوای دوو ڕۆ» . واتە بەینی «تەرخان ئاوا» ، و «محمود ئاوا» ، نێژراوە .

ئەم گۆڕستانە ئێستا کەوتوەتە لای خوارووی ئەو جادەیە کە لە سنەوە ئەچێت بۆ مەریوان .

کیومرشا عبد الغفور (نیك رفتار) – سلیمانیه
۱۳٦۰/۳/۲۸ هـ . ش – ۱۹۸۱/٦/۱۸ ز

«پێشەکی»

خوێنەری بەڕێز ،

دیوانێ کە هەر ئێستا بەدەستتەوەیە ، هی هۆنەلەیکی نەمر ، زانایەکی فیکروردو مەلایەکی قسە خۆشە ، کە خاوەنی دەروونێکی خاوێن بووە ، خەڵکی دێی «بێساران»ە ، لە ناوچەی «ژاوەرۆ» ناحیەی «سەڵو ئاوا = سرو اباد» شارەستانی «مەریوان» ، پارێزگەی «کوردستان»ی ئێران .

ناوی «مصطفى بێسارانى» یە ، ناوبانگی دەرکردوە . «نازناوی» شی «بێسارانی»ە . بەڵام بە پێچەوانەی زۆربەی شاعیرەکان کە «ناوی شیعری» خویان لە هەڵبەستەکانیاندا ، دێنن ، بێسارانی ، ئەم عورفەی کەمتر بەرچاوگرتوە ، بەم بۆنەوە شیعرەکانی مامۆستا بێسارانی ، زۆرجار بەناوی شاعیرانی ترەوە ، لە ڕادیو خوێنراوەتەوە ، یان لە نوسخە دەسنووسەکاندا یاخود برێ جاریش لە چاپەمەنیەکاندا ، نوسراوە ، یان ، دەم بەدەم نەقڵ ئەکرێ . تەنانەت بەپێچەوانەی ئەمەش ، هەر پێش‌هاتی کردوە کە شیعری کەسی‌کی کە بەناوی بێسارانیەوە بلاوکراوەتەوە . لێرەدا ، ئەڵبەتە ، تەنیا ئەوانەی دەتوانن ئەو تەشخیصەیان بێ . کە شیعرناس بن وە لەم بابەتەوە لێکۆڵینەوەیان بووبێت .

کۆکەری ئەم دیوانە ، چەندەها ساڵە (لە ١٣٤٠ [1] هـ . ش – ١٩٦١ ز – تائێستا) لە فرسەتە مناسبەکاندا ، خەریکی کۆکردنەوەی شیعرەکانی ئەم شاعیرە پایە بەرزەو (هەندێ) شاعیرانی نەناسراوی تری کورد بووم .

هیوام ئەوە بوەو هەیە : بە هیمەتی ئەدەب پەروەرانی کوردو فەرهەنگ ناسانی دڵسۆزەوە ، لە هەرکوێ ئەژین و لە هەر پلەیەکدا هەن ، ئەم دیوانەو باقی دیوانەکانی تر ، بە شێوەیەکی پەسەندکراو ، لە تەواوی قۆناغەکاندا (=کۆکردنەوە لە سەر نووسینەوە ، ڕاستکردنەوە ، لێکۆڵینەوە ، چاپ ، بلاوبوونەوەو . .) ، تا گەیشتن بە دەستی خوێنەرە ئازیزەکان ، بە چەشنێ کە بتوانێ تا ڕادەیە ، ڕەزامەندی ئەوان ، بەدەی بێ‌بنێت ، ئامادەبکرێ ، جا لەم ڕێبازەدا ، چاوەڕوانی ئەوە ناکەم کە کەسێ منەتم بزانێ یاخود سوپاسم بکات ، بەڵکوو بە پێچەوانەوە ، بە ئەرکی سەرشانی خۆمی دەزانم ، ئەو ئیشەی کە لەم بابەتەوە لە دەستم دێت ، بە هەر قیمەتێك بێت ، ئ‌ی‌کەم .

---

(١) لە ئێراندا ساڵی کۆچی هەتاوی بەکاردەهێنرێت کە ٣٦٥ رۆژە (هـ .ش) . بەڵام لە عێراقدا ساڵی ی کوچی مانگی کە ٣٥٥ ڕۆژە .

لە پەیوەندی لەگەڵ ئەمەدا ، بە واجبی خۆم دەیزانم ، بەر لە هەموو شتێك ، لە ماموٚستای پایە بەرزو بەرێز ، جەنابی «سید محمد طاهر هاشمی» کە عینایەتیان فەرموو ، بەشێ لە چوێنەتی ژیانی بێسارانییان بە پیٚنووسی خوٚیان بەخەطێکی هەرە جوان ، بوٚ ناردووم ، لە کانگای دڵەوە ، سوٚپاسیان بکەم .

هەروەها لە جەنابی «سید رضا شهیدی» ، سوٚپاس ئەکەم ، کە بە سەفاوەتێکی تەواوەوە ، لەم بارەوە ، یارمەتیان داوم .

لە برایانی ئازیز کاکە «حارس عبد القادر هەورامانی و علی محمود» بە بوٚنەی نووسینەوەی دیوانەکە لەسەر شێوەی رێنووسی «کوردی» سوٚپاس ئەکەم .

خوینەری بەرێز ، هەروا کە دەزانیی ، هەموو ئیٚشێکی نویٚ ، هاوریێیە ، لەگەڵ هەندێ کەمو کوٚریو ناتەواویدا ، کەوا بوو ئەم دیوانەش کە هەوەڵین تەجرەبەی منە بە تایبەت ئەم بەرگی یەکەمە ، لەو یاسا گشتیە ، ناتوانیٚت جیاواز بیٚت .

لێرەدا ، نامەوێ بڵێم لە ناتەواویەکانو کەمو کوریەکانی ئەم بەرگە ، چاوپوٚشی ، بکەنو لەسەری مەچن ، چونکە ئەم شێوەیە ئەبیٚتە هوٚی وەستانو ئیش نەکردنی فیکری ئەدەبی . جگە لەمەش ، زیانی گەورەی ئەوەیە کە رەواج بازاری تجارەتی ئەدەبی کوردی ئەدات ، بەڵکوو بە پیٚچەوانەی ئەوە ، تکایە لە کەمو کوریەکان وردبینەوە ، دڵسوٚزی بەکار بهیٚنن وە بیانخەنە بەر نەقدو پرسیارو لێکوٚڵینەوە ، تا رێرەوانی ئەم رێگەیە کەمتر بە هەڵەدا بچن ، چونکە خوێنەر ئاوێنەی تەواو قەدی (بالاجامی) ، نووسەرە .

ئەمەو بە تایبەت ، لە بارەی «بەرگی یەکەم»ی ئەم دیوانەوە ، تکاتان لیٚ ئەکەم بیرورای خوٚتان راگەیەنن ، تا لە بەرگی دووەم ، دا ، سوودی لیٚ وەرگیرێ وە هەروا لە باقی دیوانە شیعرەکانی ، شاعیرانی تر ، کە بە دەستەوەن ، لە بەر چاو بیٚت .

بە هیوای هاوکاری ، ئیٚتر سوٚپاس

سلیمانیە – کیومرث عبد الغفور (نیك رفتار)
١٩٨١/٦/١٨

«تپی لا»[١]

ئیم شەو دڵ جـــــــــــــــــــــــــە دەرد .
تـــــاسۆب سپی بی ، دڵ نـــــــالاً جـــــــە دەرد[٢]
پـــــەیوەست مــــەکــــێشاش ، هـــــەنـــاسانیٚ سەرد
هــــەر سەنگ‌و ئـــــاهـــــەن . پـــــەیش مــــەبی وە گەرد[٣]
واتم هـــــــــــــــەی دڵە وەسەن ، وەس نـــــــــــــاڵە
خــــــەڵکــــــان جـــــــە نــــــاڵەی تۆ شان شی زا ڵە[٤]
مــــــاچۆ بیٚ مــــــــرووەت ، چ یـــــــاد کــــــەردەنی
چــــــەنی مـــــــە ئــــــاڵوون ، مــــــــەر بیٚ دەردەنی[٥] ؟
جـــەی وەرتـــەر قـــیـبــلـــەم ، هــــەر شام ، هــــەر سەحــەر
مــــەغــــانــــاش بــــالاً ، قـــامـــــەت چون عـــەرعـــەر[٦]

---

(١) دڵ لە دووری دۆستەکەی بەکوڵ ٣ هەر لە ئێوارە تا بەرەبەیان . دەناڵێنیٚ‌و «بێسارانی»ش لۆمەی دڵ دەکا :

(٢) جە : لە . سۆب : بەیانی . بی : بوو . نالاً : ناڵاندی . واتە : (ئەمشەو) تا بەرەیان . دڵ هەر ناڵاندی .

(٣) پەیوەست : بیٚ‌وچان . مەکێشاش : هەڵی ئەکێشا . سەنگ : بەرد . ئاهەن : ئاسن . پەیش : لەبۆ ئەو . مەبی : ئەبوو . گەرد : تۆز . واتە : دڵ بەبیٚ‌و چان . هەر هەناسەی سەردی هەڵ‌ئەکێشا . بەو شێوەیە کە تەنانەت بەردو ئاسنیش پیٚ‌ی ئەبوو بە تۆز .

(٤) واتم : گۆتم . ووتم . وەسەن : بەسە . خەڵکان : مەردم . تۆشان : تۆیان . شی : چوو . واتە : بە دڵم گۆت دەبە . بەس بناڵێنە . ئەو خەڵقە بە دەس ناڵەی تۆوە ، زاڵەیان چوو .

(٥) ماچو : گۆتی . چ یادکەردەنی : چی‌یت بیرکردووەتەوە . چەنی : چۆن . نەناڵوون : نەناڵم . مەر : مەگەر . وەڵامی دامەوەو گۆتی ، چی‌یت بیرکردووەتەوە . چۆن دەتوانم نەناڵێنم . مەگەر تۆ قەت . ئازارت بە خۆتەوە نەدیوە ؟

(٦) وەرتەر : پێش‌تر . قیبلەم : دۆستەکەم . هەر : هەموو . شام : ئێوارە . سەحەر : بەیانی . بەناناش : ئەی‌نواند . چون : وەکو . عەرعەر : دارێکی سافوو بەژنوو بالاً خوشە . واتە : لەهەموپیش‌تر . هەموو ئێوارەو بەیانی‌یك . دۆستەکەم ئەهاتو قامەتی وەکو عەرعەری خوی . پیٚ دەنواندم .

ئیسه لێڵاوی ، ئەو نەدینمەن
جەو پەی ئاهیٚ سەرد ، زاریو شینمەن (٧)
ئیسه پەی دووری ، قیبلەم مەناڵوو
گەردیٚ پاو پاڵاش ، وە مژە ماڵوو (٨)
یە خەیلیٚ وەختەن ، لێم نادیارەن
نەشەو خاوم هەن ، نە ڕۆم قەرارەن (٩)
کەسیٚ کە دۆش ، نەپیۆارش بۆ
چەنی بەشەو خاو ، ڕۆ قەرارش بۆ (١٠)
چون «بیٚسارانی» هەرکەس بیٚدڵ بۆ
چون باغچەی بیٚ ئاو ، دایم بیٚ گۆڵ بۆ (١١)

---

(٧) ئیسە : ئیستا ، لێڵاوی : کوێراوی ، نەدین : نەبینین ، جەوپەی : لەبەر ئەوە ، زاری : پاڕانەوە وگرین . واتە : بەڵام ئێستا کوێراوم داهاتوەو دۆستەکەم نابینم ، لەبەر ئەوەیە هەناسەی سەرد هەڵئەکێشمو دەپاڕێمەوە ودەگریم .

(٨) پەی : بو ، مەناڵوو : دەناڵێنم ، پا : قاچ ، پاڵا : پێڵاو ، کەوش ، مژە : برژانگ ، ماڵوو : ئەماڵم ، گزگ ئەدەم . واتە : ئێستا لەبو دوورکەوتنەوەی دۆستەکەم دەناڵێنم وە بەردەوام لەسەر ئەوەی ، تۆزی پێڵاوەکانی بەبژانگ ، پاکو خاوێن بکەمەوە .

(٩) یە : ئەمە ، خەیلیٚ : زۆر ، وەخت : دەم ، کات ، نادیار : نادیار ، هەن : هەس ، ڕۆ : ڕۆژ ، واتە : ئەمە زۆر دەمێکە دۆستەکەم لێم نادیارە ، جا لەبەر ئەوە ، نە بەشەو خەو لە چاوانم دەچێتو نە بە ڕۆژیش قەرارم ماوە .

(١٠) پێوار : نادیار ، شاراوە ، واتە : ئەو کەسەی کە دۆستی لیٚ بشارێتەوە ، چۆن ئەتوانیٚ بە شەو خەوی لیٚ کەوێتو بە ڕۆژ قەراری ببێت .

(١١) بیٚدڵ : بیٚ دۆس ، دڵ ، لە ووتەی هەورامی‌دا ، جگە لەو مانا بەناوبانگە ، واتە : قەلب ، فؤاد ، بە مانای «دۆس» «یار» یش هەیە ، واتە : هەرکەسیٚ وەکو «بێسارانی» دۆستی نەبێت ، وەکو باخچەیێکی بیٚئاو ، کە گۆلی نەبێت ، وایە .

تیٚبینی

(٤) ووشەی «خەڵکان» ، لە هێندیٚ نۆسخەدا «مۆرغان» هاتوە ، کە بە مانای «مەلو مۆر»ە ،

(٦) لە هێندی نۆسخەدا : «مەنماناش باڵا نەمامیٚ نەوبەر» نووسرا بوو .

(١٠) «چەنی نەناڵۆ ، چۆن قەرارش بۆ» یش لە تەنیا نۆسخەیێکدا ، بینرا .

(١١) «باغچەی بیٚ ئاو» ، لە نۆسخەیێکدا «باغیٚ وێران» هاتوە . وە لە هێندی نوسخەدا ، دێری دوایی بە تەواوی ، نەهاتبوو .

ئیمشەو ئـــــایـــــریٚ گرِبـــــەست نــــــه دەروون
بـــــلّیسەش یـــاوا بـــــه سەقـــــفیٚ گەردوون[(١)]

جـــــەگرِەی ئـــایـــــر ، جــــه بـــلّیسەی نـــار
ستـــــیٚزام چون بـــــەرق ، ئـــاو کـــــەردم هـــــاوار[(٢)]

جـــــه هـــــاوار هـــــاوار ، شفـــــاو لالّەی من
جــــه هــــەی ئــــاو ، هــــەی ئـــاو ، شینو زالّەی من[(٣)]

تەمز مـــــــەژنـــــــەوٚو یــــــەك خوٚدا تـــــــەرسیٚ
سلّیان سیٚفـــــــــــەت ، رِای خوٚدا پـــــــــــــەرسیٚ[(٤)]

مــــــــەشوٚ مــــــــاوەروٚ کوٚزەی بــــــــیت المال
مـــــــەشانوٚش وه رِووی گرِ بـــــــەستـــــــەی تـــــاوەن[(٥)]

ماموٚستا «بیٚسارانی» لەم پارچه هوٚنراوەدا ، له بەختی نا لەبارو ئیقبالّی چەوتی خوٚی . گلەیی ئەکاو ئەلّیٚ :

ئەگەر ئیٚوەیش بەخت له گەلّتانا یار نەبوو ، هەولّو تەقەللای بیٚسوود مەدەن .

(١) ئایر : ئاگ . نه : له . یاوا : گەییشت ، سەقف : ئاسمان (= عاسمانگ) . واته : ئەمشەو ئاگریٚ لەناو دەروونمدا هەلّ گرا : که ئەوەند بەتیژگ بوو . بلّیسەی تا عاسمانگ گەییشت .

(٢) نار : ئاگر . ستیٚزام : هەلّچلەکام . بەرق : چەخماخەی هەوری بەهار . کەردم : کردم . واته : لەبەر بەرز بوونەوەی گرِو بلّیسەی ئەو ئاگرە . وەکوو چەخماخەی هەوری بەهار . هەلّ چلەکامو هاواری ئاوم کرد .

(٣) شفا : پارِانەوه . لالّه : لالاّن . زالّه : پارِانەوه به دەنگی گرینەوه . واته : له پارِانەوەو لالاّنەوەو گرینوو شینی من . (مانای ئەم شیٚعرەو شیٚعرەکانی دوائیی بەسراوه بەیەکەوه) .

(٤) تەمز : توٚ مەلّیٚ . مەژنەو : ئەبیٚسیت . رِای خوٚدا : رِیٚگای خودا . واته : توٚ مەلّیٚ پیاویٚکی له خوٚدا ، ترسو موٚسوٚلّیان سیٚفەت ئەو دەنگەی من ، که هاوار دەکەم ، دەبیٚسیت .

(٥) مەشوٚ : ئەچیٚ . ماوەروٚ : دینیٚت ، کوٚزه : گوٚزەلّه . بیت المال : لەمیٚژەوه که بانكو جیٚگای دوور له مەترسی ، له بوٚدانانی پولّو پارەو ئەشیای بانی دارنەبوو . خەلّك شتەکانیان کوٚئەکردەوەو ئەیاندا ، بەدەستی پیاویٚکی ئەمینەوه که لەبوٚ ئەوان چاودیٚری لیٚوەبکات . مەسیحیەکان ئەو شتانەیان له سەدەکانی ناوەرِاستدا ، ئەسپارد به دەستی قەشەکان که پاریٚزەری کلیٚسا بوون ، وه له سەدری ئیسلامیش ئەو جیٚگایه ، پیٚی ئەگوٚترا : «بیت المال» . مەشانوٚش : ئەی رِیٚژیٚت . وەرِووی : بەملی ، گرِبەستەی شەمالّ : ئاگریٚ که بای شەمالّ لیٚی داو باش باش پەرەی پیٚبدات . واته : ئەچیٚ گوٚزەلّەییك له «بیت المال» دینیٚتو ئەی رِیٚژیٚت به ملی ئەو ئاگرەیدا که شەمالّ پەرەی پیٚداوه .

پێسە مەزانۆ یە کوزەی ئاوەن
نمەز خۆ یە نەفت . کۆی تەوەن تاوەن [٦]
کۆزەی نەفتش کەرد . وە بڵێسەمدا
قرچەی کوزەی نەفت . وە ستێزەمدا [٧]
هەر تا سەحەر بی . هەر سۆزام بە سۆز
سەحەر سفتەکۆم . با بەردش ، چون تۆز [٨]
هەر کەس وێنەی من ئێقبالش چەفتەن
نەواچۆ هەی ئاو . نەسیبش نەفتەن [٩]

---

(٦) پێسە : وەها . نمەز : نازانێ . نەفت : نەوت . کۆ : کێو . تەوەن : بەرد . تاونای : تواندنەوە
واتە : وەها ئەزانێ ئەم گۆزەڵە ئاوی تیایە . نازانێ نەووتی تیایە . ئەو نەوتەی کە بەرد ئەتوێنێتەوە .

(٧) قرچە : دەنگی سووتانی هەر سووتەمەنییەك . لە کاتێکدا کە ئاگرەکە زۆر بەتین بێت . واتە :
گۆزەڵەی نەوتەکەی کرد بە بڵێسەی ئاگرەکەمداو ئێجگار قرچەم لێ هەستاو ئیتر هەر ئەبرژیم و دا ئەکەوتم .

(٨) هەرتا : تاوەکو . سۆزام : سووتام . بەسۆز : بەسووتێنێکی بێ‌وچان . سفتەکۆ : خۆڵەمێش .
بەردش : بردی . واتە : تا بەرەبەیان من بەبێ وچان ئەسووتام تا بووم بە خۆڵەمێش . ئینجا کە ڕۆژ بووەوە . با خۆڵەمێشەکەمی وەکوو تۆز بردو پەخش‌و بڵاوی کردەوە .

(٩) وێنە : وەکوو . چەفت : چەوت . مەواچۆ : نەڵێت . نەئێژێت . نەسیب : بەش . بەخت . واتە :
هەر کەسێ وەکو من . ئێقبالی چەوتە . هاواری ئاو نەکات . چونکە . بەشی نەوت ئەبێت .

١ ئیم شەو جەستەی من ،

ئیم شەو ئەرمەدیش کەسیّ جەستەی من[1]

٢ - جالیّ پەشیۆیای ، جەستەی خەستەی من

نائومیّد مەبی پەریّ جەستەی من[2]

٣ - دەروون جە دووری مەگریا بەتاو

جە چەم مەتکیا پەیا پەی هوو ناو[3]

٤ - نالەی نالینم وە پای عەرش یاوا

رۆخسارم نەروی زەمین مەساوا[4]

٥ - نەگاهیّ راحەت نە لادیّ ئارام

تاسۆب سپی بی بەی تەورو یارام[5]

٦ - کەسیّ پەی قیبلەش یە ژیانش بۆ

پەیش کەمەن بەی تەور ئەرسەد گیانش بۆ[6]

مامۆستا «بێسارانی» ئەم پارچە هەڵبەستەی لە کاتێکدا گۆتوە کە لە دوورکەوتنەوەی خۆشەویستەکەی ـ دەروونی ـ پڕ لەئاگرەو لە چاوانیشی ـ جیاتی فرمێسك ـ خوێن دێتە خوارەوەو ناڵەی دەروونی بە عەرش ئەگات .

(١) جەستە : لەش . مەدیش : ئەیبینی . چاوی پیّ ئەکەوت . واتە : ئەمشەو ئەگەر کەسیّ ئەهاتوو لەشی منی چاو پیّ‌ئەکەوت .

(٢) حالّ . حالّ . پەشێویا : شێواو . خەستە : ماندوو . نەخۆش . شەکەت . نائۆمێد : نائۆمێد . مەبی : ئەبو . پەریّ : لەبۆ . واتە : وە حاڵی بە شێواوی لەشی منی ئەبینی کە زۆر ماندوو لاواز بەرچاو ئەکەوت . بەتەواوی لەبۆ لەشی من . نائۆمێد ئەبوو .

(٣) تاو : تین . چەم : چاو . مەتکیا : ئەهاتە خوارەوە . پەیاپەی : یەك لە دوای یەك . واتە : دروون لە دووری یار ئاگری تیّ‌چوو بوو وە لە چاوان . یەك لە دوای یەك فرمێسکی خوێناوی دەهاتە خواریّ .

(٤) یاوا : گەیشت . رۆخسار : روومەت . زەمین : عەرز (= ارض) . مە ساوا : ئەم مالّی ی واتە : نالەوهاوارم بە عەرش ئەگەیشت ورِوومەتم لە بەر ئازاری دەروون . بەعەرزائەماڵی ی .

(٥) گاهیّ : دەمیّ . راحەت : رەحەتی . وچان . لادیّ : (تاویّ) دەمیّ . ئارام : ئارام . بەیتەور : بەم جۆرە . ویارام : رامبوارد . واتە : نە دەمێك رەحەتیم گرتو نە تاوێك ئارامم بوو . بەم وینەیە تا قەراخی عاسمانگ سپی بو . ئەو شەوەم رابوارد .

(٦) قیبلە : خۆشەویست . پەیش کەمەن : لەبو ئەو کەمە . واتە : کەسیّ کە بۆ خۆشەویستی خۆی ژیانی وەهابێت . بەراستی ئەگەر سەد گیانیشی هەبێت . هێشتا هەر کەمیەتی .

١ - ئێم شەو خارێ یاو ، زەمانەی وساڵ
بەردش بە دڵدا ، جە دەستێ خەیاڵ[١]
٢ - وەختێ خار نە تەخت دڵ گرتش قەرار
شکەفتنانە ڕووم گوڵ هەزار هەزار[٢]
٣ - جە چەی زامێ خار دەست نیشانێ دڵ
خەم بی وە گوڵزار من بیم وەبڵبڵ[٣]
٤ نالەی بڵ بڵیم (بڵەند) پایە بی
جە پەی شوم بەختیم ئایر مایە بی[٤]
٥ جەستەم هەر گریا تا سۆب بەیاندا
سۆب بالام نیشان سفتە دلاندا[٥]

هێندێ جار . نووسەر یا شاعیرە تیژبیرەکان ، باڵەندەی تیژباڵی ی خەیاڵیان . باڵ ئەگرێتەوەو لە ڕوانگەی دڵی ی ئەوان ئەنیشێتەوە . جا لەو کاتەدا . نووسەر یا شاعیر . ئەو خەیاڵە ئیجگار ناسك و زەریفە ئەکا بە پەخشان یا هۆنراوە (=شێعر) . وە ئەم پارچە هەڵبەستەی . مامۆستا بێسارانی لەو چەشنەیە .

(١) خار : دڕگ . زەمانەی وساڵ : کاتی بەیەك گەیشتن . بەردش : بردی . بەدڵدا : بەناو دڵدا . یاو : تا . واتە : ئەمشەو دڵ بە دەستی ی خەیاڵەوە . لەکاتێکدا خەریك بوو بە خۆشەویستەکەی . بگات . «تا»ی لێ تایبن بووە ئەو «تا» یە وەکو دڕگێك بوو . چەقی ی . بەناو دڵدا .

(٢) وەختێ : کاتێ . نە : لە . تەخت : ناوەڕاست . گرتش : گرتی ی . گرتش قەرار = جی گیر بوو . شکەفتن : پشکەوتن . ڕووم : ڕوومەتم . واتە : کاتێ ئەو دڕگە لە ناوەڕاستی ی دڵدا جی گیر بوو . هەزار هەزار گوڵ لەسەر ڕوومەتم پشکەوتن . (مەبەست ئەوەیە کە کاتی ئینسان . «تا» ئەی گرێ . لەشی ی گشت داغ ئەبێت و بە تایبەت ڕوومەتی ی وەکوو گوڵ سوور ئەبێتەوە کە لەو کاتەدا . ئەڵێن . ڕوومەتی ی . گوڵی ی داوە .

(٣) جەپەی : لەبەر . بەبۆنەی . زام : برین . خەم : غەم ، بیم : بووم . واتە : بەبۆنەی برینی ی ئەو دڕگەوە . کەوادڵی ی دەست نیشانی خوی کرد بوو . غەم لەلام بوو بەگوڵزارو منیش بووم بە بۆلبۆلی ی گوڵزارەکە .

(٤) ناڵە : ناڵان لەبەر برین و ئازار . بڵەند : بەرز ، شووم بەختی ی : چارە ڕەشی ی . واتە : ئەو کاتە وەکوو بۆلبۆل ناڵەم بەرز بوو وەو لەچارە ڕەشی ی خوم جگە لە مایەیکی . ئاگر . شتێ ترم نەبینی ی .

(٥) گریا : ئەگرا . نیشان : پیشان . سفتە دلان : دڵ سووتاوان . واتە : تا ڕووناکی ی ڕۆژ . لاشەم هەر ئەگرا . جا ئەو کاتە پیشانی ی دڵسووتاوانم دا تا بی ی بینن .

١ - ئیم شەو جە خاودا زوڵفیٚ دیٚزیٚ دیم
چون سیاماران سەراویٚزیٚ دیم
٢ - شیانیٚ گرتم من جە نەزانی
ئەمز ئەو قاتڵ(. . . . .)(٢)
٣ - تیٚژتەر جە ئەڵماس قولایش سازا
یەك زەرەی تەنم ناستش بە ئازا(٣)
٤ - ڕۆح جە تاویای زامیٚ گیروگاز
پەریٚ ئاسایش ئاماوە پەرواز(٤)
٥ - واتش مەر بشون دوورگنون لیٚشان
زامیٚ گازیٚ مار مەتاوو کیٚشان(٥)

هونەر بە ڕوواڵەت شەویٚك لە خەویا . زولفی کیژیٚکی جوان . کە وەکوو ڕەش ماریٚك کە سەر بەرەو خوار وەستابیٚت ، ئەبینیٚت وە ئەچیٚت بیانگریٚتە دەست . ئیٚتر ئاگای لەوە نابیٚت کە ئەم زوڵفە تیژتر لە ئەڵماسە ، وەکوو ڕەش ماری بیٚ ئیجازە وایە . تا کاتیٚ ئەزانیٚ تەواوی لەشی‌ی زامدار بووە وە ڕۆحی‌شی‌ی لەو هەموو تەعزیبە ، ئەیەویٚ خوی‌ی خەلاس کا وە لە بەدەن دەربچیٚت . بەلاٚم ڕەش مار ڕیٚگای لیٚ ئەگریٚت‌و لە دەرچوونی‌ی بەرگری‌ی ئەکات .

(١) دیٚز : ڕەشی‌ی کالٚ ، سەر ئاویٚز : سەر بەرەو خوار ، واتە : ئەمشەو لەخەودا . زوڵفیٚکی‌ی ، وەکوو ڕەش ماریٚکی‌ی سەر بەرەو خوارم بینی‌ی .

(٢) شیانیٚ : چووم . واتە : چووم‌و لە نەزانی‌ی‌و نا بەئەدەبی خوم ئەو بە ڕوواڵەت زولفەم گرت . .

(٣) تیٚژ : تیژ ، سازا : پیٚکی‌ی هیٚنا ، تەن : لەش ، ناستش : نەی هیٚشت ، نەی هیٚلاٚ ، ئازا : ساغ ، بیٚ ئازار ، بیٚ برین . واتە : تیژتر لە ئەڵماس قولاٚیکی‌ی پیٚك‌هیناو تەواوی ، لەشمی‌ی ، پی‌یٚ برین‌د ر کرد .

(٤) تاویای : توانەوە ، ئاسایش : وچان دان ، ئاما : هات ، پەرواز : باڵ‌گرتنەوە .
واتە : ڕۆحی‌ش لەبەر ئەو هەموو ئازهردانە ، لەبۆ وچان‌دانیٚك هەولی دا باڵ بگریٚتەوە .

(٥) واتش : گۆتی‌ی ، لشون : بچم ، دوورگنون : دوور بکەومەوە ، لیٚشان : لە ئەوان . مەتاووکیٚشان : ناتوانم تەحەممول بکەم . واتە : گۆتی‌ی (ڕۆح) ، ئەبیٚ بۆی دەربچم‌و لی‌یان دوور بکەومەوە ، چوونکە ناتوانم تەحەممولی‌ی زامی‌ی گازی‌ی مار ، بکەم .

٦ ئەودی هەم بەردش سەر نەدەهانم
ڕاگیرلی پەرێ ڕۆحی ڕەوانم [٦]

٧ - ئەو جە ئێشێ زام هایڵەی قاتڵ
وێش جە پەروازی ئەو کەردەن باتڵ [٧]

٨ - بەی گشت زامە وەشی وەتەنما
بەتەنێ پڕدەرد خەم وەتەنما [٨]

(٦) ئەودی : ئەو کاتە ، دەهان : دەم ، ڕاگیر : ڕێگەکەی کردە بەند . ڕەوان : ڕۆح ، واتە : ئەو کاتە سەری‌ی بردە ناو دەم وە لە دەرهاتنی‌ی ڕۆحم لە بدەنمدا ، برگرلی ، کرد .

(٧) ئێش : ئازار ، هایڵە : پڕمەترسی‌ی ، وێش ، واتە : ڕۆح کە وای بینی‌ی . بەو هەموو زامی‌ی پڕ لە مەترسیەوە ، لە چوونە دەرێ ، پەشیمان بوەوە .

(٨) وەتەن : نیشتمان ، نیشتگە ، واتە : بەو هەموو زامەوە گەڕایەوە و چوەوە بە لەشما ، بەو لەشەی پڕ لە برینو ئازارەی کە وەکوو نیشتمانی خەم وایە .

١ - ئارۆدیم بە چەم نازك ئەندامیٚ
ساوای تەن تەراو تولٚە نەمامیٚ [١]

٢ - عەرعەر بالاٚیٚ شای جەمین جامیٚ
زولٚفان چون كەمەند خیاتەی خامیٚ [٢]

٣ - گرتە بێش وە دەس تولٚیٚ جە عەرعەر
ساوای نازك تەن سافیٚ ناز پەروەر [٣]

٤ - گاه بە دیدەی ناز مەدیا پێش دا
گاه مەگرت وە بەژن وە بالاٚی وێش دا [٤]

٥ - هەر وەخت پەیش مەدیا وە نازیٚ چەمان
چەفت مەبی جە تاو مژەش چون كەمان [٥]

---

(١) ئارۆ : ئەمرۆ . چەم : چاو . نازك : ناسك . ئەندام : ئەندام . ساوا : ساوا تەن تەراو : گەنج و پێ‌كەوتوو . تولٚە نەمامیٚ : نەمامێكی تازە هەلاٚتوو . واتە : ئەمرۆ كیژێكیٚ زۆر ناسك و بەژن و بالاٚ خوشم چاو پێ‌كەووت كە وەكوو نەمامێكی‌ی ساوای تازە هەلاٚتوو وابوو .

(٢) بالاٚ : بەژن . عەرعەر . دارێكی ساف و بەژن جوانە . جەمین : ناوچاوان . جام : ئاوێنە . خیاتەی خام : خیاتەی خاو . واتە : بەژنی‌ی وەكوو داری‌ی . عەرعەرو ناوچاوانی‌ی ئاوینەیەو زوٚلفیشی‌ی وەكوو كەمەند درێژەو لە نەرمەو نیانی‌دا وەكوو خیاتەی خاو وەها ئەهاتە بەرچاوان .

(٣) گرتە بێش : گرتبووی . واتە : تولٚیٚ ناسك و ساف و زۆر ڕێك و پێكی‌ی لە داری‌ی عەرعەر گرتبوو بە دەستیەوە .

(٤) گاه : برێ جار . دیدە : چاوان . مەدیا : ئەی نواڕی‌ی . پێش دا : بە ئەودا . مەگرت : ئەی گرت . وێش دا : خوی‌دا . واتە : برێ‌جار بەنازی چاوانەوە - ئەی نواڕی‌ی بەوداو برێ جاریش ئەی‌گرت بەبەژن و بالاٚی خوی‌یا .

(٥) یەروەخت : هەركاتیٚ . چەمان : چاوان . تاو : گەرما . واتە : هەركاتیٚ - بەنازی‌ی چاوان ئەی‌نواڕی‌ی پێ‌یا ، لەبەر گەرمای برژانگی‌ی وەكوو كەمان ئەچەمایەوە .

٦ ئــــــــەوسا مـــــــەگرتش ڕاس چـــــــەنی بـــــــالاْ
مـــــەلـــــەرزاو مـــــەکـــــەفت نـــــەپـــــاش مـــــەلالاْ[٦]

٧ «یـــــانیْ جـــــەهـــــەرکۆ نـــــەمـــــامیْ بـــــاخ بۆ
یـــــائـــــەو وه بـــــالاْی ویْش بـــــه دەمـــــاخ بۆ»[٧]

٨ «هـــــــەنی وه بـــــالاْی ویْشان نـــــــەنـــــازان
ئـــــــاوات وه سایـــــــەی بـــــــالاْش بوازان»[٨]

(٦) ئەوسا : ئەوکاتە . چەنی ی : لەگەلْ .مەلەرزا : ئەلەرزی ی . مەکەفت : ئەکەووت .
مەکەفت نەپاش : ئەکەوتە ژێر پی ی . مەلالاْ : ئەلالاْیەوە . واتە : ئەو کاتە ئەیگرت بە بەژنی ی خویا . تووڵیش کە لە خوی ی زۆر شەرمەزار . بوو و چەمابووەوە . ئەلەرزی ی و – خوی ی ئەخستە ژێر پی ی و ئەلالاْیەوەو ئیعتیرافی ی بەم واقیعیەتە ئەکرد. (٧)و(٨)
. لە هەر کویْ نەمامیْ لە باخان هەیە کە بەژن و بالاْیکی ی زور ڕێك و پێکی ی هەیەو خوی ی بەسەرباشقە دەزانیْ . پی ی بلێن با ئیتر شانازی ی بە بەژنی ی خوی ی نەکا . و ئاوات بەسیبەری ی بالاْی ی ئەو (= خوشەویستەکە) بخوازیت . جەهەرکۆ : لە هەر کویْ بەدەماخ بۆ : شانازی ی – پێوە بکا . هەنی ی : ئیتر . نەنازان : شانازی ی پێوە نەکا . بووازان : بخوازن .

١ - ئــــــاخ پــــــەی مـــــــنــــــاڵی . . . . .
ئـــــاخ وا درێغــــا پـــــەرێ مــــــنـــــاڵی [١]

٢ - گۆشەی خـــــاتـــــرم جــــەخــــەم بێ خـــــاڵی
لاقـــــیـــــد بیم جـــەتـــــان جــــەوەشیو تـــاڵی [٢]

٣ هـــــەر بــــازیم مــــەکـــــەرد من چـــــەنی یـــــاران
مــــــەشیم وە بـــــــاوەش نـــــازك نــــــازاران [٣]

٤ نــــــــازاران جـــــــــەمین لـــــــــێم نمە پۆشان
مـــــەکـــــــەردم سەیـــــــران زوڵفێ وەش بۆشان [٤]

٥ ئـــێسە جـــــە شوومی زەمـــــانـــــەی بـــــاتـــــڵ
نـــــازاران یـــــەك یـــــەك لـــــێم مـــــەکـــــەران سڵ [٥]

شاعێر لەم پارچە هەلبەستەدا . وەکو زۆربەی خەڵك . ئاوات لە خولی منداڵیی دەخوازێت . واتە :-ئەم کاتە کە هیچی لەسەر نەبوەو کەسێ شەرمی لێ نەکردوە . هەر خەریکیی .یاری منالأنە بوەو بە - باوەشی ئەمو ئەوەوە بۆ خوی سەیرانی کردوە . بەڵام لەکاتی گۆتنی ئەمشیعرانەدا خوی بەبێگانە لای خەڵك دەزانیو گلەئی لە زەمانە دەکات :

(١) درێغا :ئەفسوس . واتە : ئاخم بۆ دەورەی منداڵی . داخم بۆ دەورەی منداڵی .

(٢) خاتر (=خاطر) : ضمیر . دڵ . فکر . تان (=طن) : لۆمە . وەشی : خۆشی . واتە : دڵم لە هەموو - رەنگی غەمو پەژارەیەك خاڵی بوو مۆقەیدی هیچ چەشنە لۆمەو خۆشیو ناخۆشی نەبووم .

(٣) بازی : یاری . مەکەرد : ئەمکرد . چەنی : لەگەڵ . یاران : هاوەڵان . مەشیم : ئەچوم .واتە : لەگەڵ هاوەڵەکانما هەر خەریکی یاری بومو ئەچومە باوەشی ناسکە نازارەکان .

(٤) جەمین (=جبین) : روومەت . نمەپۆشان : نەیان دەپۆشی . وەش بۆ : خۆش بێن (=بۆن) .ئەو کاتە ئەوان لەمن شەرمیان نەدەکردو روویان لێ هەڵ نەدەگێرام وەمنیش سەیرانی - زوڵفی خۆش بێنیانم .ئەکرد .

(٥) شووم : نامۆبارەکی . سڵ : لەبڕ وەستانو نەچوونە بەرەوە . کوتوپڕ وەستان .
واتە : ئێستە بەڵام . بەداخەوە . زەمانە لێم وەرگەڕاوەتەوەو ئەو ناسكو نازدارانە . کە چاویان پێم دەکەوێ لێم دەترسنو پاگێزە ئەیانگرێتو ناتوانن بێنە بەرەوە .

١ - ئـــافـــتـــاو پـــێواری . . . . .
وەخـــتێ جـــە مـــەغـــرێب ئـــافـــتـــاو پـــێ واری [١]

٢ - جـــەمـــیـــنش نـــەبـــرج تـــەشاو دیـــاری
پـــەیوەست گەرمی وەخت سۆبو ئـــێوار بی [٢]

٣ - بـــەنورێ جـــەمین شەوق ئـــارای تـــەمـــام
یـــاو نـــا وەهـــەم وەخـــتێ سبحو شام [٣]

٤ - سپـــەردم بـــەنوور بـــارگەی ئیمـــان
(چـــنـــدێ . نوور بـــەخش بۆ پـــەی سۆبو شامـــان [٤]

٥ پـــرشنگێ نوورش پـــەی پـــەی مـــەشانـــا
مـن دەرسات نـــەرووش (لافـــتـــام) وانـــا [٥]

---

(١)و(٢) ئافتاو : هەتاو . خۆر . پێوار : نادیار . پەناکەوتوو . مەغرێب : خۆرئاوا . مەعنای - ئەم شێعرەو شێعری‌ی دووانی بەسراوە بەیەکەوە : هۆنەر لەکاتێکا ئەبینێ خورئاوا ئەبێت . هەر لە عەینی‌ی کاتا شاهێدی هەڵاتنی‌ی هەتاوێکی تر لە خورهەڵاتەوەیە . شاعێر ئەڵێت : لەکاتێکا - هەتاو لە خورئاوا پەناکەووت . ناوچاوانی‌ی هەتاوێکی کە . لە خورهەڵاتەوەیە . لە «برجی‌ی تەشاو» هاتە دەرێ . لێرەدا - بەیانی‌یو ئێوارە بەیەك گەیشتن . ئەم تەعبیرە ئێجگار ناسكو دڵرفێنە .
جەمین : ناو چاوان . تەوێڵ . برج تەشاو : بە ڕواڵەت ئەبێ ناوی جێگایێ بێ یاخود ئیستیلاحێکی‌ی زانستی‌ی هەستێرە شناسی‌ی بێت . پەیوەست : بەیەك گەیشتوو . سۆب : بەیانی‌ی (صبح) .

(٣) نوور : نوور . ڕووناکی‌ی . بارگە : بارگە . چەنی‌ی : چۆن .یاونا : گەیاندی . سبح =صبح .
شام : ئێوارە . واتە : بەڕووناکی‌ی ناوچاوانی کە شەووق ئەو هەموو عالەمی‌ی گرتبوەبەر . هەتاووی بەیانی‌ی وئێوارەی بەیەك گەیاند .

(٤) سپەردم سپاردم . واتە : دامە دەستی‌ی ئەو ئیمانە تالە تیری‌ی چاووی بەد بی‌ی پارێزن- تا بۆ ماوەیە بینە هۆی ڕووناکی‌ی . ئێوارەو بەیانیان .

(٥) پەی‌پەی یەك لەدووای یەك . مەشانا : ئەی‌وەشاند . دەرسات : بەزووترین کات .ڕووش : لەسەری لافتی :سوورەتێکی قورئانە کە بۆ بەرگری‌ی لە زەخمی‌ی چاوی‌پیس - ئەی خوێنن بە ملی‌ی خوشەویستا یاخود دەی‌نووسن‌و پی‌یەوە دەبەستن . جا ئەڵێ کە - من ئەم کارەساتەم چاو پی‌کەووت . بەزووترین کات دەستم کرد بەخوێندنی‌ی سورەتی‌ی - «لافتی» .

١ - ئەجەل داوم بۆ . . . .
تاکەی من چەنی دەوران داوم بۆ[١]
٢ - تاکەی شەو بێ یار شیرین خاوم بۆ
بۆ باپات وە بان هەر دوو چاوم بۆ[٢]
٣ - ئەر سەد پەژاران گیانم مەستانان
وەس نیەن بە نام زیندەم مەوانان[٣]
٤ - سپای غەم بەی تەو زۆر گرتەن وەنەم
هەر ساتێ مەرگێ مەن مانۆ پەنەم[٤]
٥ مەندەن نیمەیێ ئەویچ هێجرانان
گەرەکشان بە زۆر چەنەم بستانان[٥]

شاعیری مەزن لەم پارچە هەڵبەستەدا . داوا لە ئەجەل . واتە (قابض) . ئەکاکە بە - زووترین کات بێت بۆ گیانکێشانیی ئەو و لەو هەموو سۆپای غەمو پەژارەیە کە دەوروبەریی ئەویان داوە . نەجاتیی بدات . بەڵام خوشەویستەکەی قەت . ئەوی بیرناکەوێتەوەو هەواڵیشیی لێ ناپرسێ .

(١) ئەی ئەجەڵ من تاکەی ئەبێ لەگەڵ دەوراندا . ناکۆکیم بێت . (٣) تاکەی من بەبێ - دۆست خەوی شیرینم بێت . دەبا بەس بێ . وەرەگیانم بکێشە . بەخێر بێی . پێلاوت - بەسەرچاوانم .(٣)- ئەگەرچی غەمو پەژارە گیانیی سەندووم . بەڵام ئەوە هەیە کە - بەناو زیندوم . (٤) - سۆپای غەم وا دەوروبەری لێگرتووم . کە هەموو سەعاتێکم بۆ مەرگێکە .

(٥) لاموایە نیوە گیانێکم پیماوە کە دووریو جیایی . ئەیان ئەوێ ئەوەیشم بەزۆر لێبستێنن

٦ نـــــەواچـی پـــــەی چـــــێش من چیم نـــــەزانــــــان
نـیـســـە هــــامــــا چـون ، ئـــەجـــەڵ هـــای هــــانــــان ؟(٦)
٧ گیــــــانیٚ کــــــە بـــــەرشیی بـــــەیـــــەك دیـــــانیٚ
جــــــە کۆ بــــــاوەروون پــــــەرێت ، گیــــــانیٚ ؟(٧)
٨ شەمـــــاڵ شۆ واچــــــە ، بــــــەو ئــــــایــــــرنــــاکـــــە
بــــەو دڵ سفـــتــــەی خــــەم سیـــنـــە چـــاکچـــاکـــە(٨)
٩ ئــــــەر سەد ساڵ سۆ چۆوەنـــــــدار جــــــە شاخــــــان
چ پـــــەروا دارۆ عــــــەرعــــــەر جـــــە بـــــاخـــــان ؟(٩)

---

(٦) ئەی ئەجەل ئەوەتا ئێستا پێت ئەڵێم . ئەوەکوو لەوەودوا پێم بڵێیت . بۆچ من نەمزانیوە ؟ (٧) - ئەگەر ئەو گیانەم . بە تەنیا چاو پێی کەوتێ . لەدەس دەرنچێ . (٨)- شەماڵ . تکایە برۆ بەو ئاگر تێبەربووە . بەو دڵ سووتاوەی . سینە شەقکراوە . بڵێ : ئیتر ناتوانم گیانێکی کە لە بۆ تۆ پەیا بکەم و قەرزی تۆ بدەمەوە . (٩) ئەگەر داری قەزوان - سەد ساڵ بەو شاخانەوە بسووتێ . عەرعەر لە ناوی باخان . چ غەمیەتی ی ؟

ئەجەل : قابض . داو : کورتکراوەی داوا بەمەعنای «شەر» . ناکۆکیی . مەستانان : ئەسێنن . وەس : بەس . زیندە : زیندوو . مەوانان : ئەخوێنن . سپا : سوپا .
زۆرگرتەن وەنەم : زۆریی لێهێناوم . مەئمانۆ پەنەم : پێم پیشان ئەدات .
مەندەن : ماوە . هێجرانان : دووریو جیایی . گەرەکشانە : ئەیانەوێت . چەنەم : لێم ستانان بسێنن . نەواچیی : نەڵێیت . ماچوون : ئەڵێم . بەرشیی : دەرچوو .
دیان : نواربن (روانین) . جەکۆ : لەکوێ . وەندار : داریقەزوان . پەروا : ترس . غەم .

١ - ئـــــاروخــــــمـــــانم چون دەمـــــاوەنـــــدبێ
دیــدەی قــیـبــلــەم دیم ، بــەنــدیْ شەو بــەنــدینم بێ[١]
٢ - واتم هـــــەی قـــیـــبــــلـــــەم (ئیمان) و دینم
من بـــەو دیــــدەی تۆ دنـــیـــا مـــەویـــنم[٢]
٣ - مـــــەگەر نـــــەی شەلاْ ئـــیشیْ هـــاتـــێشدا
پۆکـــــەی شەو بـــــەنـــدت ، ئـــاوردەن پـــێشدا ؟[٣]
٤ - وات بێ‌ئـــــارامـــــەن ، وەشەڕ شەڕیـــــکـــــەن
هونـــیـــنیْ دەردین ڕاویـــار پـیکـــەن[٤]
٥ - ئــــەر مــــەرەخــــەس بۆ چون هـــــەردەجــــاران
دەیـــیـــار نمازۆ جـــــە ڕاویــــاران[٥]

لوتکەی دەماوەند بە بەرزائی ٥٦٧١ مەتر . کەوتوەتە شیمالی خۆرئاوای «تاران»وە . لەسەر زەنجیرە شاخەکانی ئەلبۆرزە . لە تەواوی درێژایی سالْ بەفری پێوەیەو بە تایبەت هەموو کاتیْ «تەم و دوکلاْویە»وە تەمەبوەتە هۆی ئەوە کە گەلیْ لە نوسەرو . شاعیرەکان . پەخشان . یا هۆنراوەیان لەو بابەتەوە . نوسیوە .کە بو نموونە ئەتوانین « صادق هدایت» ناوبەرین کە چیرۆکێکی بەناوی «میمونهای دماوند» . واتە «مەیموونەکانی دەماوەند» نوسیوە . هەروا مامۆستا مولەوی (= معدومی)یش لە شیعرێکا ئەلیْ :

منو دەمـــــاوەنــــــد مـــــەرجان کــــــەردەن
ئـــــاد «تـــــەم» و من خـــــەم . تـــــاوە ڕۆی مـــــەردەن»

جا دوکەلّەکەی دەماوەند . هۆی ئەوەیە کە ئەو کێوە «بورکانی» واتە (آرتەش فشان»ە . وە تەمەکەیشی بەهۆی بەرزی ئەو لوتکەی پێك‌دێت .

ئەوەتا مامۆستا «بێسارانی»ش لەم شێعرەدا . دەروونی خۆی وەکو لوتکەی کێوی دەماوەند «تەماوی» لەخەم . ئەبینیْو ئەلیْ :

(١) ئەمرۆ دلّم «غەم»دای‌گرتبو وەکو چۆن دەماوەند «تەم» دای ئەگرێت . خوشەویستەکەم چاو پیکەوت کە ڕوومەتی خوی بە «شەوبەند» چارچیو داپۆشی‌بو . (٣) پێم‌گوت : خوشەویستەکەی ئیمانو دینم . من بەوچاوە جوانانەی تۆ . تەواشای دنیا . دەکەم . کەچی تویش دات پوشان ! (٣)- مەگەر خۆدا نەخواسە . ئازاریْ بەچاوانت گەیشتوە کەوا شەوبەندت کێشاوە بە سەریانا ؟

(٤) وەلاْمی یامەوە : بێ‌تاقەت‌و شەر فرۆش‌و خوێن مژن . ڕێبوارە زامدارەکان ئەکوژن .
(٥) ئەگەر بێ‌توو . وەکو جاران بەرەلاْیان بکەم . ڕێبواریْ لە ڕێبوارەکان بە زیندو نایەلّن .

٦ – مـــــنـــيچ جـــەو بۆنـــەمـــە حـــبوسم کـــە ردەن
هونـــــانیٚ نــــاحــــەق نـــــەیۆم وەگەردەن (٦)

٧ – سازانـــــام ئـــاخـــر حـــەقش بـــەدەستـــەن
ڕاویـــــار کۆشەن ئـــەنــــقـــەسش بـــەستـــەن (٧)

---

(٦) ئەوەتا منیش بەو بۆنەیەوە خستومەتە بەندیخانەوە تا خوێنیی ، ناحەق گەردنم نەگرێ ،
(٧) کە بۆم ڕوون بوەوە ، حەق بەدەستیەتی ڕێبوار کوژن‌و خۆی بە تایبەتی دای‌پۆشاوە ، قەناعەتم کرد .

ووشەکان :

ئارۆ : ئەمڕۆ (=ئەوڕۆ) . بەند : زیندانی (=سجون) . بەندکراو . نەی شەلاّ : خۆدا نەخۆاسە . هاتێشدا : پۆکەی : لەبەر ئەوە . ئاوردەن : هێناوتە . پێشدا : پەی‌یا (= بەسەریا) . بێ ئارام : بێ تاقەت . هونین : خوێنیی . دەردین : بریندار . ڕاویار : ڕێبوار . مەرخەس : بەرەلاّ ، ئازاد . هەردەجاران : جارانی کە . نمازۆ : نایەلّێت . سازانام : کە زانیم . ئەنقەس : عەمدەن ، تایبەتی .

١ – ئـــــارۆ وێنـــــــەی وێم دیم خـــــــەزانیٚ زار
بـــەنـــدیٚ بـــە زامـــەت جـــەورو جـــەفـــای خـــار[١]
٢ – ئـــــــەو جـــــــەدەردیٚ وێش بیٚ مـــــــەدارا بیٚ
خـــار چـــــەنگیٚ زامــــــەت لــــێش ویـــــارا بیٚ[٢]
٣ – بـــــــەزارزارەوە هـــــــەر وێش مـــــــەشانــــــا
جـــــەزامــــــەتیٚ خـــــار دووریش مـــــەن مـــانـــــا[٣]
٤ – خـــــار شەرمش نـــــەکـــــەرد جـــــەرەنگیٚ زەردش
تـــــا بـــــەجـــــەفـــــاو جـــــەور سەد پـــــارە کـــــەردش[٤]
٥ – (راستـــــــەن) جـــــــەوهـــــــەر کۆ دەردەداریٚ بۆ
زدەی زامیٚ سەخت نــــــــــیشیٚ خـــــــــــاریٚ بۆ[٥]
٦ – ئـــــــەویچ چون جـــــــەستـــــــەی من دەردەدار بۆ
یـــــا بـــــەی تـــــەور زەدەی زامــــــە تیٚخـــــار بۆ[٦]

«بێسارانی» لەم پارچە هەڵبەستە کومەلایەتیەدا ، هەستی ی ناسکی خۆی دەردەبڕێت و گەلایکی زەردی – دارێك کە بەهوی پیٚنەگەیشتنی ئاوو خواردەمەنی و هەرواهاتنی کاتی ی سەرماو وەرزی پائیزەوە لە لەقەکەی جویٚ ئەبێتەوە ، سرنجی ڕائەکێشێت و ئەلیٚ :

(١) ئەمڕۆگلایکی زەردو زەبونم کە میثالی خۆم بوو ، بینی ، کە ئەویش وەکوو من گرفتاری زەحمەت و جەورو جەفای هاوەڵەکەی خۆی بوو ، (٣) ئەو (=گلاکە) بە دەستی ئازاری خویەوە تاقەتی – لیٚ بڕابوو ، سەرەڕای ئەمەش ، دڕگیٚکی پیا چووبوو کە وەکوو چنگانە ، چنگی لیٚ هەڵیٚ پێکابوو ،

(٣) بەدەنگێکی زۆر زویرو دڵتەزێنەوە هەر ئەی ناڵاندو خوی ڕائەوەشاند ، تا بەڵکووە لەو زەحمەتە ،خوی دووربخاتەوە ، (٤)– بەلام ! ئەو دڕگە تا ئەو ڕادەیە دڵڕەق بوو کە تەنانەت شەرمیشی لە – ڕەنگی زەردی ئەو نکردو بەهەزار تەعذیب و ئەشکەنجە ، لەت و پاری کرد .

(٥) ڕاستە لە هەر شوێنیٚ ئینسانیکی بیٚدەسەلات بێت ، ئەبیٚ ئامانجی هەموو ئێش و ئازارێك بێت .

(٦) ئەویش ئەبیٚ وەکوو من ، هەموو کاتیٚ دەردەدار بیٚ یاخۆد بەم جۆرە گیرودەی زەحمەتی دڕگ بێت و لێکدانەوەی ووشەکان :

وێنە : وەکو . غەزانیٚ زار : گلای زەردی پاییز . زامەت : زەحمەت . بیٚ مەدارا : بیٚ تاقەت . خار : دڕگ . چەنگ : چنگ ، چنگانە . لێش و یارابیٚ : لیٚی هەڵپێکابوو . زار زار : بە ناڵەیەکی دڵ تەزێنەوە . مەشانا : ڕای ئەوەشاند ، پەلە قاژەی دەکرد .

دووریش مەنمانا : ئەی ئەویست دوور بکەوێتەوە . دوور بکەوێتەوە . پارە : لەت . کەردش : کردی . جەهەرکۆ : لە هەر شوێنیٚ . نیش : چز ، نوك . بەی‌تەور : بەم جۆرە . زامەت : دەردی سەر ، زەحمەت .

١ – ئـــــارۆشيــــــان ديم ڕەنگىٚ خــــــەزانــــــان

حـــالىٚ شان نـــيــــەن ئـــێمـــــە نـــەزانـــان (١)

٢ – ديم بـــــەتــــــەرزەوە خـــــەزانىٚ بـــــەى تـــەرز

تـــــەمـــــام حـــــالىٚ وێش پــــەرێم كــــەردش عـــــەرز (٢)

٣ – پـــــەرسام پــــــە چـــــێشەن ڵێ‌زەردىٚ‌خـــــەزان

وات مـــــەيۆم نـــــەخـــــاو تـــــەنـــاكى تـــــەرزان (٣)

دەردى دوور كەوتنەوە لە«يارو ديار» سەرچاوەى هەڵقوڵينى هونراوەى زوربەى شاعێرەكانى ناو
– كۆردەوارى بوە . فراق ، دوورى ، هيجران ، جيانى ، زۆرتر لە ووشەكانى تر ، بەكار هاتوون .
مەولەوى تاوگۆزى‌و ميرزا عەبدولقادرى پاوەيى ڕەنگ‌ێى لەو هۆنەرانە بن كە زۆر ئەم ووشانەيان ، بەكار بردوە . مەولەوى فارس . لە ديوانى «شنوى»دا ، قەسيدەيەكى ئێجگار بەناوبانگى هەيە كە لە مێژوى ئەدەبى كوردى‌دا تأثير نەبوە كە ئەڵىٚ :

بشـــــنواز نى چون حـــــكـــــايت مـــــيـــــكـــــنـــــد

وز جـــــدائى هـــــا ، شكـــــايت مى‌كـــــنـــــد ،

كـــــز نـــــيـــــســـــتـــــان تـــــا مـــــرا بـــــريـــــده انـــــد

ازنـــــفـــــيـــــرم مـــــردو زن نـــــالـــــيـــــده انـــــد .(تـــــاد . .)

واتە

بـــــيـــــســـــە لـــــە بـــــلوێر ، حـــــيـــــكـــــايـــــەت دەكـــــا

لـــــە جوىٚ بوونـــــەوەى شيـــــكـــــايـــــەت دەكـــــا ،

تـــــاكوو لـــــە وێشە ، مـــــنـــــيـــــان بـــــڕيوە

لـــــە ژن‌و لـــــە پـــــيـــــاو ، زكـــــيـــــان دريوە .(تـــــاد . .)

مامۆستا «بێسارانى»ش بە شێوەيەكى زۆر ڕێك‌و پێك لەم پارچە هونراوە كۆمەڵايەتيەدا ئەم مەضموونەى بەكارگرتوە :

(١) ئەمرۆ چووم تەواشاى ڕەنگى ئەو گەڵا خزانەم كرد ، ئەوەم لىٚ حاڵى بوو كە ئەوان مشتێكيان بەدۆنياوە نەماوە ، بەڵام ئيمە ئێستا بەمەمان نەزانيوە .(٢)تەكەم‌دا ، لاى گەڵايەكى زەردەوە كە شتێكم پىٚ‌بڵىٚ ! دەستى پىٚ‌كردو تەواوى دەردى دڵەكانى بۆم كرد . (٣)– ئانجا پرسيارم – لىٚ‌كرد كە : هۆى چيە ئێوە وا زەردو زايفن ؟ گۆتى وەڵڵا ئەوە ڕاستى بێت لە ، خەودا – بينم ئێمەيان لە لەق‌و تەرزى خۆمان جوىٚ كردەوە .

٤ - واتم ئـــێمـــەو تۆ هــــەردوو جــــەستــــەمــــان
ئــــێش مــــەکــــەران زام ،مــــاران گەستــــەمــــان [٤]

٥ - تۆ جــــبــــاجــــە تــــەرز، من جــــە بــــالأیێ
تــــەرتــــەر جــــە نــــەرگس، سەولێ ئــــالأیێ [٥]

٦ - داخێ جــــیــــایی نــــەوتولێ نــــەمــــامــــان
تۆ جــــەفــــاوت دی، من پــــەنــــەم ئــــامــــان [٦]

(٤) - گوتم ئێمەو تۆ هەروەکو یەك زارمدارین‌و برینەکانمان وەکوو یەك زۆخی لیێ ئەچێت . (٥)-تۆلەتەرز (=لەق)ی خۆت جویێ - بوویتەوەو من لە بەژنێکی تەرتر لە نەرگیس‌و جوان‌تر لە صنوبەرێ .(٦)-برینی بێدەرمانی- جیایی لە یارو دیار ، تۆ لە خەو بینیوتە ، بەلأم من بەسەرما تێپەری کردوە .
ووشەکان :
شیان : چووم . بەی تەرز : بەم وینە ، بەم جۆرە . پەرسام : پرسیارم‌کرد کرد . یەچێشەن : ئەمە چیە . مەیوم نەخاو : هاتوەتە خەوم . تەناکی : جیاوازی . تو جە خاوت دی : تو لە خەو بینیوتە . من پەنەم ئامان :- من بەسەرما تێپەری کردوە .

١ – ئـــارۆ خـــەزانیٚ دوور جـــەپـــای نـــەمـــام
زایفـو زەبوون هــــێجــــران سەر ئــــەنجام [١]

٢ – ئـــەویچ پـــەی جـــەستـــەش، مـــەنـــالاٚ بـــەزار
بـــە جـــەفـــای هـــێجـــران مـــەکـــەردش ئـــێقـــرار [٢]

٣ – پـــــــــەرسام هـــــــــەی زەدەی گەردوونیٚ بیٚ‌ڕام
زیـــنـــدەی بـــەخـــتیٚ شوم دوور جـــەپـــای نـــەمـــام ؟ [٣]

٤ – چ بـــەدبـــەخـــتـــیـــتـــەن کپـــێسە پـــێت ئـــامـــان
مـــەرنـــە خـــاوت دی دووری نـــامـــامـــان ؟ [٤]

---

(١) نەمام : دار . زایف (= ضنیف) : لاواز :زەبون : بیٚ‌پشت‌و پەنا . سەرئەنجام : ئاکام .
واتە : ئەمڕۆ چاوم کەوت بە گەڵا خەزانێکی لاوازو بیٚ‌پشت‌و پەنا کە دوور لە دارەکەی کەوتبو ، کە ئەمە ئاکامی ئەوبوو .

(٢) جەفای هیجران : ئازاری دوورکەوتنەوە . مەکەردش ئێقرار : ددانی پیا دەنیا .
واتە : ئەویش بە دەستی ئازاری لەشیەوە بە دەنگێکی دڵ تەزێن ئەی‌ناڵاندو ددانی بە ئازاری دوورکەوتنەوەی - خۆیا ئەنا .

(٣) زیندەی بەختیٚ شوم : گیان لەبەری چارەڕەش . پەرسام : پرسیارم کرد . گەردوونیٚ بیٚ‌ڕام : چەرخی گەڕاڵ .
واتە : پرسیارم لیٚ‌کرد : ئەریٚ هەی ژێر چەپۆکەی چەرخی گەڕاڵ ،گیان لەبەری چارەڕەشی دوورکەوتو لە قەومو هەواڵ ؟

(٤) پێت ئامان : لێت هاتوە . مەر : مەگەر . نەخاوت‌دی : لە خەوت بینی .
واتە :چ بەدبەختی‌کیت بەسەراهاتوە کە بەم چەشنە ئەدبینم ، تیایا ، خەوت بینی‌بێت کە لە کۆمەڵە کەت جویٚ بویتەوە ؟

٥ - واتش هـــــەی بیٚ دەرد دەروون پـــــڕچـــــە خـــار
سەرگەشتـــــەی هـــێجـــران جـــەفـــای ڕوزگار [٥]
٦ - یـــە هـــێجـــران کـــەردەن جـــە دەیـــدە کۆر بـــام
نـــەتـــەرز مـــەویـــنون نـــە بـــالای نـــەمـــام [٦]

---

(٥) واتش :گوتی . دەروون پڕ جەخار : دلّ پڕ لە درگ . سەرگەشتە : لێوە ، وێلّ .
واتە : وەلامی یامەوەو گوتی : بیٚعاری دلّ پڕ لە دەرد ، ئەی وێلّو لێوەی وەکوو مەجنون ،
ئەی - جەفاکێشی ڕۆزگار ،
(٦) کۆربام : کوێربم . مەوینوون : ئەبینم . بالاّ : بەژن .
واتە : کوێر بم لە چاوان ئەمە حالّە کە منی تێدام ، ئیٚشی جیاوازیە ، ئێستا نە ئەتوانم ئەو لەقەی
- ببینم کە پیٚیەوە وستابووم وە نە ئەو دارەی کە وەکوو دایکی من بوو .

١ - ئـــــارۆ خـــــەزانیٚ زەرد بـــــام ویـــــنـــــا
کـــــەفـــتـــــە بیٚ نـــــەگۆل تـــــافیٚ لال مـــــیـــــنـــــا[١]
٢ - عـــــەکسش دیـــــاربیٚ نـــــەگۆلیٚ ئـــــەوتـــــاف
چهان من مـــــەدیـــــام نـــــەرووی جـــــامیٚ ساف[٢]
٣ - شیـــــام هۆر گرتم دیـــــانیٚ پـــــیٚشدا
چهان کـــــاسەنی خوم ریٚزان بـــــەویٚشدا[٣]

---

(١) زەردبام :زەرد فام . زەرد رەنگ . وینام : چاوم پیٚکەوت . کەفتە بیٚ : کەوتبو . گۆل : گۆلاو .تاف (طاف) : شەلال . لالٚ(لعل) : بەردیٚکی بالی داره . مینا : سپیو ساف .
واته :ئەمرۆ خەزانیٚکی زەرد رەنگم بینی کە کەوتبوه نیٚوان . گۆلاویٚکی پر لە ئاوی سپیو ساف . ئاوی گۆلاوەکە وەکو لالی بەدەخشانی ئەدرۆشایەوه .کاتیٚ کە پژگی شەلالەکەی تیٚ ئەکەوت .
(٢) عەکس : ویٚنە .چهان : وەکو ئەمە . جامیٚ ساف : ئاویٚنەی بیٚ گەرد .
واته : ویٚنەی ئەو گەلا خەزانە لە گۆلاوەکەدا بە رِوونی تەواو . دیاربو . وابو کە ئەدگوت لەناو - ئاویٚنەیەکی بیٚ گەردا ئەیبینی .
(٣) شیام : رِۆیشتم . چووم . هۆرگرتم : هەلٚمگرت . دیانیٚ پیٚشدا : نواریم پیٚیا . ریٚزان :-رژاندویه . بەولٚیشدا : بەسەری خۆیا .
واته :رِۆیشتمو وەرمگرتو پیٚیا رِوانیم . وەکو ئەوه بو جامیٚ خۆمیٚ بەسەرخۆیا رژاندوه .
ئەم شیٚعرە لە نوسخەیەکدا بەم چەشنە هاتبوو :

شیـــــام هۆرم گرت . دیـــــام پـــــیٚشەدا
چهان چـــــەم دان بـــــەسەر ویٚشەدا
کە لەوه ناچیٚ دەستکاریەکی ناشیانە نەکرابیٚت .

١ - ئـــێم شەو من گریـــام خـــروس کـــەرد نـــاڵین
سۆب ئـــەو بێ نـــیشـــان ،من زۆخو بـــاڵین[(١)]

٢ - گریـــەی من جـــەداخ دووری کـــەسێ بێ
ئـــەو جـــەدەرد بێبـــاك ، وەش نـــەفـــەسێ بێ[(٢)]

٣ - نـــەسۆزا بـــە سۆز نـــە بـــە دەمـــەوە
نـــامـــا ، نـــەپـــەرساش بـــەدەردمـــەوە[(٣)]

ماموستا «بێسارانی» ئەو واقێعیەتەمان جاری‌کی کە بو روون دەکاتەوە کە بێگانە بەخوێش نابێ» «کەسێ پشتی - من ناخۆرێنێ مەگەر دەستی خوم» . و «تیر بێخەبەر لە حالی‌ی برسیە .»و دەیان لەم چەشنە ووتارە - گرنگانە کە تەجروبەکراون . شاعێرێکی فارس وەکو ئەوە بەزمانی مامۆستا بێسارانی قسەی کردبێت ئەلێ :

جۆدائی تـــانـــە یزفـــتـــەد . دووست قـــەدرێ دووست . کـــەی دانـــەد ؟
شکـــەستـــە ئۆ ستۆ خوان دانـــەد . بـــەهـــای مومـــیـــائی را .

واتە جیاوازی تاکە نەکەوێتە نێوان . دۆس بایەخی دۆس نازانێ مەگەر ڕان شکاو بزانێ بائی مومیاوی چەندە ؟

لەم پارچەدا . مامۆستا . کەڵەشێر تاوانبار دەکا کە وەکو ئینسانە سەرخۆشەکان . نەهاتوەتە سەری کە هەواڵێکی لێپرسێت .

(١) خرووس : کەڵەشێر . ناڵین : مەبەست خویندنی کەڵەشێرە . باڵین : سەرین .
واتە : ئەمشەو تا بەرەبەیان من هەر گریم‌و کەڵەشێریش هەر بو خوی ئەی‌خوێند . کەرۆژ بوەوە . من سەرینەکەم پربوو لە زۆخاوو لە کەڵەشێریش نیشانێ نەمابوو .

(٢) بێباك : بێخەبەر . وەش نەفەسێ بێ : کاتێکی خوشی هەبوو .
واتە : ناڵەو گرتنی من بەهۆی دوورکەوتنەوە لە خوشەویستێ بوو . بەڵام ئەو (=کەڵەشێر) . لەو هەموو - گرین‌و ناڵەی منە . ئاگادار نەبوو یاخود نەی‌دەویست ئاگادار بێت و بو خوی کاتێکی خۆشی ڕادەبوارد .

(٣) هاوڕێی غەم‌و پەژارەو سوتان‌و برژانی نەکردم وەتەنانەت نەهات بەدەمیشمەوە کە هەواڵێکم لێبپرسێت . ناما : نەهات . نەپەرساش : نەی پرسی .

٤ – وێنـــــەی بێ دەردان سەر وەخـــاك خـــیـــاڵ
تـــاسۆب من گریـــام، نـــەزانـــاش بـــە حـــاڵ(٤)

٥ – بێ‌دەردێ دەردش ئـــــــــەو سا دیـــــــــاردا
نـــاڵەش بێ پـــەروا ئـــامـــا بـــە شاردا(٥)

(٤) تا ڕۆژ بوەوە من گریم ، بەڵام ئەو وەکو بێ‌دەردان ، لەمن هەواڵێکی نەپرسی .

(٥) ئەو بێ‌خەبەر لەهەموو شتێ ، دەردی نەبوو و ئازارێکی بەخۆیەوە هەست نەدەکرد ، مەگەر ئەوکاتە . شتێکی لێ حاڵی بو کە لە ئاوایەکەیەوە هێنایان بۆ شار . ئاتجا ئەو کاتە ناڵەی لێ بەرزبوەوە وە دەردی دووری‌ی هەستکرد .

تیپی – ب –

١ – بـــــــــــەدامـــــــــانت بۆ...
ساسووەیـــــــل دەستم بـــــــە دامـــــــانت بۆ [١]

٢ – ئـــەوسا جـــەیـــەمـــەن بـــەر ئـــامـــانت بۆ
ئـــەوەڵ ڕەشتـــــەی سەوڵ خـــــەرامـــــانت بۆ [٢]

٣ – سا سووەیـــــل سەرم نـــــەڕات تۆفـــــەیـــــل بۆ
ئـــانـــــە مـــەرەژی بـــــا بـــالأی لـــەیـــــل بۆ [٤]

٤ – خـــــــەزان زەرد مـــــــەبۆ زوو مـــــــەڕێز بۆ
لـــــــەیـــــــل نەمەڕێزو ، نەمە بـــــــێزیۆ [٤]

---

(١) دامان : داوێن . سووەیل : سۆهەیل : سووەیل . ئەستێرەیەکی زۆر گەش‌و ڕوونە کە لە هەوەڵ مانگی پاییز دەردەکەوی وە لە کۆردەواری‌دا ناوبانگی بەوە هەیە کە سێوە سورە ڕەنگی سووری خوی لەم ئەستێرەیە وەردەگریٚ . هەروا هەنارو بریکی کە لە میوەکان . جا لێرەدا شاعێر دەڵت بە داوێنی سووەیل دەبیٚ‌و لیٚ‌ی ئەپارێتەوە کە بەر لە هەموو شتیٚ خوشەویستکەی ئەو برەژیٚ

(٢) ئەوسا : ئەو کاتە . یەمەن : یەمەن ، وا بە ناوبانگە کە ئەم ئەستیرە لە یەمەنەوە هەڵدێت .
واتە : ئەو کاتە لە یەمەنەوە هەدیٚیت ، هەوەل شتیٚ ئەی ڕەژی ، با سەوڵی خەرامان بیٚ .

(٣) تۆفەیل : فیدایی . نەڕات : لە ڕیٚگەت . ئانە : ئەوەی . مەرەژی : ئەی ڕەژی .
واتە : ئەستێرەی سووەیل لە دەورت گەڕیٚم ، ئەوەی ئەی ڕەژی با بالأی لەیل بیٚ .

(٤) مەڕێزیو : ئەوەریٚ ، ئەڕێزی . نەمەبێزیو : نابیٚزیٚ . لەبیر ناچێتەوە .
واتە : خەزان زەرد ئەبیٚ‌و زوو ئەوەریٚ ، بەلأم لەیل ناوەریٚ‌و نابیٚزیٚ .

١ – بەی گشت دەردەوە . . . .
بەی گشت زامەوە بەگشت دەردەوە[١]
٢ – بەی جەستەی خەمین ڕەنگیٚ زەردەوە
سا جەنۆ قەبرم تازە کەردەوە[٢]
٣ – ئامانەت ئەوسا وەقەبرم بەران
نیشانەی جەستە (خەستەم) بکەران[٣]
٤ – بە وەڵگیٚ خەزان بپۆشان سەنگم
تا نیشانە بۆ جەزەردی ڕەنگم[٤]
٥ – کۆنەکەمان باوەران وەبەر
هەرکام خەمتەرەن بنیانیٚم وەسەر[٥]
٦ – بنیانیٚم وەسەر کۆنە کەمانیٚ
ئەو جەقامەتم دارۆ نیشانیٚ[٦]
٧ – تاوینان یاران چەفتی کەمانم
بزانان کوشتەی دەردیٚ خەمانم[٧]

---

(١) بەی : بەم . بەو . (٣)–خەمین : خەمگین . ساجەنۆ : هەمیسان لە نویٚوە . قەبرم : گۆڕم .
کەردەوە : کردیەوە . (٣) – ئامانەت : دەستم بەداوێنیت . ئەوسا : ئەو کاتە .
بەران : ئەبەن . وەڵگ : گەڵا . بپۆشان سەنگم : بەردی سەر گۆڕم داپۆشن . جە : لە
(٥) باوەران وەبەر : دەربهێننە دەرێ . خەم تەرەن :
بنیانیٚم وەسەر : بینیٚنە سەر گۆڕەکەم .(٦)جەقامەتم . دارۆ نیشانیٚ :–نیشانەیەك بێت .(٧) تاوینان : تاوەکو ببینن . بزانان : بزانن . کوشتەی : کوژراوی .

واتە : بەم هەموو دەردەوە ، بەم هەمو زامەوە . بەم دڵی پڕ لە غەمەوەو بەم ڕەنگی زەردو زایفەوە کە نیشانەی مەرگیان پێوەیە ، ئەوەتا گۆڕم دێتە بەرچاوان . جا دەستم بە داوێن‌تان ، ئەو کاتە جەنازەکەم ئەبەنە گۆڕستانو ئەویٚ بم‌نێژن . لەسەر گۆڕەکەمەوە نیشانەیەکم بۆ بکەن : بەردی سینە پۆشی گوڕەکەم – بە گەڵا خەزانی زەردی پاییز داپۆشن کە ئەوە نیشانەی ڕەنگی زافەرانیم بێت . کەمانێکی کۆنیش پەیا بکەنو بینیٚنە سەر گۆڕەکەم ئەویش نیشانەی چەمانەوەی – قامەتم بێت . تا هاوەڵان بێنە سەر گۆڕەکەمو ئەو کەمانە ببینن وە بەو بۆنەوە بزانن من کوژراوی غەمانم .
(خەم لەشێوەی هەورامی‌دا ، هەم بەمانای «غەم» . وەهەم بەمانای «چەماوە»یە .بەڵام بەداخەوە ئەو «جەناس»ە ، زۆر جوانە لێرەدا تیادەچێت .

١ - بینایی دیده.....

رۆشنی نوور بەخش بینانی دیده[1]

٢ - بالاّ سپی سەولّ شا پەسەند یده

فریشتەی شەریف حەق ئافریده[2]

٣ - دیده ئاهووی وەحش بیابان وەتەن

سمبلّ چەریدەی ڕوێڵەی خوتەن[3]

٤ - دەلیلەی سەرکەش دەیریانیّ دەیر

پەرندەی پەڕواز ،باڵدار وێنەی تەیر[4]

٥ - لەب جامیّ یاقوت پڕ جەمرواری

ڕەنگ ڕیزەی شەربەت ،شفای بیماری[5]

٦ - هەر وەتەن جاریّ مەگێلیش پێدا

بۆی مشکیّ نافەش پەخشی مەبۆپێدا[6]

مامۆستا «بێسارانی» لەم پارچە هەلّبەستەدا . بە ڕواڵەت ، ئەو نیشانیە دیاریانەی - خوشەویستەکەی دەردەخاو ئەڵێ :

(١) چاوەکەم ،تویت ڕووناکیت خستوەتە چاوی من .

(٢) بالاّی تۆ وەکوو سەوڵی خەرامان ، پەسەندی شاهانە ، تۆ وەکوو فریشتەیەکی بەرز ، لەقای سۆنعی خودائی .

(٣) چاوانت وەکوو چاوی ئاسکی کێوی‌یە ،ئەو ئاسکەی کە خواردنی سۆمبۆلەو - لە «خوتەن»دەژی .

(٤) تۆی وەکوو دەلیلەی سرگ‌و ولیی‌ی نەکراوی سەر چیاکان . تۆی ئەو باڵەندە تیژپەروازە کەبیّ‌باك لە هەموو شتیّ ، بە ئاسمانەوە دەگەڕیّ .

(٥) لێوت وەکوو یاقوتەو دەمت جامی یاقوتی پڕ لە مرواری . ڕەنگی کوڵمت وەکوو شەربەتی - ئاڵ ، شەفای دەردی نەخوشەکانە .

(٦) بەهەر جێگەیکدا جاریّ تیّ‌پەڕی‌ی ، بۆنی میسك‌و عەبیری تێدا بلاّو ئەبێتەوە .

٧ - چیهان جـــــــەسارای خوتــــــــەن چــــــەردەنی
ئــــــەو زیــــــدو مـــــاوا تۆش پـــــەروەردەنی (٧)

(٧) وەکوو ئەوەیە لە دەشتی خوتەن گەرابیت . ئاوەدان بێ ئەو جێ‌و مەکانە ، تۆی پەروەردە کردووی .(لەبری نوسخەدا : ئەو زید ئاوا بۆ تۆش پەروەردەنی)نووسراوە .

لێکدانەوەی چەند ووشە :

نافەریدە : بەدی هاتوو . خلقاو (خولقاو) . ئاهوو : ئاسك . سۆمبۆل : ناوی گیایەکی زۆر بۆن خوشە . چەریدە : لەوە ڕاو . دەلیلە : کاتێ کەڵ‌و بزنی کێوی بە تاقە پێکەوە ئەژین ، پیر تەجرەبەتریی ئەوان وەظیفەی پاسەوانی هاو نەوعەکانی لە کاتی لەوەران یاخود پشوودان دا ، بە ئەستوو ئەگرێت تا هاوەڵەکانی لە هەر مەترسی‌یەك ئاگادار بکات . جا ڕاوچیە قەدیمیەکان ، سەبارەت بە زیرەکی‌و هۆشیاری‌و سرگی‌و دەیان صیفاتی تری ئەو دەلیلە . حیکایەتی زۆریان هەیە . دەیریان دەیر : وەحشیانی دەسەمۆ نەکراو .

لەب : لێو . مرواری : دان (ددان =دیان) . بیماری : نەخوشی . مەگێلیش پێدا : پی یادەگەری .

زید : مەکان . مەسکن . جێگا .

١ – بەکەم کەردم......
کۆکۆکۆی خەمان بەکەم کەم کەردم[١]

٢ – پەی پەی پەیا پەی هوونی دڵ وەردم
مەن مەن مەنامەن داخ وەگل بەردم[٢]

٣ – سەد مەردەم مەردەن سەدکۆسم کەفتەن
هیچ کەس ئاخو داخ جەمن نەشنەفتەن[٣]

٤ – ئاخ ئاخو داخ داخ وەیو ڕۆ ڕۆ
هەر هەشت بەغەزەب لێم بیەن بەکۆ[٤]

٥ – قیبلەم جەدووریت یەند داخان وەردم
خەیاڵ وە داخی خەمان شاد کەردم[٥]

---

(١) کەم : کەو . جۆرە بێژنگێکە . واتە : کەم کردنەوە . غەمو پەژارە وەکو خەرمانی دەغڵ و دان لەلام کۆبووبوونەوە . بەڵام بێژنگم کردن و کەم کردنەوە .

(٢) هەر خوێنی دڵم ئەخواردەوەو هەر داخو لکم ئەبردە ناو سکی (. (زکی)خوم . یەعنی ئەو هەموو داخوو . پەژارەم ئەختە نێوان دەروونوو حەوڵم ئەدا بە ڕواڵەت کەسێ پێم نەزانێ .

(٣) سەد کەسم لێ مردوەو سەد کۆسم کەوتوە . بەڵام هیچکەس ئاخو داخێکی لێ نەبیستووم .

(٤) ئاخ و داخو وەی و ڕۆ . هەر هەموویان بە تووڕەیی یەوە لێم کۆبوونەتەوە .

(٥) خوشەویستەکەم ئەوەندە لە دووری تۆ داخم خواردو ئاخم هەڵکێشا . تا لە ئاکاما ئەم کارە بوو بە پێشەم . ئەوەتا . ئیستا تەنیا بیرکردنەوەی ئەو خەفەتوو ئازارە کە بە هۆی دوورکەوتنەوەی تۆ بە سەرما تێپەڕیوە . دڵشادم دەکات .

١ – بــــــــای شەمــــــــــاڵ تـــــــــای زوڵف. . . .
دەستم وەدامـــــــان تـــــــاڵێ جـــــــەتـــــای زوڵف[١]

٢ – قــــــــــەتـــــــــرانی شەوڕەنگ وەردەی سەرکوڵف
ستـــــــەم زەدەی دەست نـــــاخون کـــــەنـــــدەی توڵف[٢]

٣ – وەخـــــتێ یــــەك ڕۆ توڵف دەست بـــــەسیـــنــــەوە
سا تـــــڵف مـــــەکـــێشۆ زوڵف بـــــەقــــیـــــنـــــەوە[٣]

٤ – ئـــــــەوسا مـــــــەگێڕۆ کـــــــەلانــــــەی کوڵفش
لازم مـــــــــــــەدەرۆ بـــــــــــــەدەستێ توڵفش[٤]

٥ – یــــا کـــــەمـــــەگێڕۆ مـــــەکــــێشۆش بـــــەقـــــەست
حـــــــازر بـــــــەنـــــــەوجـــــا بگێڕەش نــــــەدەست[٥]

٦ – بـــــاوەرەش پـــــەرێم چوون تـــــەیـــــرێ تـــیژ بـــــاڵ
هیمای دڵ یـــــەکـــــەر نـــــەبـــیـــــەن بـــــەزۆخــــاڵ[٦]

مامۆستا (بێساراني) بە ڕواڵەت ، بای شەماڵ بە دۆست و مەحرەمی خوی دەزانێ و دەست – بە داوێنی ئەبێ کە ئیشێکی زۆر گرنگی ی بۆ جێ بەجێ بکا .

(١) تا : تالێ (تالێك) . واتە : بای شەماڵ تالێك زۆلفم ئەوێ ، دەستم بە داوێنت تالێك زۆلفم بۆ بێنە .

(٢) قەترانی : ڕەش . کۆلف : کولم ،گۆنا . واتە : ڕەنگی وەکوو ڕەشائی شەو وەها بێ و لە سەر کولمەوە لوولی خواردبێ . بەلام کولم کام کولم ؟ ئەو کولمەی کە توڵف (طفل) ئازاری – دابێت و بە نینۆك کەندبێتی .

(٣) وەختێ : کاتێ . یەك : ڕۆژێك . مەکێشۆ : ئەکێشێ . واتە : ڕۆژێك – لە کاتێکا منال دەستی وا بەسینەوە . لەپڕ تووڕە ئەبێت و زولفی ئەکێشی . (٤)- ئەو کاتە خوی ئەی گرێت و ئەی دا بە دەست منالەکەوە . (٥) -یاخود منالەکە ئەی گرێت و تالێکی لێ دەردێنێت ، ئەو کاتە تۆ لەوێ حازر بەو لەدەستی بسێنە . (٦) - وەکو تەیرێکی باڵ بێ هێنە بۆ من ، هێشتار دڵ ماویەتی بەتەواوی بێ بە – خەلووز . یعنی . هێشتار ماومە بە تەواوی بسووتم .

١ – بـــــەڕەزاێ هـــــەن جـــــەسای کـــــەمـــــەردا
پـــــەخش‌و پـــــەڕ کـــــەنـــــدەن بـــــەو سەران دەردا[١]

٢ – چون زوڵفی یـــــــــــــــاران سافیێ سەروایژ
مـــــەگێڵۆنـــــە دەور تۆفـــــانیێ سۆب خـــــێز[٢]

٣ – گاگرژو لوولـــــەن چون زوڵفیێ نـــــەمنـــــاك
گا بـــا مـــەکـــەرۆش تـــا جـــەتـــا هـــەم تـــاك[٣]

٤ – بـــەرمـــەیۆنـــە پـــای بـــەرزە مـــەغـــاران
شەمـــــالێ مـــــەشانۆش چون زوڵفی یـــــاران[٤]

٥ – شێوەی بـــــەڕەزاهـــــا بـــــەو زوڵفـــــەوە
بـــــــــەو زنجیرەی زوڵف دەستیێ توڵفـــــــــەوە[٥]

---

(١) بەڕەزا : گیایەکی خواردەمەنی‌یە لە هەوەڵی بەهار بە شاخە بەرزەکانی کوردستانەوە ئەڕوێ . کەمەر : کەمەر . سای : سێبەر . پەخشی : بڵاو . پەرکەندەن : بڵاو بوەتەوە .
سەراندەر : ناوی مەنتەقەیەکە . واتە : بەڕەزایە هەیە بەو شاخە بەرزانەی سەراندەرەوە کە پەخش‌و بڵاو بوەتەوە بەڵی سێبەری ئەو کەمەرەانەدا ،

(٢) سەراوێز : مەیلەو خوار . مەگێڵۆ : ئەگەڕێ . تۆفانیێ سۆب خێز : نەسیمی بەرەبەیان .
واتە : وەکو زوڵفی یاران ساف‌و مەیلەو خوارەو بە هۆی نەسیمی بەرەبەیانەوە ئەگەڕێ بەدەوری خویا ،

(٣) گا : برێ جار . نەم ناك : تەڕ . واتە : برێ جار کرژو لوولە وەکو زوڵفی تەڕ ، جارجاریش نەسیم دێت‌و تاڵ تاڵ لە یەك جوێ‌ی ئەکاتەوە ،

(٤) بەرمەیو : دەردێت . واتە : ئەم بەڕەزا لە داوێنی کێوە بەرزەکانەوە دەردێت‌و بای شەماڵ کاتێ لێ‌ی ئەدا ، وەکو زوڵفی خوشەویستەکان ، پەرێشانی دەکا ،

(٥) ئەگەر ئەوتەوێ شێوازی ئەو بەڕەزاتە باشتر بۆ ڕوون بێتەوە ، ئەبێ ئەو زولفە ببینیت ، ئەو زەنجیرە زۆلفە کە وا بە دەستی ئەو تڵفەوە (=منالێ – کۆرپە) .

تیپی - پ -

١ - پـــایـــز ئـــامـــاوە پـــایـــز ئـــامـــاوە
ئـــەودی نـــەو پـــایـــز جـــە نۆ ئـــامـــاوە
٢ - . . . .
عـــاشقـــان سەودای ، دەروون تـــامـــاوە
٣ - قـــافـــڵەی سویل ، زیـــاجـــە یـــەمـــەن
کـــەردەوە سیێ وەنگ تـــەمـــامی چـــەمـــەن
٤ - تـــەبـــەق تـــەبـــەق هـــەور ، سیـــای دودیێ تـــەم
نـــەم داسەر زەمین بـــە شێلاێ ویێچـــەم
٥ - بـــیـــان بـــەو تـــیـــان ، دەردە داریێ دەرد
خـــەزانیێ زایف زافـــەرانیێ زەرد
٦ - وەشڵەی بـــەخـــەزان ، پـــەی ویێش مـــەبۆ زەرد
ئـــەو جـــە وادەی ویێش ، من جـــە تـــاویێ دەرد

(خەزان) لە شیعری شاعیراندا ، هاوڕێیە لەگەڵ غەم و پەژارەو تەنگو چەڵەمەی ژیان ، ڕەنگی زەرد نیشانەی غەمباری و دەردو برینەو ئەمەیە زوربەی هونەرە کوردەکان ، هەرکاتێ ویستوویانە بێزاری و تێربوونی خۆیان لە ژیان ، دەربڕن ، وەرزی گەڵەخەزان ، واتە «پایز» یان هێناوەتەوە بیری - خۆیان بولبولی عاشق پێشە ، کە لە وەرزی بەهارا ئەم چڵ و ئەو چڵی ی کردوە ، جگە لە نەغمەی عاشقانە ، هیچی بە هیچ نەزانیوە ، لەم وەرزەدا ، بەڵام ، شاهیدی مەرگی مەعشوقیەتی وخوی بە مەغدور دەزانێ ، جا بەم بۆنەوە ، باری نەغمەو گۆرانی ئەگۆڕیێو ناڵەو زاری ، ئەکا بە پێشە .

مامۆستا بێسارانیش ، لەم پارچە هەڵبەستەدا ، ئەڵێ : بەهاتنی پایز ، دەروونی عاشقان ، پڕ لە غەم و پەژارە ئەبێت . ئەو ، هەستێرەی سوهیل بە پەیکی بەدهەواڵ ئەزانێو ڕەنگڕێژی دارو درەخت . هەوری ڕەشی سەر پایزیش نیشانەیەکی کەیە .

١ – پایـــــــــــز نمانـــــــا . . . .
نـــیشـــانـــەش بـــە بـــاد ستـــەم نمانـــا

٢ – خـــەتێ غـــەزەب نـــاك خـــەزانـــان وانـــا
پـــــەل‌و زار زار ڕووی خـــــاك شانـــــا

٣ – چـن سەرتـــاپـــا سەوز وێنـــەی سەیـــران
چـن بـــــەرگێ هوونین وێنـــــەی شەهـــیـــدان

٤ – چـن بیارەکـــــەی بـــــەرگ وەهونـــــەوە
مـــــدرابێ چون کۆی بـــــێستونـــــەوە

٥ – سەد هـــــەزار ڕەنگێ نـــــەمـــایـــــە شان بێ
دڵ‌دارو بێ‌دڵ نـــــەسایـــــــــە شان بێ

٦ – نـــاگا بـــاد ئـــامـــاچون حـــاڵ نـــەزانـــان
بـــڕیش تـــەنـــافـــان چـــەتـــرێ خـــەزانـــان

---

(١) نمانا : نواندی ، پیشانی‌یا .باد :با . ستەم : ملێ هۆڕی .(ظلم) .واتە : پایز نواندی – پایز بەهۆی بای مل هۆڕیەوە نیشانەی خوی پیشان‌دا .(٣)– خەت(=خط) : نووسراو . غەزەبناك (=غضبناك) : قیناوی . وانا : خوێندیەوە . پەل پەل : لەت لەت . زارا زارا :بێ دەستەڵات واتە : حوکمی ئێعدامی ئەو دارو درختەی بەناو چاوانیکی قیناویەوە خوێندەوە ، وە لە کاتیکا ئەو – گەڵایانە هیچ دەستەڵاتێ کیان نەبوو ، پەل پەل‌و لەت لەت بوون‌و کەوتنە خوارێ .

(٣) چن :چەن «=چەند» . هوورین : خوێناوی . واتە : چەندها داری داپۆشراو بە جل‌و بەرگی سەوزەوە کە لە عەینی کاتا وەکو سەیدانی بێ‌سووچو گوناهن وە چەندها گوڵە باغی پڕ لە جل‌و بەرگی خوێناوی کە وەکو شەهیدەکانن ،

(٤) مدرابێ :بەپێ‌وە وەستابوون . واتە : چەندها – خەستەی بەجل‌و بەرگی خوێنی‌نەوە ، کە وەکو شاخی بێستون بە سەربەزی وەستابوون ،

(٥) ڕەنگ : جۆر . مایە : بەرهەم . دەست‌هات . سایە : سێ‌بەر . واتە : سەد هەزار جۆر بەرهەمیان هەبوو و هەموان لە سێ‌بەریان ئەحەسانەوە ،

(٦) ئاما : هات . چون :وەك .بڕیش :بڕی . واتە : لەپڕ باهاتوو وەکو نێ‌نەگەیشتوان ، تەناف چەترەکانی بڕی .(چەتر یا چادر بەهۆی بڕێ طەناف ئەبەسترێت بە عەرضەوە ، کە ئەگەر ئەو طەنافانە ببڕێت ، چادرەکەیش ئەدارێتەوە .)یەعنی بەندی جگەری گەڵاکان .

٧ – پارەش کەرد وڵگی جامەی دار
ڕێزە ڕێزە بێ گرد ئاما بەوار

٨ – ستونان مەندن سەرتاپا سیا
وێنەی غوڵامان جە حەبەش زیا

٩ – (منیچ) چون تەوان دەروون سفتەنان
بەبادێ غەزەب سەد جار کەفتە نان

١٠ – پەل پەل خەزانان مەڕێزان بەخاك
مەکەران بە نیش پەردەی دڵ چاك چاك

١١ – دڵ جە زامێ گاز پەردەی جەستەی وێش
قەترە قەترە هوون جیا مەبۆ لێشی

١٢ – مەیۆنە دەوران دیدەی پڕ خۆمار
مەوارۆ ڕووی زەرد خەزانێ خەم بار

---

(٧) وار : خوار . گرد : گشت . جامە : جلو بەرگ . واتە گەڵای دارەکان کە وەکو جلو بەرگی ئەوان بوو . دڕیی بەیەکاو شی ی کردەوەو . گشتی خستە خوارێ .

(٨) ئەوەی بەجێ ما . لەشی ڕەشی دارەکان بوو کە وەکو غوڵامە حەبەشیەکان بە پێوە وەستابوون .

(٩) منیش وەکو ئەو دارانە دەروونم سووتاوە وە بە بای غەزەب سەد جار کەوتوومەتە عەرز .

(١٠) هەرچی دەبینم ئەو گەڵا خەزانانە جوێ ئەبنەوەو ئەکەونەسەر عەرز . وەکوو ئەوەیە بە نێشتە لە بەندی دڵی من بدەنو قیمە قیمەی بکەن .

(١١) کەوابوو دڵیشی لە بەر زامار بوونی خوی . دڵۆپ دڵۆپ . خوێناوی لێ جوێ ئەبێتەوە .

(١٢) ئەو خوێنە کە لە دڵ جوێ ئەبێتەوە . دێتە کانگەی چاوانمو . لەوێش وەکوو باران . دەبارێ بە ملی گەڵا خەزانەکەدا .

١٣ – هەر خەزان وەڵگیٚ زار مەڕ زیۆ
دڵ دەروش بەدین ئەومە خیٚزیۆ

١٤ – یەند پەرواز مەبۆ مەرسینەم بۆ چاك
نەبا چون خەزان غەڵتان بۆنە خاك

١٥ – جە ئەزرەت ڕیٚزان بەڵگان نەدەروون
ئەو ڕیٚزیٚ پای خاك من غەڵتانیٚ هوون

---

(١٣) هەر گەڵێ خەزانێك دەبینم دێتە خوارەوە . دڵم ئازاری پێوە دەنیشێت .
(١٤) یەند : ئەوەند پەرواز مەبۆ : تەقەللادەكا .
مەر : مەگەر . تا . چاك : بدڕێ . نەبا : نەوەكوو . واتە : ئەوەندە خوی ڕائەوەشێنێ شتێكی نەماوە سینەم بدڕێ . نەوەكو ئەویش وەكوو گەڵا خەزانەكە لە عەرز غەڵتانی خوێن بێت .
(١٥) ئەزرەت حسرت) : ئەفسوس . داخ . واتە : بە داخەوە . لەو كاتەوە كە وەرینی ئەو گەڵایانەم دیوە . دەروونی منیش خەزانی كردوەو لە خوێنی خۆیا ئەتلێ .

سەعدی ئەڵێ :–
من ئەز بی نەوانی نیەم رووی زەرد
غەمێ بی نەوایان . ڕۆ خەم زەرد كەرد .

١ – پڕ خۆمار شەن پڕ خۆمار شەن
شیرین دوو دیدەی پڕ خۆمار شەن[١]
٢ – جەوپەی دیدەو دڵ ئینتزار شەن
فێشتەر مەیلشن[١] ، کەم تەر قارشەن[٢]
٣ – گا بە گا بە تێخ دڵ مە دۆ بە سێخ
شێوەش مەڵهەمەن لێم کەرۆ درێخ[٣]
٤ – یانێ ئەو زایف بارێ دەرد بیەن
نەشۆ کوشتەی ئاهێ سەرد نیەن[٤]
٥ – وەرنە زەڕێ مەیل ئەو سۆسەن خاڵە
وەسەن پەی شفای زامێ سەد ساڵە[٥]

---

(١) شیرین دوو چاوی مەستو خۆماری هەیە . کە مەیلو مۆبەتی زۆرترەو قارو قینی کەمتر ، دەرمانیشی بەلای خۆیەوەیە ، کەچی لێمی ئەشارێتەوە .

(٢) لەبەر ئەوە دیدەو دڵو گیان چاوەڕوانیەتی ،

(٣) جار جارێ دڵ لە شیشی کەباب ئەدات ،

(٤) یەعنی ئەو بە هۆی باری گرانی ، برینی دڵەوە لاوازو بێحاڵ کەوتوە ، لەوە ناچێ هناسەی سارد ، وای لێ کردبێت .

(٥) ئەگینا نەختێ مەیلی ئەو سۆسەن خاڵە ، لە بۆ شیفای زامی سەد ساڵە کیفایەت . ئەکات .

لێکدانەوەی ووشەکان :

پڕ خۆمارشەن : چاوی مەستو خۆماری هەیە . جەوپەی : لەبەر ئەوە . ئینتیزارشەن : چاوەڕوانیەتی . فێشتەر : زۆرتر . قار : تۆران ، قینکردن . گابەگا : جار بەجار (جارجارێ) . مەدۆ : ئەدا . سێخ : شیش . مەدۆ بە سێخ : ئەیکا بە شیشەوە . شێوە : خوو ڕەوشت .

مەڵهەم : دەرمان . درێخ (درێغ) : شاردنەوە . نەشەو : لەوەناچێ وەرنە : ئەگینا . زەڕێ : نەختێ : وەسەن : بەسە .

١ – پــــەنـــــەش سەودای شەم پــــەنـــــەش سەودای شەم
پـــــەروانــــــە کـــــەمـــــەن پــــەنـــــەش سەودای شەم
٢ – تـــانــــــە ویـــــنۆن شەوق شۆڵەی شەم بـــەچــــەم
نمە نــــــــیۆنـــــــــە ڕای سۆزانی قـــــــــــەدەم
٣ – دڵ سۆزان مــــــــەبۆ بێ پــــــەروا جـــــــەدوور
بسۆ چۆ نــــــەبۆش ،مـــــایـــــــەی شەوقێ نوور !
٤ – هیمای جـــــــــەدوور بۆ ، نـــــــەژنۆ نـــــــامش
بـــەغـــەیـــر جـــە سۆزان ، هـــیچ نـــەبۆ کـــامش !
٥ – کـــــەی ئـــــەو بـــــە وێنــــەی خـــەمین دەردەدار
سەد بـــــار زۆرخـــــاڵ کۆن ،پــــەی دیـــــدەنێ یـــــار

مامەڵەی (مەعامەلەی) پەپولە لەگەڵ شۆڵەی (شەمعا) ، مامەلەیەکی ئێجگار نا بەرابەرە ، شەڕی ظالم و مەظلوومە ، بەلام هەتا هەتایە ، ئەم نایەکسانیە ، درێژەی ئەبێ .

مامۆستا بێسارانی بە شێوەیەکی زۆر ڕێك وپێك ، ئەو هەوینەی کە سەرچاوەی لە کانگای دڵەوە هەڵقوڵێ ، پیشان ئەداو ئەڵێ پەپوولە شۆڵەی مۆم ئەبینێ‌و بەرەو لای ئەچێت ، واتە مەرگ ئەبینێت‌و بە پیریەوە ئەروات .

(١) پەپولە مەعامەلە ، کردن لەگەڵ مۆما (شەمع) ، کە مەعامەلەی مەرگ‌و ژیانە ، هێشتا پێ‌ی کەمە .
(٢) تا چاوی بە شۆڵەی (=شعله) ، شەمع نەکەوێ ، باڵ نادات ، لە بۆ سووتاندنی خۆی .
(٣) دڵی واشە ، هەیە بەبێ دیتنی شۆڵەی نوور ، لە دوورەوە ئاگری تێ بەر ئەبێ‌و ئەسووتێ .
(٤) ئەو دڵە کە بەبێ ئامانج بە خۆڕانی خۆی ئەفە وتێنێ .
(٥) کەی مەقارێنە ئەکرێت لەگەڵ ئەو پەپوولەی عاشقی ڕاستەقینەدا ، کە گیانی خۆی لە ڕێ‌ی دیتنی یارەکەیدا ، بەخت ئەکات .

٦ - پـــــەروانـــــە بـــــەشەوق .شەم مـــــەبۆ واسل
ئـــــەو دی سۆرانـــــیش .بـــــاتـــــڵەن بـــــاتـــــڵ

---

(٦) پەپوولە بە ئامانجی خۆی ئەگات . ئینجا ئەسووتێ . ئەو کاتە . مردنی ئەو وەکوو . زەماوەن وایە .

لێکدانەوەی ووشەکان :

پەنەش : لە بۆ ئەو . سەودا : مەعامەلە (مامەڵە) . پەروانە : پەپولە

شەوق : ڕووناکی . شۆڵە : شۆعلە . گڕی چرا یا موم یا ئاگر . شەم : موم (شەمع) .

تەینۆ : نائێت . نەڕای : لە ڕێگەی . سۆزانی : سووتان . قەدەم : هەنگاو . بێ پەروا : بێترس .

جەدوور : لە دوورەوە . بسۆچۆ : بسوتێ .

هیمای : هێشتا . نەژنەوە . نەبیسێت . کام : مەرام . ئامانج .

زۆخاڵکۆ : سووتاوی وەکو خەڵووز پێهاتوو . واسڵ (= واصل) : پێگەیشتن .

ئەودی : ئەوکاتە . باتڵ (باطڵ) : بەتاڵ .

تیپی – ت –

١ – تاسەی زەرووری . . . .

دەردێ بێ هام دەرد ، تاسەی زەرووری

٢ – نیشێ گیان کێشێ ، ژاراوێ دووری

پێم بەخشان عەزاب ، دیدە بێ نووری

٣ - کەس پێم نەواچۆ نوورش نە دیدەن

من نووریێ دیدەم ، ئەو بەرگوزیدەن

٤ – تاکە نووریێ ئەو ، جەدیدەم دوورەن

دنیا لێلاوەن دیدەم بێ نوورەن

شاعیر ـ هەمیسان لە دووری خوشەویستەوە ـ دەروونی پڕ لە دەردە ـ چاوانی نوری تێدا نەماوە ـ لەگەڵ ئەمەشا ـ هاودەردێ بەدەورو بەری خویا نابینێ ـ تا غەم و پەژارەی لەگەڵ ئەوا بە با بدات .

(١) تاسەی دیتنی خوشەویستم کراوە ـ تاسەیەکی زۆر زەرووری ـ دەردێ کە تەنیا بۆمن نارراوە .

(٢) برینی‌کی گیان کێش ـ وەکو ژاراوی دووری خوشەویست : خەلاتی کردووم ـ خەلاتەکەشی ـ ئەوەیە ـ چاوەکانم ئێتر کوێراییان داهاتووە و نابینن .

(٣) کەسێ پێم نەڵێ من بەم چاوانە ـ شتێ ئەبینم ـ من تەنیا بە هۆی دیتنی ئەو هەڵبژاردەمەوەیە ـ ئەتوانم دۆنیا ببینم .

(٤) هەر کاتێ ئەو خوشەویستە ـ لێم وون ئەبێ ـ چاوانیشم لێڵ ئەبێت و دۆنیا وەکوو تاریکە شەوی لێ‌دێت .

لێکدانەوەی ووشەکانی :

پێم بەخشان : پێ‌ی بەخشیوم ـ خەلاتی کردووم ـ عەزاب : ئەشکەنجە .

دیدە بێ نووری : کوێری ـ بەرگوزیدە : هەڵبژێراو .

١ – تا بەسەر یار بۆ . . . .
یار ئەو یار خاسەن ، تا بەسەر یاربۆ[1]
٢ – مەیلش بە وێنەی مەیلیٚ[1] وەهار بۆ
دووری یار پەرێش ، زامەتیٚ خار بۆ[2]
٣ – چون کۆرەی ئایر ،بجۆشۆ بەتاو
بەبیٚ یار نە شۆشەو نە دیدەش خاو[3]
٤ – ئاهی سەرو کێشۆ ،شەوان نەجێدا
بێزار بۆ نەو جا ، یار نەبۆش تێدا[4]

شاعیر لەم شیعرەدا . بۆ هەڵبژاردنی . «یار) یکی ثابت قەدەم . چەند مەرجەێکی هەیە :

(١) یار (دۆست . برادەر) . ئەوەیە . کە هەتا هەتایە . لەگەڵتا بیٚ .

(٢) میهرەبانیو خوشەویستیی ئەو وەکوو لافاوی بەهار وەها بیٚ . یەعنی زۆر بیٚ ، کە تۆی لیٚ دوور کەوتیتەوە . هەست بە وونکردنیی . شتێکی زۆر بە نرخ بکا و ئازارێکی لیٚ نازڵ ببێت .

(٣) دەروونی وەکوو کوورەی ئاگر . بە کوڵ بسووتیو بەبیٚ یار خەوی لیٚ نەکەویٚ .

(٤) شەوان لە جێگەدا هەر ئاهی سەرد بکێشێت و لەهەر کویٚ یاری تێدا نەبێت بێزار بێت .

مەعنای ووشەکان :

تابەسەر : تاوەسەر . هەتا هەتایە . خاسەن : باشە ، چاکە . یاربۆ : دۆست بێت . سەیل : لافاو . وەهار : بەهار . زامەتیخار : برینی گۆللە . تێشی درگ (چەقڵ) . ئایر (ئاهر) : ئاگر . بجۆشۆ : هەڵقوڵیٚ . نەشۆ : نەچێت ، کێشۆ : هەڵکیشیٚ . نەوجا : لەو جێگایە . یار نەبۆش تێدا : یاری تێدا نەبیٚ .

١ – تـــــــــابـــــــــەكـــــــــەی نۆشو ، . . .
یـــــارەب جـــامیٚ خـــەم ، تـــابـــەكـــەی نۆشو

٢ – تـــاكـــەی نـــەجـــەستـــەم ، ڵونگیٚ خـــەم پۆشو
تـــــاكــــــەی چون كورەی ، ئـــــايـــــــر بجۆشو

٣ – تـــاكـــەی هـــەنـــاسەم ، چون سیـــاتـــەم بۆ
تـــاكـــەی كونجیٚ دڵ ، خـــەزێنـــەی خـــەم بۆ

٤ – تـــاكـــەی كـــزەی جـــەرگ ، بـــەستـــێزە بۆ
تـــاكــــەی بـــــەنــــدیٚ جـــــەرگ ڕێزە ڕێزە بۆ

٥ – تـــاكـــەی چـــەنی بـــەخت ، بـــەدان بســـازوو
تـــــاكــــــەی وەمـــــەرگم ، ئـــــاوات بوازوو

٦ – تـــاكـــەی بسوچوون نـــەبوون بـــەزۆخـــاڵ
تـــاكـــەی بـــیـــدیٚ چۆڵ بـــكـــەروون بـــەمـــاڵ

مامۆستا بێسارانی لەم پارچە هەڵبەستەدا ، لەو تەنگو چەڵەمانەی كە لە ژیانی ئەودا ، پێك هاتوون ، دێنێتە بەرچاوان ، ئینجا پاشان ، لە خودای مەزن ، ئەپارێتەوە كە لیتر بەسیەتی ، با لەمە زۆرتر حەسرەت نەچێتە دڵمەوە .

(١) تاكەی ئەبێ بێخۆمەوە ، خودایا تاكەی لەسەرم واجبە ، ئەم جامە پڕ لە غەمانە بخۆمەوە .

(٢) تاكەی جلوبەرگی غەم ، لە بەرما بێ ؟ تاكەی ئەبێ دەرروونم ، وەكو كوورەی ئاگر ، هەر لە سووتانا بێ ؟ .

(٣) تاكەی هەناسەی دووكەڵینم ، وەكو تەم عالەم بگرێتە بەر ؟ ، تاكەی كونجی دڵم هەروا ، خەزینەی غەم بێ ؟ .

(٤) تاكەی جەرگم كزەی بێت‌و من هەڵقرچێم ؟ تاكەی بەندی جگەرم ڕێزە ڕێزە بێ ؟

(٥) تاكەی لەگەڵ چارەنووسی ڕەشی خۆما ، ڕێك‌كەوم ؟ تاكەی ئاواتم تەنیا ئەوەبێت ، كە خودایا ، بمكوژە ؟ .

(٦) تاكەی سووتانم هەر بەردەوام بێ‌و گیانم دەرنەچیٚ ؟ ، تاكەی وەكوو بایەقۆش ماڵم لە چۆڵ‌و وێرانە بێ ؟ .

٧ - ئــيــنــســافــەن وەسەن نــيــاز مــەنــدىَ دلَ
مـــــــازەوە حــــــەسرەت .سەر بــــــەروون وەگلَ

---

(٧) ئيتر بەسيەتی . ئينسافت بیَ . دلَ ئيحتياجی بە تۆيە . وەرە مەيەلَە بەم هەموو حەسرەتو دلگرانيەوە . سەر بنيَمەوە .

لێكدانەوەی ووشەكان :

نۆشوو : بخۆم . يارب : خۆدايا . لۆنگی خەم : بەرگی تەعزيە (غەم) . ئاير : ئاگر . بجوشو : هەلَ قولَيَم . سياتەم : دووكەلَی رەش . بسازو : ريَككەوم . بوازو : بخوازم . بيدی چۆلَ : كەنايە لە بيابان (سارا) و «ويَرانە» يە . نيازمەند : مۆحتاج . مازە : مەيەلَە . سەر بە روون وەگلَ : بچمە گۆرەوە .

١ - (تەرسا) بەردەنم . . .
ڕاسەن سۆجدەی دەیر تەرسا بەردەنم[١]

٢ - مەی نەپای مەمبەر مەسجد وەردەنم
تەجدیدێ مەزهەب عیسا کەردەنم[٢]

٣ - فتوای بەرهەمەن[١] گرتەنم نەگۆش
دینم دان جەلای دینێ مەی فرۆش[٣]

٤ - کەردەنم نەدۆش خەرقەی[١] ڕەهبانان
کێشانم جا ڕووی دەورێ بت خانان[٤]

٥ - ئا نە گشت جەوەخت نادانیم بیەن
فەسڵێ (سەرمەستی) و جوانیم بیەن[٥]

٦ - ئیسە هاجە گشت پەشیمانیم بەرد
فەسڵێ پیریەن جوانیم و یەرد[٦]

لەغەزەلە «عێرفان» یە زۆر جوانەکانی ی . مامۆستا «بێسارانی ی» . یەکێکیان ئەمەیە کە هۆنەری . پایە بەرز ، لەم هەڵبەستەدا برێ لە کردەوە نارێکەکانی ی خۆی . بەشەهامەتێکی ی تەواوەوە ، ئەخاتە بەرچاو وە ئیعتیراف بەوە دەکا کە هەمووی ئەو کردەوە نا لەبارانە لە کاتی . تەمەنی لاوی ئەو ڕوویان داوە وە ئێستا کە فەسڵی ی پیری هاتووە بە پیریەوە . لەو کردەوانە پەشیمانە وە لە خۆدای مەزن داوادەکا کە لە رابووردووی .

(١) تەرسا : گاور . مەسێحی ی . بەردەنم : بردوومە . ڕاسەن : ڕاستە . ئەڵێ : ڕاستە من بووم بە گاور ، ڕاستە لە دەیری مەسێحیەکانا سۆجدەم بردوە) .

(٢) لە پاڵی ی مەمبەری مزگەوتا ، عەرەقم خواردوەتەوەو مەزەبی ی «عیسی»م بۆ جاری دووهەم کردوە بە مەزەبی ی خۆم .

(٣) فتوای بەرەمەنم (بەرهەمەن خۆدای هێندیەکانە ، زۆربەی هێندیەکان ئەو دینەیان بو خۆیان هەڵبژاردوە . ڕەنگێ بێ ٨٠٠ ساڵ پێش لە دایك بوونی ی حەزرەتی ی عیسا ، ئەم دینە لە هێندوستان داهاتبێت . برەهمائیەکان خودای خۆیان بە وێنەی ئینسانێکی سێ سەر پیشان ئەدەن وە ئەمە وا ئەگەینێ کە باوڕ بە خۆدای سێیانە لە دینی ی هیندوەکانەوە وەرگیراوە . ئەو سێ خۆدایە لە دینی ی هێندوەکان بریتین لەمانە : ویشنۆ ، برەهما ، شیوا) لە گوێ گرتوە ، تا ئەوڕادەیە کە دینی ی من دینی ی عەرەق فرۆشی ی ، خاوێن کردوەتەوە .

(٤) خەرقەی ڕەهبانانم خستوەتە سەرشانم‌و گسکی ی دەوری ی بتەکانم داوە .

(٥) بەلأم ئەمانە گشت لە کاتی نەزانی ی‌و دەورانی ی گەنجی ی‌و مەستی‌ما پێك‌هاتووە .

(٦) ئێستا لە کاتی ی پیری‌دا ئەوە یە کە لەو کردەوانە پەشیمان بوومە تەوە .

٧ – وادەی پیرعـــــــــەن یـــــــــاوانم نۆبـــــــــە
نۆبـــــەی تۆ بـــــەمـــــەن کـــــەرەم دار تـوبـــــە (٧)

٨ – ئومـــــــێدم بـــــــەتۆن وەنـــــــەم نـــــــەگێری
بویـــــــەری جـــــــەجـــــــرم وادەی کـــــــەم وێری (٨)

---

(٧) کاتی پیرم هاتووەتە بەرەوەو نۆبەر تۆبەم گە یشتووە .
(٨) هیوام وایە لەو گناحانەم بگووری‌ی کە لە کاتی‌ی نەزانیا کردوومە .

ووشەکان : مەی : عەرەق ، وەردەنم خواردومە . کەردەنم : کردومە ، گۆش : گوێ . جەلا : خاوێن کردنەوە . سەی‌فرۆش : عەرەق فرۆش . دۆش : سەرشان . جاروو : گسك . نادانیم ، نەزانیم . بیەن : بوە ، ویەرد : رابوارد ، تێ‌پەری . وەنەم : لێم . نەگێری : نەگری‌ی کەم‌ویری : کەم هۆشی . (تەرسا) ، (سەرمەستی) : لە نۆسخەی جەنابی سەید طاهیری هاشمی ئەم دوو ووشە بەم جۆرە نووسراون : (گەردوون) ، مەستی‌و عەیش .

«بای شەماڵ» لە مێژەوە بە ناوو نیشانی ، «هەواڵ بەری عۆششاق» وە «مەحرەمی ئەسرار» ، لە شیعری شاعیرانی کۆردا ، ناسراوە . ئەوەتا لەم پارچە هەلبەستەیدا ، ماموستا بێسارانی لە بای شەماڵ توورە ئەبێت‌و لە دوای ئەوە چەند سووچێکی ئەو دێنێتە پێش چاوی ، تاوانباری ئەکات بە پەیمان شکێنی‌و هەواڵ نەبردن‌و لێوەنی :

١ – تـــــــــــــەشریف نـــــــــــــەوەردی . . .
بـــــای شەمـــــالْ چـــێش بی تـــەشریف نـــەوەردی

٢ – عـــەرزۆحـــالْی من پـــەی یـــار نـــەکـــەردی
مـــــەرشەربـــــەتیْ دەست بیْ شەرتـــــان وەردی ؟

٣ – بـــەقین هـــەرزەگەرد بیْ مـــەقـــامـــەنی
چون «سارانـــیـــان» خـــیـــالْ خـــامـــەنی

٤ – سەرسامیْ سادار سارا گێڵەنی
چۆلْ گەردیْ کـــەم فـــام تـــەمـــام وێڵەنی

٥ – مـــەر هـــەرکـــەس دەلـــیـــل دەردەدارانـــەن
قـــاسدیْ نـــامـــەی کـــەفـــتـــەکـــارانـــەن

٦ – چون تۆ بیْ بـــەیـــنـــەن ئـــەحوالْ نـــەوەدەن
سەودائی سفـــەت خـــیـــالْ نـــەسەرەن ؟

٧ – تـــا بـــەجـــەستـــەی من هـــەنی هـــەژاران
نـــەکـــەری خـــەریك چـــەکـــەرای یـــاران

---

(١) نەوەردی : نەت برد . چێش بی : چی بوو (چ بوو) .
(٢) وەردی : خواردت .
(٣) سارانیان : بێسارانیان .
(٤) سادار : بە کەسیْ ئەگوترێت ئازاری «صەرع»ی لەگەڵا بێت . وە هەروەها ئەوەی کە لە خۆشەویستەکەی برابێت و مێژگی تێك چووبێت و وێل بگەرێت .
(٥) قاسێد (= قاصد) : هەوالْ بەر .
(٦) بیْ بەینەت : بێ قەولوو قەرار .
(٧) هەنی : جارێکی کە . خەریك : دەس خەرە . چەمەرا : چاوەریْ .

واتە : تەشریفت نەبرد ، بای شەماڵ ، هۆی چی بوو . تەشریفت نەبرد . لە بۆ چی عەرزو حاڵی ی منت بە خۆشەویستەکەم رانەگەیاند ؟ مەگەر تۆ شەربەتی دەستی بیْ شەرطانت خواردبوو ؟ بۆم روون بوەوە کە تۆ هەرزەو بیْ ماواو مەسکنی و وەکو (بێسارانیان) ، خەیاڵی ی خامت لە سەردایە .

سەرسام و واوێلْ و سارا کەری : دایم بە وڵاتانی چۆڵەوە ئەگەرێت و فامێکی وای نەیشت نیە .

مەگەر ئەبیْ هەرکەسیْ کە بوو بە دەلیل و واسیطەی دەردە دلدان ؛ هەواڵْبەری عاجزان و ئیش لیْ نەهاتوان . وەکوو تۆ بیْ قەولوو قەرارو هەوال نەبەرو لێوەو خەیاڵ لەسەر بیْ ؟ قەیدی نیە با وابیْ ، با من بیم بە عیبرت ، بەڵکو جاریْکی کە فقیرو هەژاری تری وەکوو من دەستخەرەو چاوەروان نەکەی .

تیپی – ج –

١ - جــــــــــاریٚ بـۆ جــــــــــاریٚ . . .
قـــــیــــبـــلــــەم تۆخوا ، جـــاریٚ بـۆ جـــاریٚ

٢ - ئـــــەگەر خۆفت هـــــەن تۆ جــــە ئـــەغـــیـــاریٚ
ویــــــــانـــــــــە گێرە بـوریٚ پـــــــەی کـــــاریٚ

٣ - ئـــێمــــە یــــانــــەمـــان جـــەو بۆنـــە کـــەردەن
جـــاریٚ تۆ بـــــەیــــنــــە وە حـــاجـــەت بـــــەردەن

٤ - سەد جــــــار بــــــەوەڵلا دەردم پــــــێت دەدان
حـــــاجـــــەتیٚ یـــــانــــــەم گشت بـــــەتۆ ڕوان

---

(١) شاعیر لەم هەلبەستەدا . لە خوشەویستەکەی داوا دەکا . جاریٚ بڕواتە ماڵیان . ئینجا پیٚ‌ی ئەڵیٚ : ئەگەر لە ئەغیاریٚ ترست هەیە . بە بیانووی پێویستیەکەوە وەرە بۆ ماڵمان .

(٢) ویانە : بیانوو . بۆریٚ : وەرە . بیٚ . پەی : لەبۆ . کاریٚ : ئیشیٚ .

(٣) یانە : خانوو . کەردەن : کردوە . حاجەت : پێویستی .

لێکدانەوە :

جاریٚ بیٚ بۆ لام . تۆ خۆدا خوشەویستەکەم تەنیا جاریٚ بیٚ بۆ لام . ئەگەر لە ئەغیار (= ئەوانە کە لە من و تۆ خوشیان نای‌یە) مەترسیەکت هەیە . بیانوو بگرە کە گۆیا لە بۆ ئیشیٚ هاتووی . ئێمە بەو بۆنەوە خانوومان لیرەدا کردوەتەوە . کە تۆ ڕۆژێ بە بۆنەی پێویستیەکەوە سەرمان لیٚ بدەی . خۆدا دەزانیٚ . هاتنی تۆ بو لای من باشترین دەوایە لە بو چارەسەرکردنی ئازارم . ئەوەیش بزانە . هەموو شتێکم هی تۆیە .

١ – جەکۆ شان بی دەرد . . .

فەرهادو مەجنون جەکۆ شان بێ دەرد[١]

٢ – فەرهاد نەتاواش بێستون ساکەرد

مەجنون جە ئاهش سەنگ نەبی وەگەرد[٣]

٣ – فەرهاد هەر سەنگش تا شا بەتێشە

مەجنون کۆ گەریش مەکرد بە پێشە[٣]

٤ – مەگەر دەردەدار چون ئەوان مەبۆ

دایم ڕەنگ زبوون ناتەوان مەبۆ[٤]

٥ – دەردەدار کەسێن دەردش بۆنە سەر

دووش کوی بێستون بگێرۆنەوەر[٥]

٦ – من زەڕێ دەردم هانە دەروونەدا

وەختەن (نەجد) بدەون وەبیستوندا[٦]

---

(١) جەکۆشان بی‌دەرد : دەردیان لەکوێ بوو . واتە : فەرهادو مەجنون دەردیان (ئازاریان) لەکوێ بوو .

(٢) نەتاواش : نەی توانی . ساکەرد : لە بنچینە دەری بهێنێ . سەنگ : بەرد . گەرد : تۆز . واتە : فەرهاد نەی‌توانی بێستون لە بنچینە دەربهێنێ و مەجنوونیش نەی‌توانی بە هۆی دووکەڵی هەناسەی بەرد بەتۆز بکات .

(٣) فەرهاد پێشەی بوو بو بەردتاشین‌و مەجنوونیش هەر بە کێوو هەردەوە وێڵ بوو .

(٤) مەگەر ئەبێ دەردەدار وەکوو ئەوان (فەرهادو مەجنوون) بێ ! ئەوندە بی‌دەسەلات‌و لێ نەهاتوو بێ .

(٥) کەسێن : کەسی‌کە . بۆنەسەر : لەسەریا بێ . دووش . هەناسەی . بگێرو نەوەر : بگرێتە بەر . واتە : دەردەدار «ئەو کەسەیە کە ئەوەندە لەناو دەروونەوە کۆڵابێت . کە دووکەڵی هەناسەی کێوی بێستون بشارێتەوە .

(٦) من یەك زڕە لەو داخو دەردەم لە دڵدایە . کەچی وەختە «نەجد» هەڵگرم‌و بی‌کوتم بە کێوی بێستون‌دا . نەجد (= نجد) ئەو بیابانەی کە قەیس (= مەجنوون) لە بۆ لیلی وێڵ‌و سەرگەردان – بوو بو .

١ – جـــامیٚ جـــەمـــینم ، گەرد ئـــالود بـــیـــەت
بـــــــازاریٚ سەودام ، بـــــــەبیٚ سود شیـــــــەن
٢ – سۆزیٚ هـــــەنـــــاسەم ، نمانـــــا سەردی
گێلاٚ ڕەنگیٚ بـــــــــاخ ، شادیم بـــــــــەزەردی
٣ – خـــــەمیٚ دنـــیـــــای دوون جـــــەنـــــەزانی وێم
هـــــەرشەو سەد نـــــەشتـــەر ، فـــێشتـــە مـــەدۆ لـــێم
٤ – (چـــــنـــــدیٚ) دلٚ پـــــەشێو نـــــاڵەی شەوان بیم
جـــــەلا بـــــەخشیٚ دەرد ، گشت بیٚ خـــــەوان بیم
٥ – سەرمـــایـــەی دیـــدەم ، غیر جـــەهوون نـــەبیٚ
هـــیچ کـــارێم چـــەنی ، دنـــیـــای دوون نـــەبیٚ

«بێسارانی» لەم شیعرە عیرفانیەدا ئەو واقعیتە دەرئەخا . کە ئینسان ئەگەر ئەیەویٚ لایەنگری عێرفان و وەرع و تەقوا بیٚ . لازمەی ئەوەیە کە لە ژیانی کومەلأیەتی خوی جویٚ بکاتەوە . ئەگینە بە دەستیٚ دوو شووتی . هەلٚ ناگیریٚ .

(١) گەرد ئالود : تۆز پێوە نیشتوو . بیەن : بوە . سەودا : بازەرگانی . بەبیٚ سودشیەن : بەفیڕو چوە .

(٢) سۆزی هەناسە : هەلٚمی دەم . نمانا سەردی : بەرەو سەردی ئەچێت . گێلاڕەنگ باخ : ڕەنگی باغی شادیم بەرەو زەردی مەیلی کرد .

(٣) جەنەزانی وێم : لە نەزان کاری خوم . مەدۆ لێم : لێم ئەدات .

(٤) چندیٚ : بۆ ماوەیەك .

(٥) هوون : خوێن . چەنی : لەگەلٚ

٦ – ئیسە بەوێنەی دنیا پەرستان
دنیا پەرستم ،بەهەزار دەستان

---

(٦) هەزار دەستان : هەزار جۆر فڕوفێڵ
شیکردنەوەی مەعنای شێعرەکان :

ئاوێنەی دەروونم تۆزی پێوە نیشتووەو ئیستا شتێکی پێ نابینم ، سەرەڕای ئەویش ئەو دەسمایەی مەعنەویە کە پێکم هێنابوو ، نە تەنیا سوودەێکی عاید نەکردم ، بەڵکو ئەویش بەفیڕو ، لەدەستم دەرچوو ، هەڵمی گەرمی دەمیشم ڕووی ناوەتە سەردیو خوم هەستی پێدەکەم ، لەگەڵ ئەوەشا ، ڕەنگی باغی شادیم ، لە سەوزیو سووریو بەدەماخی ، گەڕاوەتەوە بە باری زەردیا ، واتە وەکوو گەڵا خەزانی پێهاتوە ، .

لە نەزان کاری خوم ، خەفەتو خەجاڵەتی ئەم دۆنیا پەستە ، وەکوو ئەوەیە کە هەموو شەوێ ، زیاتر لە سەد نێشتەر لەجەرگم ئەدەن .

ماوەیەك بوو ، دوور لە بەزمو ڕەزمی دۆنیا ، لەگەڵ دڵی خوما ، خەڵوەتم کرد بوو وشەو زیندە دارێم ئەکردو بوو بووم بەسەر باشقەی ئەو بێخەوانە ،

ئەو ماوەیە ، سەرمایەی چاوانم ، لە خوێنو بگەڕێتەوە شتێکی کە نەبوو ، واتە هەر ئەگریامو لە جیاتی فرمێسکی روونم ، بارانی خوێن ئەهاتە خوارێ ، جا ئەو کاتە ، کاتێ بوو کە هیچ ئیشێکم بەم دۆنیای دوونەوە نەبوو .

ئیستا بەڵام ، ئاڵو گۆڕێکم تێدا پەیا بووە ، کە وەکوو ئەوانە کە ئەیان ئەوێ دۆنیا کۆکەنەوەو بێنێنە گیرفانیان ، بەهەزار جۆر حیلە خەریکی پەرەستشی دۆنیام .

١ – جـــــەمـــــيـــــنش سافـــــەن . . .
شەخسیٚ چون ئـــافـــتـــاب جـــەمـــيـــنش سافـــەن

٢ – سەرتـــاپـــای بـــالاٍش مشـــكين كلاٚفـــەن
جـــەبیٚ ئـــيـــنســـافی نـــامش ئـــيـــنســـافـــەن

٣ – ئـــەرمـــەبـــيش ئـــيـــنســـاف زەرِیٚ نـــەدلٚدا
ئمەداش دەستـــــــــەی سمبـــــــــلٚ وەگلٚدا

٤ – مـــــەودای مژانش مـــــيلٚ ساونەكـــــەرد
پـــــيٚشان ئـــــالٚەمیٚ بیٚ خـــــاو نەكـــــەرد

٥ – هـــيٚشتـــای بـــەشەراب غـــەمـــزەو نـــازفـــرۆش
پـــەی چـــيٚش ، مـــەبـــەرۆش ، ديـــدەی ويٚش جـــەهۆش

٦ – يـــا الله بـــەحـــاجـــەت رِەوزەی پـــيٚغـــەمـــەر
بـــە موعـــجـــيـــزەی دەست ، دەرازیٚ حـــەيـــدەر

٧ – ئـــــەو شۆخیٚ زەريـف سافیٚ سيٚم ئـــــەنـــــدام
نـــەدارۆ ئـــيـــنـــســـاف پـــەنـــەش نـــيـــەن زام

٨ – زەرِەی ئـــيـــنـــســـافش دەری نـــــەدەروون
تـــا دەردی نـــانش سەر نـــەنـــيـــان وەهـوون

---

(٥) جەنابی سيد محمد طاهر هاشمی ، لايان وايە كە ئەم غەزەڵە هی مامۆستا بيٚسارانی ، نەبیٚ . شاعيٚر لەم غەزەڵەدا ، لە «ئينساف» ناویٚ رِەخنە دەگريٚت‌و لە پاشان لەخودا داوا دەكا ، كە نەختیٚ ئينساف بداتیٚ :

(١) ئافتاب : خور (هەتاو) . (٢) نامش : ناوی . (٣) مەبيش : ئەی بوو . ئمەداش : نەی‌ئەدا . دەستە : چەپكە . سۆمبۆل : گوڵاڵەيەكی بۆن خوش . گلٚ : قورِ . هەرگ . (٤) پيٚشان : بە ئەوان . (٥) هيشتای : تا ئەو رِادە . پەی چيٚش : لەبەر ئەوە . مەبەرۆش : ئەی‌با . (٧) سيم ئەندام : زيو ئەندام . نەدارۆ : نيەتی .

واتە : رِوومەت هەتاویٚ ، سەرتاپا بیٚ عەيبیٚ ، بەلاٚم بیٚ ئينساف ، كە بە پيٚچەوانەوە ، ناوی ئينسافە ، دەناسم . ئەگەر زەرِەی‌يە ، ئينساف لە دڵدا بوايە ، ئەو چەپكە گوڵەی كە دام بەدەستيەوە ، فرِەی نە ئەدايە ناو قورِەكەوە ، مۆژەی هەسان نەئەدان تا بەهۆی ئەوان ، جيهانیٚ خەو بگريٚت ، تا ئەورِادەيە ناز دەكا بەسەر شەرابا ، چوونكی چاوانی مەست‌و خۆماری خوی لە ئينساف بەو نازارە شۆخە ، جوانە عەطا فەرموو ، بەڵكوو ئەو زامدارانەی ، بە خويٚنەوە سەر نەنيٚنەوە .

تیپی – چ –

١ – چراغ بەیْنت بەست . . . .
جەنۆ چەنی من عەهدو بەیْنت بەست
٢ – خۆتۆ بەقرآن شەریف کێشای دەست
رووم نیەن چەنی ڕەقیبانیٚ گەست
٣ – واتت تا ئەورۆ بەرمە شۆم نەفەس
جەبەد بێزارم هەر تۆم هەبیٚ کەس
٤ – سەوگەندت مەوەرد دانای داوەر
غەیر جەتۆ فێشتەر بەکەس نیم یاوەر
٥ – ئیسە سەوگەندت پەی چی شی وەیاد
پەی چی شەرتو بەین وەرین دای وەباد ؟
٧ – یانە وێرانی هەر وەمن ئامان
مەتاوو گرتەی کەسیٚ تەودامان

مامۆستا بێسارانی لەم پارچە هەڵبەستەدا . خوشەویستەکەی (بە ڕواڵەت) . ئەکاتە بەیانو . وە دەست دەکا بە لۆمەی ئەوانە کە وا لە کۆمەڵدا ، پابەندی هیچ چەشنە قەول وقەرارو یاساو ڕەوشتی کۆمەڵایەتی نین . لاف دۆستی ئەدەن ، کەچی لە دژمن خراپترن ، مەبەس لەوانەیەکە : وەکوو شانە دوو ڕوویان هەیەو هەزار زمان .

(١) چراغ (= چراخ) : چرا ، شۆڵە ، شەم ، قیبلە وە ووشانێکی کە وەکوو ئەمانە . لە ئەدەبیاتی کلاسیکی کوردیدا بە تایبەت لە زمانی «هەورامی» دا زۆر بەکار هێنراون . بەڵام نابیٚ وا تیٚبگەین کە ئەم ووشانە هەموو کاتیٚ بە مەعنای «مەعشووقە» . واتە جنسی لەتیفە .
(٢) ڕووم نیەن چەنی ڕەقیبان گەست : عەلاقەو تەمایۆلێکم لەگەڵ ئەو ئینسانە خراپانە کە دژ ب تۆ وەستاون نیە . (٥) سەوگەند : قەسەم ، سوێن (= سوێند) .

شیٚکردنەوەی مانای هەڵبەستەکە :

خۆشەویستەکەم ، تۆ پەیمانت بەست ، تۆ سەرلەنویٚ لەگەڵ منا عەهدو پەیمانت بەست . تۆ دەستت دا بە ملی قورئاناو گوتت : عەلاقەو تەمایۆلێکم لەگەڵ ئەو ئینسانە خراپانە کە دژ بە تۆ وەستاون نیە ، گوتت تا ئەو ڕۆژە نەفەسی ئاخر دەکێشم . لە ئەو ئینسانە خراپانە بێزارمو ڕقم لیٚیانە . شەرط بیٚ کەسم هەر تۆ بیت ، سوێندت بە خودای گەورە خوارد کە جگەلە من . لەگەڵی ی کەسیٚترا نەبیت . ئیستا بەڵام . چی قوماوە ؟ لە بەر چی ئەو قەسەمەت لە بیر بردوەتەوە ؟ لە بەر چی ئەو قەولو قەرارەو ئەو مەرجەی ڕابوردوت خستوەتە پشتی گوێت ؟
ماڵ وێرانی هەر خەڵاتی خومەو هەر بۆ خۆم باشە . ناتوانم بچم داوێنی کەسیٚکی کە بگرم .

١ - چـــــــراغـــــــم جـــــــەرگم . . . .
چـــــراغ سەد پـــــارەن پـــــەریٚ تۆ جـــــەرگم
٢ - هـــەرٚیـــەنـــد مـــەیۆ ئـــاه ، دلٚ پـــارەکـــەرم
پـــــارەش مـــــەویـــــەرۆ نـــــەبـــــانیٚ سەرم
٣ - بـــــەویٚنـــــەی پـــــزیشلك کۆرەی گڕنـــــەسەر
هـــــەنـــــاسەم ڕێزەی دلٚ مـــــاوەرۆ بـــــەر

(١) سەد پارە : دڕاو لە سەد جیٚگەوە . جەرگ : جگەر . واتە : خۆشەویستەکەم . جەرگم . خوشەویستەکەم . جەرگم لە بۆ تۆ سەد کونی تیٚدایە .
(٢) مەیو : دیٚت . دلٚ پارەکەر : دلٚدڕ . مەویەرۆ : تیٚ‌ئەپەریٚ .
واتە : ئەوەندە ئاهی دلٚ پچڕیٚنەر لە دلم هاتە دەریٚ .
(٣) بە ویٚنەی : وەکوو . پزیسلك : پریشك . واتە : وەکوو کوورەی ئاگرین چۆن پریشگی لیٚ دیٚتە دەریٚ . لەگەلٚ هەناسەی گڕاوی منیش . ڕیٚزەی دلیٚ پچڕاوم دیٚتە دەریٚ .

١ - چــــراغــــم بــــەخــــتــــەن . . . . .
بــــەویَم مــــەزانو ، بــــەختم بــــەد بــــەخــــتــــەن
٢ - پــــەی دووری بــــالآت ، (زامــــەتم) سەخــــتــــەن
مــــەزانو بــــەحــــالّ ، مــــەردەنیم وەخــــتــــەن
٣ - ئــــەڵماسیّ دووریت ، نــــەدلّ کــــار کــــەردەن
بــــەسەد حــــەکیمان ، دەوانــــە بــــەردەن
٤ - شیم وەلای حــــەکیم بــــبــــەرۆ دەوام
دەردیّ پــــرزامــــەت ، هــــیــــجــــران سەرئــــەنجام
٥ - واتم ئــــەی حــــەکیم هــــانــــا ، سەد هــــانــــا
بــــکــــەرە دەوام ، حــــەکــــیــــمیّ دانــــا
٦ - حــــەکیم وات فــــەقیر ، چــــارت نــــە ، چــــارەن
دەردت دەردیّ وەن ، عــــیّلاج نــــەدارەن

دوور لە بالأی یار ژیان ، مۆلازمەی هەیە لەگەلّ دەردو برین‌و غەم و پەژارەو بەدبەختی و دەردەداری‌و هەزارویەك ئازاری ترەوە ، «مامۆستا بیّسارانی»یش ، وەكوو سەدان ، بەلّكو هەزاران كەسی كە ، كەلە دریّژایی ژیانی خۆیانا ، دوچاری ئەوتەنگوو چەلّمەیە بوون ، بەسەدان پزیشك و حەكیم مراجعە دەكا ، بەلاّم بە داخەوە ئازارەكەی چارەسەر ناكریّ ، ئەویش مشتیّ خاكو خوّلّ ئەكا بە سەری خوّیار بە تەمای ئەوە دا دەنیشیّ تا ئەجەلّ بیّت‌و شەفای بدات .

(١) خۆشەویستەكەم ، من خوم دەزانم بەدبەختم ، (٢) من دەزانم لەبەر دووركەوتنەوەی تۆ زامم سەختەو بە حالّی خۆم دەزانم كە كاتی مردنم هاتوەتە بەرەوە .

(٣) - دووریت - وەكوو ئەلّماس ، وەها جەرگی بریوم كە سەد پزیشك ناتوانن چارەسەری بكەن
(٤) - چوومە لای حەكیم بەلّكو ئەو نەخۆشیەم كە لە ئاكامی دووری خوشەویستم ، دوچاری بوو لەكوّلّ- بكاتەوە ،

(٥) بە حەكیمم گوّت ، بەقوربانت بم ، دەستم بە داویّنت ، بەلّكو چاكم بكەیتەوە ئەی حەكیمی زانا ، (٦) بەلاّم بەداخەوە ، وەلاّمی دامەوە : «ئەی خەستەی داماو ، دەردی تۆ دەردیّ كە عیلاج ناكریّ ،» .

٧ – زامـــــەتیْ دووریت ، نــــەدلْ کـــەردەن کــــار
سێواجــــە مـــەردەن ، کـــەس نـــەکـــەردەن چـــار
٨ – سازانـــــام حـــەکیم ، دەواش نــــەبـــــەردا
دەسێو خــــــاکو خۆلت ، ڕێزام بـــــــــــەسەردا
٩ – هــــەردام بـــەسەردا ، پــــەریْ جــەستــــەی وێم
پـــــەریْ زامیْ سەخت ، جـــــەی نــــەڕستـــــەی وێم
١٠ – هـــــــەردام بـــــەسەر دا ، پــــــەی زامیْ سەختم
پـــــەی ستـــــارەی شوم ، بــــــەدبـــــەختی بـــــەختم
١١ – ساکــــــە من حـــــەکیم نـــــەبــــەردش دەوام
مـــــەر ئـــــەجـــــەل بــــەیۆ بـــــدەرۆ شفـــــام

---

(٧) بریني دووری کاری لیْ کردویو جگە لە مردن عیلاجێکی کەت نیە ،
(٨) هەر کە زانیم حەکیم ناتوانیْ چارەسەرم کا ، مشتیْ خاکو خوڵم کرد بە سەری خوما . (٩) ،
(١٠) ئینجا دام بە سەرماو بۆ چارە ڕەشی خوم دەستم کرد بەشینو زاری ، (١١) ئیستا کە حەکیم
لە عیلاجم عاجز ماوە ئەبیْ چاوەڕوانی ئەجەل بم تا بێتە سەرمو شەفام بدات .
ووشەکان :
شیم : چووم . هاناسەو هانا : دەستم بە داوێنت . عیلاج نەدارەن : عیلاجی نیە . سێوا :
جگە لە سازانام : کە زانیم . دەسێو . مشتیْ . ڕێزام بە سەردا : کردم بە سەری خوما . ستارەی
شووم : چارە ڕەشی . بەیو : بێت .
تیْبینی :
(١) لە نوسخەیەکدا . جیاتی «بەوێم مەزانو» نوسرابوو «من وێم مەزانو»
(٦) ئەم شێعرە بەم جۆرەش لە هێندی نوسخەدا ، بینرا :
«حـــــەکیم وات پـــــەنــــــم ، چــــــارت بیْ چـــــارەن
دەردت دەردیۆەن . عــــــــــیلاج نـــــــــــــــەدارەن»
(٧) لە دەس نووسی کی کەم ئیعتیبارا ، ئەم شێعرە بەم جۆرە نوسرابوو :
«زامیْ دووریـــــــان وەنــــــەت جـــــاکــــــەردەن
دەوالــــیت نـــیـــــەن مـــــەگەر بــــمـــــەردەن»

١ - چراغم نە جەرگ . . . .
هیجرانیٚ دووریت چنگ پێکان نەجەرگ
٢ - سەرتاپا سیاقەلاٚخی مەن بەرگ
هەر ڕۆ مەوازو سەد ئاوات وەمەرگ
٣ - دیدەم پیٚنوورەن جەتاویٚ ئەسرین
هوون چێش مەتکیۆ چون سفتەی برین
٤ - جەوساوە دیدەم دوور کەفتەن جەتۆ
لێلاٚویش لێلەن لێلاٚوتەر مەبۆ
٥ - ڕۆشنی بسات لێم بیەن بەتار
زیندەگیم تاڵەن وێنەی ژاریٚ مار
٦ - کەسیٚ کە بەی تەور حاڵو جەستەش بۆ
پێشە جویای وەسڵیٚ ئاوات وەستەش بۆ

---

(١) خوشەویستەکەم برینی دووریت چنگی لە جەرگم هەڵپێکاوە .
(٢) ئەوەتا بو تۆ تەعزیەم گرتوەو سەرتاپا جلو بەرگی ڕەشم لەبەرکردو و هەموو ڕۆژیٚ سەد جار ئاوات لە مردن ، ئەخوازم ، .
(٣) چاوانم ئەوەندەی فرمێسکی خوێنینی لیٚهاتوە ، کە ئیتر ڕووناکی تیٚدا نەماوەو ئیستاش وەکوو برینی سووتاو ، خوێنی لیٚ دیتە خواریٚ .
(٤) لەو کاتەوە ئەم توانیوە بتبینم ، لێلاٚوم (= کویرایم) داهاتوەو ڕۆژ بە ڕۆژیش خراپتر ئەڵی .
(٥) ڕووناکی دۆنیام لیٚ بوەتە تاریکەشەو و ژیانم وەکوو ژاری مار ، لیٚ تاڵبوە .
(٦) کەسیٚ بەم چەشنە ژیانی ڕابویریٚ ، بەم جورە گەرەکی بیت بەخوشەویستی خوی بکات .

٧ - خــــاسش هـــــەر ئـــێدەن مـــــەرگش مــــێهان بۆ
مــــەگەر ئـــەو بـــــە مـــەرگ دەردش دەرمــــان بۆ

---

(٧) باشتر هەر ئەوەیە ، مەرگ (مردن) بێت بە مێوانی ، چوونکی تەنها مەرگ ئەتوانێ عیلاجی ئەو برینەی ئەو بکات .

لێکدانەوەی وشەکان :

پێکان : پێکاویەتی . سیا : ڕەش . قەلاّخی : ڕەش ، بەلاّم ئەو ڕەشەی کە بە تایبەت ، بە بۆنەی مردنی خوشەویستەوە لەبەری ئەکەن ، تا ٣٠ – ٤٠ ساڵ لەمەو پێش ، هێشتار ئەم داب‌و ڕەسمە لە ناوچەی هەوراماندا بەڕێوە ئەبرا .

هەر ڕۆ : هەموو ڕۆژێ . ئەخوازم : ئەموازوو . جەتاوێ ئەسرین : لە بەر فرمێسك ، جێش : لێی . مەتکیو : دێتە خوارەوە . سفتە : سووتاو . جەوساوە : لەو کاتەوە . بسات (= بساط) : مەبەستی «دۆنیا»یە . تار : تاریك . بەی تەور (= بەیطەور) : بەم چەشنە ، جۆیا : گەڕان بە دوای شتێکی ونبوا ، وەسڵ (= وەصل) : بە یەك گەیشتنی دو کەس . خاس (= خاص) : باش ، چاك . ئێدەن : ئەوەیە ، مێان : میوان .

١ – چـراغ قوربـانـه قوربـان نـيـه نـان
غـه‌يـرِيـه‌ى تۆ ، پـه‌ى كـه‌س قوربـان نـيـه‌نـان

٢ – ديـده‌م نـيگه‌ران ، تـيـغـىٚ ده‌ستىٚ تۆن
ئـه‌رواحـم جۆيـاى ، كوشتـه‌ى قـه‌ستىٚ تۆن

٣ – پـه‌ى تـيٚغت جـه‌هوون ، مـه‌وجـه‌ن ده‌روونم
بىٚ تـيٚغت ڕوات ، نمه بۆ هوونم

٤ – ساده‌س وه‌قـه‌بـزه‌ى ، تـيٚغىٚ ئـه‌لْماس بـه‌ر
قوربـانى جـه‌ده‌ست ، قوربـان خـه‌لاس كـه‌ر

٥ – ئـه‌ر سه‌د كـه‌ويـنۆ ده‌ستت ئـازارىٚ
سه‌واب تـه‌ر نـيـه‌ن جـه‌ى كـاره ، كـارىٚ

٦ – تـيٚغ بـه‌ده‌ستىٚ ويٚت ، بـنـيـه‌م نـه‌گه‌رده‌ن
تۆ ساحـيب سه‌واب ، من شاد وه‌مـه‌رده‌ن

---

(١) خوشه‌ويسته‌كه‌م ، من ئاماده نيم جگه له تۆ خۆم به قوربانى كه‌سى‌كى كه بكه‌م .

(٢) چاوه‌ڕوانى ئه‌و چه‌قۆيه‌م كه به‌ده‌ستى تووه‌يه ، ڕۆح‌و گيانم شانازى به‌وه ئه‌كا كه تۆ نيه‌ت - بێنى تور ، من بكه‌ى به قووچى قوربانى خوت .

(٣) بۆ چه‌قۆى ده‌ستى تۆ سه‌رم پێوه نيه ، به‌لأم ئه‌گه‌ر چه‌قۆى تۆ نه‌بێ ، سه‌د چه‌قۆم لێ بده‌ن ، قه‌تره‌يه خوێنم لێ نايه ، واته : ئاماده‌م بۆ ساغى‌و سه‌لامه‌تى تۆ خوێن بده‌م ، ئه‌مما بۆ غه‌يرى تۆ ، نا .

(٤) ده‌سا زووبه ئيزنت بێ ،چه‌قۆى ئه‌لْماس بگره به ده‌سته‌وه‌و قوربانى خوت خه‌لاس كه .

(٥) باوه‌كوو ، عه‌زيه‌تى ده‌ستى شت ئه‌بێ ، به‌لأم ئه‌م ئيشه ، سه‌وابێكى (ثواب) باشى تێدايه .

(٦) به ده‌ستى خوت چه‌قۆ له ملم بنێ ، ئه‌و كاته ، تۆ سه‌وابت نه‌سيبه‌و منيش به‌خته‌وه‌رم – به‌و مردنه .

لێكدانه‌وه‌ى ووشه‌كان :

غه‌ير په‌ى تۆ : جگه له پێناوى تۆ . قۆربان نيه نان : قۆربانى نيم .

ديده‌م : چاوانم . تێگه‌ران : چاوه‌ڕێ . تێغ : چه‌قۆ ، كارد ، مووس ، گوێزان ، وه هه‌موو چه‌شتێكا وه‌سيله‌يه‌كى شت بڕين . جوِيا بوون : به دواى شتێكا ، گه‌ڕان . كوشته : كوژراو . قه‌ست (قصد) : نيه‌ت ، له ڕووى ئيراده‌وه . ڕه‌وان نمه بۆ هوونم : خوێنم لێ ناڕوات . قه‌بزه (=قبضه) : ده‌سته . جێگه‌يه ده‌ستى پێوه ئه‌گيرێ .

خه‌لاس (=خلاص) : نه‌جات . وێنو : پى‌ى بگات . سه‌دكه : باوه‌كوو .

سه‌واب (ثواب) : خه‌ير ، ئێحسان ، سه‌واب . واته : ئيشێ چاكتر ، له‌م ئيشه نيه .وێت : خوت . گه‌رده‌ن : مل .

١ - چـــــــراغ تـــــــــا كـــــــــــــەردم . . . .
يـــــەك تــــابىٚ جـــەزولٚف . سيــــات تــــا كــــەردم

٢ - رِوٚح چـــەنى ئـــەو تـــا . جـــا بـــەجـــا كـــەردەم
سەد نـــــــــەفــــــرين وەتـــــــەخت شانى شا كـــــــەردم

٣ - ئـــيســــــە من گيـــــانم . ئـــــەو تـــــابىٚ وەش بوٚن
ئـــــەو گيــــــانـــــە نـــــەجـــــاى تـــــابىٚ زولٚفىٚ توٚن

شاعير لەم شيٚعرەدا . گيانى خوى لەگەلٚ تالٚيٚك لە زولٚفى خوشەويستەكەى . يەكسان ئەزانىٚ :

(١) ئازيزەكەم . تالٚيٚك لە زولٚفى رِەشى توم . جوى كردەوە .

(٢) ئينجا ئەو تالٚە موەم . لەگەلٚ رِوٚحى شيرينى خوما . ئالٚوگوٚرِ كرد . ئەو كاتە ئەوەندە ئەم مەعامەلەيەم پىٚ خوش بوو . كە هەوالٚم لە شاو خوٚندكار نەئەپرسيەوە .

(٣) ئيستا ژيانى من بە هوٚى ئەو تالٚە مووى زولٚفى توٚوە بەردەوامە . ئەو تالٚە . بوٚن - خوشەى كە گيان لە پيٚناويا بەخت كرا .

لێكدانەوەى ووشەكان

تا : تالٚيٚك (تالەيٚك) . تا كەردم : جويٚم كردەوە .

جا بەجا كەردم : ئالٚو گوٚرِم كرد . سەدنەفرين : سەد قصەى خراپ وەش بو : بوٚن (بيٚن) خوش . نەجاى : لە جيٚگەى . جياتى .

١ – چـــــــــــراغ وەش بۆ شەن . . . .
پــــەی چی زوڵفیٚ تۆ ئــــەوەنـــــد وەش بۆشەن
٢ – مـــەویـــنۆن چون شەوق (جـــەمـــیــــنت) ڕۆشەن
مشـــــکـــــنـــاف پـــــەریٚش . ڕەنگیٚ پۆس پۆشەن
٣ – خـــەیـــلیٚ پـــەی زوڵفت وەردەن هوونیٚ جـــەرگ
جـــەوپـــەی پۆس پۆشان . سیـــا کـــەردەن بـــەرگ
٤ – دڵ کـــــــەردەن چون زوڵف . سیــــــای تۆدارا
قـــەیس ئـــاسا . مـــاواش . بـــــەردەن وەسارا
٥ – فـــیـــدای زوڵفت بـــام وەش بۆی کـــەلاٚف
دەردیٚ مـــەجـــنونـــیت . دابـــەمشـــکیٚ نـــاف

---

(١) قیلەم . خوشەویستم . بۆنی خوشە . هۆی چیە زۆلفی تۆ ئەوەندە بونی خوشە ؟
(٢) چونکی ئەبینێت شەوق ڕوومەتی تۆ . وەکو هەتاو . عالەمی ڕووناك کردوە . ئەویش مێسکی نافەی شەرمەسار کردوە . واتە بۆنی مێسك لە لای بۆنی ئەو زولفەدا . وەکوو بۆنی پێس گەنیوە .
(٣) مێسکی نافە . لە حەسرەتی بۆنی خوشی زۆلفی تۆوە . زۆری خوینی جگەر خواردوەتەوە . هەر بەو بۆنەوەیە . کە پێستی بەسەری خویا کێشاوەو جلوبەرگی ڕەشی لەبەر کردوە
(٤) ئەو زۆلفەی خوش بۆنی تۆ . هەروەها . برەتە هۆی ئەوە کە دارا دلی وەکوو ئەو ڕەش بوە . قەیس ئاوارەی چۆڵو بیابان بوە .
(٥) بەقوربانی ئەو زولفی بۆن خوشت بم کەدەردی مەجنوونی . بەدلی مێسکی نافەدا . برد

لێکدانەوەی ووشەکان

وەش‌بۆ : بۆن خوش . پەی چی بو چی . لەبەر چی مەوینون ئەبینێت
شەوق : ڕووناکی حەمین : جەبین . ڕوومەت وەردەن خواردویە
هوون . جەرگ : خوینی حگەر . سیا کەردەن بەرگ جلی ڕەشی‌لەبەر کردوە
قەیس ئاسا : وەکوو قەیس ماوا : مال . ماوا . مەکان .

١ - چـــراغ لـــەنگم بێ . . . .

جـــە دووریت زوان ، لاڵوو لـــەنگم بێ[١]

٢ - خـــاتـــر بـــە وێنـــەی سیـــا سەنگم بێ

شەو هـــەرچـــەنی بـــەخت ، قـــارو جـــەنگم بێ[٢]

٣ - نـــەتوانـــام بێ چـــەنی کـــەس دوان

نـــەپـــام هـــەن تـــاوو ، وەجـــایێ لوان[٣]

٤ - وێنـــەی سەرسامـــان نـــەزان هـــەوالآت

زەردەی زامیێ سەخت تیرێ خـــەیـــالآن[٤]

٥ - وێڵ و ێڵ مـــەگێلام ، (بـــیـــزار) جـــەژیـــان

خـــەمیێ فـــراوان کـــەم مـــەنـــدەن جـــە گیـــان[٥]

٦ - یـــانیێ هـــای دووریت ، نـــەکـــەردەن کـــاریێ

وەرنـــە مـــەر گلـــکۆم ، بویـــنـــان جـــاریێ[٦]

---

(١) قیلەم . زوانم لاڵ بوو . لەبەر دووری تۆ . زوانێکم نەبوو . پێ ی .قسە بکەم .

(٢) دڵ و دەروونم وەکوو بەردەێکی رەش و بێ دەنگی لێ هاتبوو . شەوهەر لەگەڵ بەختی خوما . شەڕو تۆرانم بوو .

(٣) نە ئەم توانی لەگەڵ کەسی کا . قسە بکەم . نە پێم پێوە بوو بچمە جێگەیە .

(٤) هەر وەکوو سەر لێ شێواوانو مێژك تێك چوان . وەکو نەخوشە نەفسیەکان . (بیماری رەوانی) .

(٥) وێڵ و سەر لێ شێواو بێزار لە ژین و ژیان . لەگەڵ غەم و پەژارەی زۆرو نیمە گیانی کەوە .

(٦) مانای ئەوەیە . دووری تۆ وای لێ کردووم . جاری کی کە مەگەر گۆڕەکە ببینن ! ! .

لێکدانەوەی ووشەکان :

لەنگ : لاڵ . خاتر : دڵ . دەروون . تار : (تۆران) جەنگ : شەڕ .

دوان قسەکردن . هەن : هەیە . تاوو : بتوانم . لوان : رۆیشتن

سەرسام سەر لێ شێواو . نەزان هەوالآن : نەزانان . «زەدەی زامیێ سەخت تیرێ خیاڵەن : برینداره‌کان بە هۆی گۆللەی خیاڵەوە . واتە : نەخوشە رۆحیەکان .

مەگێلام ئەگەڕام .کەم مەندەن : کەم ماوە . بونیان : ببینن .

١ - چراغ جەخاودا ، . . . .
نیمەشەو ئامای ، جەوەختیٚ خاودا[١]

٢ - ئایردای نەدڵ . دەروونم تاودا
دیدەم بەمژگان ، سەیلیٚ زاخاودا[٢]

٣ - دەر سات جەفاودا . ئوفتادەی پات بیم
ڕۆخسار گەرد ئالود ، خاکیٚ پالاٚت بیم[٣]

٤ - واتم مەر بدیەی . وە جەستەی حالم
بزانی پەی چێش دەروون زۆخالم[٤]

٥ - تۆجەتانەی بەد . ڕەقیبان تەرسای
هیچ حالیٚ دەروون . سفتەم نەپەرسای[٥]

٦ - ڕوو لێم گەردنای . من سەرگەردان بیم
بەی تەور پابەندیٚ ، بەندیٚ دەردان بیم[٦]

٧ - فیدات بان واتەی ، بەدکاران چێشەن
تۆدڵت جێشان ، یەند بە ئەندێشەن[٧]

---

(١) خوشەویستەکەم . نیمە شەو لە کاتێکا من لە خەوێکی شیریندابوم . هاتیتە خەوم .

(٢) ئاگرت خستە نێو دڵمەو دەروونم وەکوو کورە . تاوی گرت .

(٣) هەر لەو خەوەدا ، خوم خستە بەر پێت . تۆزو خاکی پێلاوەکانتم بە برژانگ خاوێن کردەوە .

(٤) پێم ووتی : مەگەر باش لە جەستەو حاڵم تیٚ فکری . لێت حاڵی بیٚ . دڵو دەروونی من . هۆی چیە ، وا ڕەش بوەتەوە ؟

(٥) تۆ بەلاٚم . لە لۆمەی ناحەزان . ترسایو هیچێکت لە حاڵی دەروونی سووتاوم . نەپرسی .

(٦) کەچی ڕوویشت لیٚ هەڵچەرخاندمو منیش تەنیاو سەر لیٚشێواو مامەوەو وەکوو ڕابوردو . لە بەندیخانەی دەردو مەینەتدا . وەکوو زیندانی . مامەوە .

(٧) بەقوربانت بم ، ووتەی بەدخوازان چیە ؟ تۆ ئەوەندە بیری لیٚ ئەکەیتەوە ؟ !

لێکدانەوەی ووشەکان

ئایر دای نەدڵ : ئاگرت خستە نێو دڵ . مژگان : برژانگ . ئوفتادەی پات بیم : کەوتمە بەرپێت . ڕۆخسار گەرد ئالود : دەمو چاو تۆز لیٚ بیشتوو .

خاکیٚ پالاٚت بیم : خاکی ژێر پێلاوەکانت (کەوشەکانت) بووم

تانە (طانە) (طعنە) : لۆمە . سەرزەنش ڕەقیبان : ناحەزان

نەپەرسای : نەت پرسی . گەردنای : گەڕاندت . چەرخاندت . سەرگەردان : سەر لیٚشێواو . یەند بە ئەندێشەن : ئەوەندە بیری لیٚ ئەکەیتەوە .

١ - چـــراغ كـــەی بـۆكـــەی . . . .
جـــەدووری زامـــەن ، دیـــنت كـــەی بـۆكـــەی ؟
٢ چـن كـۆی پـــڕ زامـــەت ، سارای پـــڕ جـــەوەی
چـن گەر دشیٚ چـــەرخ ، گەردوون كـــەردمتـــەی
٣ چـن چۆڵیٚ نـــەر بـــەت بـــەری ، بیٚ سامـــان
چـن گیـــجیٚ گلاۆ ، دەربـــای بیٚشامـــان
٤ چـن خـــارمۆغـــەیلان ، بـــە پـــایـــانم وەرد
پـــەردەی تـــەن شكـــافت سەرنـــەدەروون بـــەرد
٥ چـن (روان) جـــەفـــا ، شەوان بـــیٚداری
بـــیٚداری «چـــەنی» سەیلاتیٚ زاری
٦ ئـــیٚمـــە بـــەبیٚ تۆ سالـــیٚوەی سەرسام
خـــەیـــالٚ چـــەنی دەرد بیٚخـــاوی بیٚرام

شاعیرو خوشەویستەكەی دوور لەیەك . ئەژین . ڕێگە پڕ لە مەترسی و گەیشتن بە یەك . ئاسان نیە . بەلاٚم ئەوەی لەكانگەی دڵەوە . هاوڕیٚ لەگەلٚ عەشقێكی پاكو خاوێنا . ئیرادەی گەیشتن بە «یاری دڵسۆزی» بكات . جەقلٚی ی . مۆغەیلانو ڕێگەی دوورو پڕ لە مەترسی ناهێنێتە بەر خەیالٚ . «حافظ» لە غەزەلێكی بەناوبانگی خویا . كە لە گەڕانەوەی حەزرەتی «یوسف» . بۆ ئەرزی كەنعان . خەبەر ئەدات . ئەلیٚ : دەربیابان گەر بە شەوقیٚ كەعبە خواهی زەد قەدەم .
سەرزەنشها گەر كۆنەد خاریٚ مۆغەیلان . غەم مەخۆر .
واتە : ئەگەر لە بیابانی پڕ لە دڕكی مۆغەیلان . دا . بە نیەتی گەیشتن بە (كابە) . هەنگاو هەلٚ ئەگری . ئازاری چەقلٚو سووتانی ڕملی داغ . گویٚ مەدەریٚ .
(١) خوشەویستەكەم . داخۆ . لەبەر دووری ڕێگەكەی . ڕێك كەوریٚ . بتوانم بت‌بینم ؟
(٢) چەندها كێوو دەشتی پڕ لە مەترسیم لە بۆ دیتنی تۆ بڕی‌و چەند شەوو ڕۆژم ڕابوارد .
(٣) چەند بیابانی چۆلٚو بیٚ ئاوو ڕووەكم خستە پشتی سەر . چەند گێجی گلاۆ چەند شەپۆلی ی - بەهێز .
(٤) چەندها چەقلٚی ی مۆغەیلان چوو بە پاماو لە جگەرمەوە تیٚپەڕی .
(٥) چەند بە ڕۆژان جەورو جەفام كێشاو بەشەوان خەو لە چاوانم نەچو . چەند لافاوی فرمێسك - لەچاوانم هاتە خواریٚ .
(٦) ئەوەی ڕاستی بیٚ . بەبیٚ تۆ . وەكوو لێوەم لیٚ هاتوە . خیالاٚتی و ویلٚم .

٧ - یـــانیٚ ئـــەنـــدام ، مـــەرێزانـــە خـــاك
وەرنـــە دڵ چون گوڵ ، سیـــنـــە كـــەردەن چـــاك

---

(٧) ساحیبی لەشی - خوم نیم . خەریكە ئەوەرێتە خاك . دڵم وەكوو غونچەی گوڵ شەق بردوەو . دەمی یاوەتەوە .

لێكدانەوەی ووشەكان :

زامەن : وڵات : دینت : دیتنت . بی‌نی‌نت . چاو پی‌كەوتنت . تەی (طی) : بڕیم .
ئەرەبەت : سارای وشك‌و چۆڵ . خار : چەقڵ . درِگ . مۆغەیلان : جۆرە درگەیكی تیژو زەرد ڕەنگە . سەیلات : لافاو . لێوە : لێوە . بێ‌ڕام : بێ‌قەرار . چاك : شەق .

١ – چراغ وە ڕەزان . . . .
ئارۆڕاگەم کەفت شیام وەڕەزان
٢ – بەوانیْ حالْ پەرسام جەخەزان
تەن بیە ، مەجروح ، چون ماران گەزان ،
٣ – واتم هەی خەزان ، ڕزیدەی چەمەن
ئوستادیْ نەقاش ، بەلەرمی یەمەن
٤ – سەبەب جە چێشەن ، ڕەنگ زگارەنی
سەر تاپا هوونین ، دلْ فگارەنی ؟
٥ – واتش هەی بیْ مەیل ، ناگا جەڕۆئیْ
دیم ئاماوە سەیر ، زوڵف ئەشەد بۆئیْ
٦ – خەرامان ویەرد ، بەسەر نازەوە
بەدیدەی سێوەنگ سرمە سازەوە
٧ – مەودای مۆژانش نیشتەن نەچەرگم
بەهونیْ ئەوەن ، یە ڕژیان بەرگم

---

(١) قیلەم ڕەزمەێو . قیلەم ئەمڕۆ ڕێم‌کەوت‌و چووم سەیری ئەو ڕەزانەم کرد ،
(٢) لە گەڵاْ خەزانیْ کە لەشی لەبەر زامان کۆن کون بوو ، بە زوانی حالْ ، پرسیارم کرد ،
(٣) ووتم ئەی گەڵاْ خەزانی هەژاری . ڕێژراوی نێو چیمەن ،
(٤) هۆی چیە . ئەوەندە ڕەنگ زەرد – و زایف‌و زگاری . سەرتاپێ خوێناوی‌و دلْ پڕ لە خەیاڵی‌ی ،
(٥) وەڵامی یامەوەو ووتی : تۆ بێ‌خەبەری . لە پڕ ڕۆژێ . بەژن جوان‌و زلْف خوش بۆنیْ ،بەبۆنەی سەیرانەوە
(٦) بە چاوانی سرمە کراوەوە . بەرەفتی خەرامانەوە . بەهەزار غەمزەو – نازەوە . لێرەوە تێ‌پەڕی‌ی ،
(٧) مەودای برژانگی تیژی ئەو . وەکوو تیر چەقی بەناو دڵما .وە ئەمەی کە ئیستا ئەبینی‌ی بەرگم خوێناویە . هۆی ئەوەیە .

٨ - سامن ڕەژێـــائیم ، جـــەبۆنـــەی لـــەیـــلـــەن
عـــامـــیـــان مـــاچـــان ، ڕەشتـــەی سووەیـــلـــەن

٩ - ئـــێمـــــەیچ چون ئـــەوان ، هـوونیٚ دڵٚوەردێم
جـــــەدووری یـــــاران ، داخ وەگڵٚ بـــــەردێم

---

(٨) کەوابوو ئەبیٚ بڵێم . جل‌وبەرگی خوینیی من لە ئاکامی تیرهاویٚشتنی لەیله . بەلاٚم بڕی هەن . لەم حاڵی دڵی منە خەبەردار نین‌و ئەڵێن :سوەیل ڕەشتوویە ! !

(٩) «بیسارانی»ئەڵیٚ : ئێمەش وەکوو ئەو گەلاٚ خەزانانە . زۆرمان خوێنی دڵ خوارد . شتێکی نەبەختی‌و ئاخرەگەیشی . بەو داخودەردەی دووری یارەوە . چووینە گوڕەوە .

١ چـــــــراغ ئـــــــەرساتیٚ ، دوورگنون جــــــەتۆ
(نـــــــەمـــــــانون) شەڵلاٚ ، بویـــــــنون ئـــــــەورۆ

٢ خـــیـــاڵ چون نـــیٚشتـــەر ، دڵ مـــەکـــاو نۆ
دڵ جـــــەدیـــدەم سەیـــــل ، زۆخ مـــــەتـــاو نۆ

٣ دیـــــدەم سیـــنـــــاوی ، تـــیٚش نەمـــــانۆ
پـــــــەڕو بـــــاڵ نـــــــەدەور ، زۆڵمات مـــــــەشانۆ

٤ بـــەشق شای شاهــــان ، هـــەی بـــەرگۆزیـــدە
بـــیـــنـــــائیم تۆنی ، بۆ شۆم نـــــەدیـــدە

مامۆستا بێسارانی لە خوشەویستی داوا ئەکا . لەو دور کەوێتەوە . چوونکی ڕووناکی چاوی بەسراوە بە خوشەویستەکەیەوە .

(١) قیلەم ئەگەر بێتو . سەعاتیٚ لە تۆ دوور کەومەوە . خودا بکا نەمێنم ئەو ڕۆژە ببینم .

(٢) خەیاڵ وەکوو نیشتەر دڵم توا ئەکا . دڵ قیبی بە چاوان ئەرێژیٚو لافاوی زۆخ . لەچاوانم . بەڕیٚ ئەکا .

(٣) چاوانیشم بەنۆبەی خوی . ڕووناکی‌ی تیٚدا نامێنیٚو دۆنیا لە بۆی تاریکو زۆڵمات ئەبیٚ .

(٤) بێ بیکە بە خاطری شای شایان (محمد صلی الله علیه وەسلم) . ئەی هەڵبژێراوی خوشەویست . — ڕووناکی چاوانم تۆیت . کەوابوو . دەسا وەرە لەناو چاوانی من دانیشە .

لێکدانەوەی ووشەکان :

ئەر ساتیٚ : ئەگەر سەعاتیٚ . دوور کنون : دوور کەومەوە . نەمانون : نەمێنم . مەکاونۆ : توا ئەکا . زۆخ : ئاوو خوێنو جەراحەت پێکەوە . مەتاونۆ : ئەی توێنەوە . زۆڵمات «=ظلمات» : تاریکی . بەشق بەخاتری . بەرگوزیدە : هەڵبژێراو . بۆ شۆم نەدیدە : بیٚبجورە ناو چاوانم .

١ – چراغ داجاریٚ ، بۆ وەخاومدا
پانبیە وەبان ، هەردوو چاومدا
٢ – مەواچە مژەت ، تیژتەرەن جەخار
پای گولٚ ئەندام ، مەدەرۆ ئازار
٣ – من پەی مژەی خار ، یەخەیلیٚ وەختەن
بەجارۆکاری ، نەڕای تۆم (بەختەن)
٤ – شەوورۆ نەڕات ، پەری ئیٚ سەودا
یەك یەك بینیٚ ، شکستەی مەودا
٥ – بۆ وەیٚ ئەندیٚش ، پابنیە لیٚشان
بدیە (بینایی) ، هیچ مەندەن تیٚشان ؟
٦ – ئەگەر تیٚشان بۆ ، غەیر جەهوون نیٚشتە
هیٚجرانت فیٚشتەر ، لیٚش مەدۆ نیٚشتەر

مامۆستا «پیرە مێرد»ئەم پارچە هەڵبەستەی . وەرگێڕاوەتەوە . سەر شێوەی . «سۆرانی» :
(١) گیان لە پرخەی . خەوی خاوما
پێت بنێ وەبان . هەردوو چاوما
(٢) مەڵێ برژانگت تیژە وەك چەقڵ
نەچەقێنە پێی . ناسكتر لە گوڵ
(٣) بە برژانگی تیژ . بۆیە خۆشحاڵم
كە بەر دەرگاكەی . تۆی پێ دەماڵم
(٤) هەرچەند تیژیش بێ . بۆ پێی تۆ نەرمە
بۆ تێهەڵوێنی . جەستەت دڵ گەرمە

لێكدانەوەی ووشەكان :

(٥) وەرە بێترس و واهێمە . پێت لەسەر چاوانم . بنێ . ئینجا سەیركەو بزانە زەرەیە . ڕووناكی یان . تێدا ماوە ؟
(٦) ئەگەر جگە لە خوێن . شتێكی كەیان تێدابوو . هیجرانی تۆ . زۆرتر . نیشتەری لێ ئەدات .
سەحەر : بەرەبەیان . مەزانی : ئەزانی . باڵا زەرستون : بەژن لە عەموودی زێڕ دروست كراو . حەنا : خەنە .

٧ - سەحـــــــەر مــــــــەزانی ، بــــــالا زەڕستون
پـــات وێنـــــەی حـــــەنـــاڕ ژـــابۆ بــــەهوون

---

(٧) کــــەپـێـت هــــەڵ بــڕی . سەیـــر کـــە چـــەنـــد جوانـــە
بـــە خوێن . پـــەنجەکـــەت . خـــەنـــە بـــەنـــدانـــە

١ - چـــــــــــــراغ حـــــــــــالّیّ دەرد . . . .
بیّ خـــــەبـــەر جـــەدەرد ، نـــەزان حـــالّیّ دەرد

٢ - جـــــەڕوی نـــازەوە ، ئـــەرمن نـــازم کـــەرد
خـــاس نـــیـــەن جـــەو نـــاز ، خـــاتـــر گیّرۆت گەرد

٣ - کـــەردەی گۆستـــاخیم ، جـــەڕوی بـــازەوەن
نـــازم هـــەر بـــەو ڕەنج ، بیّ ئـــەنـــدازەوەن

٤ - ئـــــەگەر نەبی ، وەیـــــا گەی نــــازم
کـــەی نـــاز مـــەکـــەردم ، هـــەی ئـــاوات وازم

٥ - نیٖ سۆفـــەن پـــەنـــدەن ، جـــەقـــەدیم ئـــامـــاٖن
(خواجـــان) مـــەکـــیّشان نـــازیّ غولاّمـــان»

---

(١) خوشەویستم من بیّ خەبەر لە حالّو ئەحوالّ بووم . نەزان بووم . ئاگام لە دەردی تو نەبوو .
(٢) ئەگەر من لە ڕووی پەرمانەوە . نازم بە ملی تۆدا . کرد . هیوادارم لەو کردەوەی منە دڵت تۆزی لیّ نەنیشتیّ .
(٣) ئەو کردەوەی منە .یان ئەو بیّ ئەدبیەی منە لە ڕووی ئەوەوە بوە کە ڕەنجیّکی ئیّجگار زۆرم - کیّشاوە .
(٤) ئەگەر تۆ نازی منت نەدەکیّشا . من کەی نازم ئەکرد . ئەی جیّگای ئۆمیدم .
(٥) ئەمە ووتەی پیّشینیانە کە ئەڵیّ : «خواجە ئەبیّ نازی غولامی بکیّشیّت .»

لیّکدانەوەی ووشەکان :

گۆستاخی : جەسارەت . ئەگەر نەبی : ئەگەر نابیت . یاگە : جیّگا .
جەڕووی نازەوە : لە ڕووی پەرمانەوە . ئاوات وازم : ئاواتە خوازم . سۆخەن : ووتە . پەند : پەند . خواجە : گەورە . غۆلام : غولام .

١ - چـــــــــــــراغ مـن زامـــــــــــــەت ، . . . .
مـن زامـــــــەت داربـوون ، بـــــکـــــێشون زامـــــەت
٢ - مـن دەروون هـوونـــــاو . پــــرجـــــه مــــــەڵامــــەت
مـن مــــەیــــنــــەت بـــاربـوون ، پــــەرێ ئــــەو قــــامــــەت
٣ - شەوانو رِووان . مــــــــــــاهیٚ یـــــــــــاساڵێ
ئـــــــەر تۆ یــــــاوۆ ، کــــــەمـــــــتــــــەر مـــــــەلاڵێ
٤ - ئـــــــەمـن جـــــیــــــاتـــــیش ، سەرومــــــاڵو مین
مـــــــاڵ میراث بــــــــەرۆش ، سەر خـــــــاکیٚ زەمین

---

(١) خوشەویستم . من ئامادەم بەسەرو ماڵەوە لە تۆ پاریزگاری بکەم ،
(٢) من خویناوی دڵ بخوم . لومەی ئەغیار قەبوول کەم . هەر دەردو مەینەتیٚ . دیٚت بۆ تۆ . من – بە ئەستۆی خومی بگرم .
(٣) شەوانو رِۆژانو مانگانو ساڵان . ئەگەر بیٚ تۆ بوتۆ دەردو برینیٚ . بیٚتە بەرەوە .
(٤) من بە دڵو گیانو سەرو ماڵ . ئەو دەردو بەلاٚ هەڵ ئەگیرمەوە .

لێکدانەوەی ووشەکان :

زامەت (زەحمت) : دەردو بەلاٚ . مەلاٚمەت : لۆمە . سەرزەنیشت . مەینەت (محنت) : دەردو رِەنج .

١ – چراغ نەدڵەن ، ....

هەرکەس غەریبەن ، هەرداخ نەدڵەن

٢ – دڵەی غەریبان ، چون پەڕەی گوڵەن

گوڵ خارتێش نیشۆ ، خەیلێ (مۆشکلڵەن)

٣ – گوڵ ئەر بنیشۆش ، خاریٚ نەرۆخسار

جە زەخمیٚ ئەوخار ، زایف مەبۆزار

٤ – غەریب ئەر (پەنەش) ، بواچان سەردیٚ

هەر سەردیٚ پەیش مەبۆ بە دەردیٚ

٥ – دڵەی غەریبان ، میسلیٚ ، گوڵ دارۆ

کافر ئەوکەسەن ، غەریب ئازار دۆ

٦ – مڵکی غەریبم ، فراوان دیەن

داخیٚ غەریبم ، جەحەد بەرشیەن

٧ – هەرکەس مەکەرۆ ، غەریب نەوازی

بێشك خواوەن ، لێش مەبۆ ڕازی

٨ – هەرکەس مەگێرۆ ، غەریبان عزەت

پەی وێش مەسازۆ ، جائیٚ نەجەنەت

مامۆستا بێسارانی لەم پارچە هونراوە کۆمەڵایەتیەدا . حەول ئەدات ئەو کەسانەی کە نازانن یا نایان ئەویٚ ریزی «غەریب» . تیٚ‌گەیەنیٚ :

(١) بەڵیٚ لە دڵیەتی . ڕاستە هەر کەسیٚ غەریب بیٚ . داخی لە دڵدایە .

(٢) دڵی غەریبان وەکوو پەڕەی گوڵ وایە . چەقڵ (درگ)بچەقێتە گۆل . زۆر مۆشکیلەیە .

(٣) ئەگەر درگیٚ بچەقێتە پەڕەی گوڵیٚ . جیٚ‌ی ئەو برینە خوش نابێتەوەو ئەو گوڵەش زەردو لاواز ئەبیٚ .

(٤) ئەگەر قسەیەکی سارد بە (غەریبیٚ) بڵێن . ئەو قسەی ساردە . وەکوو . نێشتەرێکە بۆ ئەو .

(٥) دڵی‌ی غەریبان . عەینەن وەکوو گوڵ وایە . کافر ئەو کەسەیە دڵی‌ی غەریب برەنجێنیٚ .

(٦) وڵاتی غەریبم زۆر چاو پیٚ‌کەوتوە . داخی غەریبم لە ژمارەدا نیە .

(٧) هەر کەسیٚ غەریب ئەوازی دەکات . بیٚ‌گۆمان خواوەند لیٚ‌ی . ڕازی دەبێت :

(٨) هەرکەسیٚ عیزەتی غەریبان بگریٚ . لەبۆ خوی جێگەیە لە بەهەشت . تەرخان ئەکا .

لێکدانەوەی ووشەکان :

غەریب : دوور کەوتوو لە وڵات . خار : درگ . چەقڵ . ڕۆخسار : ڕوومەت . پەنەش بواچان : پیٚ‌ی بڵێن . میسلیٚ : وەکوو . دارۆ : هەیەتی . ئازارۆ : ئازاری بدات . ملکیٚ غەریبی : وڵاتی غەریبی . فراوان : زۆر . جەحەد بەرشیەن : لە ژمارەدا نیە . بیٚ‌شك : بیٚ‌گۆمان . مەسازۆ : دروست ئەکا . تەرخان ئەکا .

١ - چــراغ قــنـــيـــاتم . بـــه خـــيـــالْتـــەن
بـــەخـــيـــالّی لالْ مشـــكين خـــالْتـــەن
٢ دایم جـــەتـــەندا . خـــيـــالْ گيـــانمەن
هـــەربـــەو زيـــنـــدەنـــان بـــەو ژيـــانمەن
٣ ئـــەرنـــا گاخـــاوێم . مـــەشۆنـــە ديـــدە
تمازوت جـــەدەس . هـــەی بـــەرگوزيـــدە
٤ - سەرمـــنـــيـــەو نـــەپـــا . وێنـــەی حـــەڵقـــەی دام
تـــامـــەر پـــابـــەنـــد بۆ . بـــەرنـــەشۆ جـــەلام
٥ - بـــه فـــيـــدای خـــيـــالّی گران مـــايـــەت بـــام
سەر گەردیْ تـــای زوڵف مشـــكين سايـــەت بـــام

---

(١) خوشەویستم . بەردەوامی ی . ژیانم بەهۆی خەیالّی تۆوەیە . بەو خەیالّەی کە لێوی وەکو لالْ (=لیل)و خالّی ڕەشی کولّمت . دینێتەوە بیرم .
(٢) تەنها مایەی ژیانی من . ئەو خەیالانەیە کە لە بارەی تۆوە . بە دڵما دێت .
(٣) ئەگەر لە پڕ خەویْ بێتو دامگریْ . لەو کاتیشا هەر لە بیرت نابەمەوە .
(٤) لەبەر ئەوە خەیالّی ی تۆم لیْ دوور نەکەوێتەوە . سەرم ئەنێمە ناو هەردو پێمو حەڵقەیە . وەکو پابەند پێك دێنم تا خەیالْ ماوەی دەرچوونی نەبێت .
(٥) فیدای خەیالّی بانی دارتم . بە سەرگەردی . زوڵفی ڕەشی خوش بۆنت بم .

لێکدانەوەی ووشەکان :

قنیات ئەو پێویستیە خواردەمەنیانە کە ژیان بە هۆی ئەوانەوە . بەردەوامە .

(لالْ (لعل) : بەردیکی بەنرخە . باشترینی لە (بەدەخشان) . کە ئەکەوێتە شیمالی ڕۆژئاوای - پاکستان . دەستئەکەویْ . شاعێرەکان بە تایبەت فارسەکان . زۆرجار لێوی یاریان بە لالّی بەدەخشان تەشبیە کردوە . خالّی ڕەشی سەر کولّمیش . بەخالّی «هیندو» ناو براوە . وەکو «حافظ» ئەلیْ :

ئـــەگەر ئـــان تورکیْ) شیرازی . بـــدەست ئـــارەد دلیْ مـــارا
(بخالیْ هـــێنـــدوە)ش بـــەخشـــەم . سەرمـــەرقـــەنـــدو بۆخـــارارا
تمازوت جە دەست : لە دەستت بەرنادەم .

١ – چراغم شەهید .
وەختیٚ وەنیگات . مەکەریم شەهید

٢ – بۆ بەشقیٚ خودای ، (حەمیدو)مەجید
جەزولْفیٚ سیات ، یەك تایٚ وەحید

٣ – بوزەم نەگەردەن ، بەوێنەی زۆنار
بەو زۆنارەوە بشون وە مەزار

٤ – تا ئەرمەلەکان ، بیانێم وەسەر
وینان ئەو زۆنار ، تۆم بەستەن کەمەر

٥ – شەرمیٚ زولْفیٚ دێز ، سیات کەرانیٚ
عەزایٚ دۆزەخ ، پێم نەدرانیٚ

---

(١) خوشەویستم . تۆ بە تەنیا ڕوانینیٚ . من شەهید ئەکەی . جا کە وابوو .
(٢) بیکە بە خاتری ئەو کەسەی ئەیپەرەستی . تەنیا تاڵێك لەو زوڵفە ڕەشەتم .
(٣) وەکوو زۆنار بخرە مل . تا لە گەڵ خۆما بیبەمە گۆڕەوە .
(٤) تا ئەو کاتەی کە مەلایەك دێنە سەرم . ئەو زۆنارەی تۆم . لە من ببینن .
(٥) لام وایە . ئەو مەلەکانە شەرم لە زوڵفی دێزی تۆ ئەکەنو عەزابی دۆزەخەم . پیٚ ڕوا نابینن .

لێکدانەوەی ووشەکان :

نیگات : تەواشاکردنت بەلای چاوەوە . بوزەم نەگەردەن : بیخەرە ملم . زۆنار (زنار)
مەزار : گۆڕستان . وینان : ببینن . چاویان پیٚ کەویٚ . کەمەر : ناوقەد .

١ – چراخ زەروورەن ، . . .
ئەوەند پەی دینت تاسەم زەروورەن

٢ – هەرشەو نەئالّەم مەشهورەن
رِۆی رِۆشن پەریٚم شەویٚ دەیجورەن

٣ – پەی دینیٚ جەستەو ، زولّفیٚ پرِ جەخەم
قامەت چون کەمان ، سەرنیان وەهەم

٤ – سامن بەند تاسەی ، زولّفیٚ یارم بۆ
چەنی بەشەو خاو ، رِۆقەرارم بۆ

---

(١) خوشەویستەکەم . تاسەی دیتنی تۆمە . زۆر ئارەزومە بت‌بینم .

(٢) هەموو شەویٚ نالّەم بە گویٚی هەموو عالەم ئەگات . رِۆژی رِووناك لەلام وەکوو . تاریکە شەوی هەوەلّی زستان وایە .

(٣) لەبۆ دیتنی . بەژنی جوانو . زولّفی لوول . قامەتم وەکوو کەمان چەماوەتەوە .

(٤) جا کە من ئەوەندە تاسەی یارم کرابیٚ . چۆن . خەوو قەرارو تاقەتم لەلا . ئەمیٚنیٚ ؟ .

لیٚکدانەوەی ووشەکان :

ئالّەم : عالەم . جیهان . مەشهوورەن : بەناوبانگە . شەویٚ دەیجور :–
شەوی هەوەلّی زستان . ئەم شەوە لە هەموو شەوەکانی سالّ . تاریکترە . بەم بۆنەوە – هونەرەکان . بەزۆری زولّفی مەعشووقەیان لە رِەشی‌دا . بەو شەوە . تەشبیە کردوە .

١ – چراغ ئەودالآن(*) ، . . .
پەیم کەردی تەواف ، بارگەی ئەودالآن

(*) ئەودالآن (ئەوالآن ، عەوالآن ، عەبدالآن ، عەودالآنو . . .) ، کیوێکی سەربەرزە لە – هەورامانی تەخت ، باش ئەوەیە ئەم چەند هۆنراوە لە بارەی کێوی ئەودالآن» ، لە (صەیدی» ببین :

چون کۆی ئەردالآن . . . .
کوێ ،کۆی دڵگیر ، چون گۆی ئەودالآن
کەعبەی مەقصودەن ، پەرێ نەوهالآن
پەی وادەی مۆراد . وەنەش مەلالآن
کۆی بەرز وبۆڵەند . چەنیان کۆی قافەن
بە بەرزی بەرزەن . بەساف . سافەن
سەرکێشان نەئەوج . چەرخێ چەمەری
بۆشنیان نەبۆی . زۆهرەو مشتەری
جای شەو بێداران . سەحەر لالآنەن
تەکیەگای خاسان . هەفت لەودالآنەن
هەر هەفت ئەودالآن . قوطب ڕوی زەمین
چون ئەسحابێ کەهف . دایم غار نشین
مەسکەنشان گرتەن . بەو پایەی (کۆوە)
یامەن هوشانەن . هەر ڕۆ جەنۆ وە(تاد . . .)
«صەیدی» تەمایۆل دینێ یارشەن
نەئارام . نەسەبر . نەقەرارشەن
یا «ئەودالێ» فەریاد . هاوار وەتۆشەن
دیدەش بەدیدار . یارکەری ڕۆشەن
(١) خوشەویستەکەم . چومە ئەودالآن . تەواف بارگەی هەر حەوت عەودالم کرد .

٢ – بێ حـــــەد بـــــەزاری ، وەنـــــەشان لالآن
پـــــێشان سپـــــەردم ، شای سۆسەن خـــــالآن
٣ – بـــــەمۆژە جـــارِوی ، مـــاواشان کـــەردم
بـــــەزوان بـــالآن ، پـــــێشان سپـــــەردم
٤ – سەوداشان چـێشەن ، قـیـبـلـەم جـەی خـاسـتـە
دۆعـــا گۆی تۆبـــان ، هـــەر شام تـــا سەحـــەر

---

(٢) زۆر زۆر لێیان پارامەوە . تۆم پێیان سپارد .
(٣) بە برژانگی چاوم . گرگی (گسکی)ئەو ماواوەکانەمدا . بە زوانیش شفاو لالآلەمڵێکردن .
(٤) چە معامەلەیەکە بۆ ئەوان . لەمە باشتر بێت کە هەر ئێوارە تا بەرەبەیان . خەریکی دۆعای خەیر . لەبۆ بالآی تۆبن .

١ – چراغ من ئێشان ، . . . .
من بوو خاتر تەنگ ، بەدەردیٚ ئێشان
٢ – من بوو چون زوٚلفت ، تاتا پەریٚشان
پەنەم هەن تاقەت ، جەفای دەردکێشان
٣ – توٚ هەر زولٚفت بوٚ ، پەریٚشان جەستە
جیاتی بالاٚت ، من بوون تەن خەستە
٤ – ئەوسا من زامەت ، تەن کێشانم بوٚ
حەشا ئەرئانە ، چێو ئێشانم بوٚ

شیکردنەوەی ووشەکان :

ئێشان : (کوٚمەڵ)ی ئێش ، ە ، بە مەعنای ژانو ئازارە . من بوو : من ئەبم . من بوو خاتر تەنگ : من دڵم تەنگ ئەبیٚ . تاتا : تاڵ تاڵ . پەرێشان : پەشێواو . پەنەم هەن تاقەت : تاقەتم هەیە . ئانە : ئەوە . چێو : شتومەك .

١ - چراغ ڕەزان بۆ ، . . .
خاس ئێدەن گڵکۆم ، نەپای ڕەزان بۆ[١]

٢ - نزیك وە پرشنگ پای قڵوەزان بۆ
ئامێتەی خاکم ، وەڵگێ خەزان بۆ[٢]

٣ - باخاکێ گڵگۆم ، خاکی نۆ نەبۆ
با یەکجار کۆنەی ، سەد ساڵ کۆنەبۆ[٣]

٤ - بەڵکێ قیبلەی وێم ، جەنا گاجارێ
بەیۆوە سەیران ، ئەزمێ شکارێ[٤]

٥ - نا بەڵەو بتیۆ ، پاوە گلکۆمدا
وەقەبرێ تازەی ، تەنیائی نۆمدا[٥]

٦ - تاجە ژێرێ سەنگ ، ساکن بۆدەردم
نەیا سەنگ سۆچۆ ، بە ئاهێ سەردم[٦]

ئەم پارچە هەڵبەستەی مامۆستا بێسارانی وەکوو وەسیەت (وصیت) نامەیەك . وایە .ئەو ئاواتی ئەوەیە . لەدوای مردن . گۆڕەکەی لەناو دارستانی هەنگوورا . بێ لە نیزیکی تافگەیەکەوە کە پرشنگی ئاوی ئەو تافگەیە بێوەستان لەگۆڕەکەی بدات . خاکی گۆڕەکەی تێکلاو بێ لەگەڵ گەڵا خەزانی - ئەو دارانا . خاکی گۆڕەکەی . خاکی تازە نەبێ . بەڵکوو خاکی کۆنەی سەد ساڵە بێت .

(١) خوشەویستەکەم . باش ئەوەیە . گۆڕەکەم لەناو دارستانی ڕەزەمێودا . بێ .
(٢) نیزیکی پرشنگی تافگەی ئاو بێت . گەڵا خەزان تێکلاوی خاکی قەبرم بێت .
(٣) خاکی قەبرەکەشم . خاکی تازە نەبێت . خاکی کۆنەی سەد ساڵە بێت .
(٤) بەڵکوو قیبلەم لەپڕێکا ئیرادە بکاتو بە بۆنەی ڕاوەوە . جارێ بەسەر گۆڕەکەما تێپەڕێ .
(٥) نەزانێ ئەمە گۆڕەو پێیەك بنێ بەگۆڕەکەمدا . گۆڕی تازەو تاق . کە بەڕواڵەت کۆنەیە .
(٦) تا بەو پێنانە . دەردەکەم لەمل بێتەوە . ئەگینا بەردێ ئەلحەدم بە هۆی هەڵکێشانی - هەناسەمەوە ئەسووێ .

لێکدانەوەی ووشەکان :

ڕەزان : ڕەزە مێو . گڵکۆ : گۆڕ - قەبر . نزیك : نیزیك . قڵوەزان : تافگەکان . وەڵگ : گەڵا . نۆ : نوێ . یەکجار : ئیجگار . بەڵکێ : بەڵکو . جەناگا جارێ : لەپڕ جارێ . ئەزم (عزم) ئیرادە .
شکار : ڕاو . نابەڵەد : ناشارەزا . نابەڵەد . بنێو : بنێت . سەنگ : بەرد (بەردی گۆڕ)

١ – چـــــراغ یـــــانیٚ چــــێش . . . . .
نیٚچــــەم ئـــێشا نـــەپـــەی ، تۆیـــانیٚ چـــێش ؟[١]
٢ – دیـــدەی من خـــاسەن ، پـــەریٚ ئـــێش و نـــێش
ئـــێشیٚ دیــــدەی تۆ ، بــــەیۆ بشۆتــــێش[٢]
٣ – دیـــدەی من خـــاسەن ، پـــەریٚ ئـــیـــشـــیـــان
پــــەردەی لـــێلاوێش ، پـــێدا کـــێشیـــان[٣]
٤ – بـــاجــــەتی ڕەسولٚ ، دیـــدەی تۆنـــێشۆ
ئـــاغـــای جوبـــرەئـــیـــل ، بـــالٚ سەرت کـــێشۆ[٤]

خۆشەویستەکەی «بێسارانی» چاوی ئەئێشێ و ئەویش لەم چەند شێعرەدا . دۆعای خەیری – بۆ ئەکاو ئەی‌ئەویٚ دەردی چاوەکانی خوشەویستەکەی لەئەو کەویٚ .

(١) خوشەویستەکەم . مانای چیە ؟ ئەو چاو ئێشانە بۆ تۆیە یەعنی چی ؟

(٢) چاوی من باشە بۆ ئیش و نێش . با ئێشی چاوەکانی تۆ بێت و بڕواتە چاوی من .

(٣) چاوی من باشە بۆ ئێشان . چوونکی پەردەی لێل‌ویی . پیا کێشراوە .

(٤) بە حاجەتی رەسول‌الله ، چاوی تۆ ئێشێت . هیوادارم . جبرئیل دەست بەسەرتا بکێشێت و بەزووترین کات خوش بیتەوە .

لێکدانەوەی ووشەکان :

یانیٚ چێش : یەعنی چی . مانای چیە . خاسەن : باشە . چاکە . بەیو بشۆتێش : بێتوو بچێتە ناوی چاو . پێدا کێشیان : پیی‌یا کێشراوە . باجەتی : بە حاجەتی . نێشۆ : نەئێشێت . ئاغا (ئاقا) : بەرێز (السید) . ئەم ووشەیە لە نوسخەیەکدا بەم جۆرە بینرا : (أخی «ئەخی» . واتە (برام) . بالٚ سەرت کێشۆ : دەستی شەفا بەخش بەسەرتا – بکێشیٚ .

١ – چـــراغ تۆش كـــەردەن . . . .
جـــەوساوە دڵ جـــام ، دووریت نۆش كـــەردەن

٢ – هـوونیٚ دڵ نـــەچـــەم . یـــەنـــد فـــرۆش كـــەردەن
سووەیـــل چـــەمـــانـــان (بـــەنی)ڕەنگ . پۆش كـــەردەن

٣ – جـــەزەردی ڕەنگم جـــەپـــەی بـــاریٚ دەرد
مـــایـــەهۆر گرتـــەن خـــەزانـــانیٚ زەرد

٤ – وەخـــتیٚ نـــەو سووەیـــل . وەنـــەخشش مـــەیـــلـــەن
مژانم مووی نـــەخش . دەستیٚ سووەیـــلـــەن

٥ – فـــیـــدای بـــالاٚت بـــام . وەی تـــەور كـــەردن پـــیٚم
سووەیـــل مـــایـــەی ڕەنگ هورمـــەگیٚرۆ لـــیٚم

---

(١) خوسەویسم ، لەو كاتەوە دڵم ئاوی لە جامی دووری تۆدا ، خواردوەتەوە ،
(٢) خوێنی دڵ – ڕێگەی چاوانی گرتوەتەبەر ، لافاوی ئەوەند زۆرە كە سوەیل ئەمـال چیمەنانی بەو ڕەنگە – داپۆشی كردوە ،
(٣) باری گرانی دەردو ڕویشتنی خوێن لەبەدەن ، بوەتە هۆی ڕەنگی زەردی وەكوو زەعفەرانم . ئینجا درۆ نیە ئەگەر بلێم گەلاٚ خەزان . مایەی زەردی خوی لەمنەوە وەرگرتوە ،
(٤) كاتیٚ سوەیل ئەیەوێ وەكوو نەقاشێكی باش . نەقاشی بكات . برژانگی من . نەقشەكێشی دەستی نەبوە .
(٥) فیدای ئەو بەژنەم كەوای لەمن كردوە ، كە سوەیل مایەی ڕەنگی خوی لەمن وەرئەگرێت .

لێكدانەوەی ووشەكان :

نۆش كەردەن : نووشی گیانی كردوە ، خواردویەتی . جەوساوە : لەو كاتەوە . مایە هۆر گرتەن . مایەی هەلگرتوە . نەخش : نەقش . موی نەخش : قەڵەمی – نەقشەكێشان . وەی تەور (ـوەی طەور – بەی طەور) بەم جۆرە .

١ – چراغ قوربانەن . . .
ئینە عیدێ نۆ جەژنێ قوربانەن[١]

٢ – زەمزەمەی تەوحید رای ماجیانەن
قوربانی قوربان ئەمرێ سبحانەن[٢]

٣ – داراو نەدارا مسکینو دەروێش
مەکەرۆ هەرکەس قوربانی پەی وێش[٣]

٤ – توچ ئەمن بەرە بەقوربانی گاه
بەقوربانیم کەر چون خلیل‌الله[٤]

٥ – تیغێ بێ درێغ بنیەم نەگەردەن
جاردە بە شاردا قوربانیم کەردەن[٥]

٦ – منیچ بەو قوربان منەت بارەنان
قوربانی قوربان بالأی یارەنان[٦]

---

(١) خوشەویستەکەم . ئەمە جەژنی قوربانە .

(٢) قسەو دەنگ‌و باس‌و هاتو چۆ هەر هەمووی – پێوەندی هەیە . بە حج‌و قوربانی‌و بەدی‌هێنانی ئەمری خۆدای گەورەوە .

(٣) دەولەمەن‌و فەقیر . هەژارو دەروێش . هەموو کەسێ ئەرکی سەرشانی خوی ئەزانێ – لەم ڕۆژەدا بەپێ‌ی توانای خوی قوربانی بکا .

(٤) ئینجا تۆیش من بەە بە قوربانی گاە . وەکوو چۆن حەزرەتی ئیبراهیم . ئیسماعیلی کوڕی بردو - ویستی بی‌کا بە قوربانی . بمدە بە نەزری خوتاو سەرم ببڕە .

(٥) گوێ بەشتێك مەدە و چەقۆ لە ملم بنە . ئەو کاتە بەناو شارا جار بدە کە «قوربانی»م – کردوە .

(٦) منیش زۆر بەو قوربانیە شانازی ئەکەم‌و خوم بە بەختەوەر ئەزانم کە بووم بە قوربانی - بالأی یار .

لێکدانەوەی ووشەکان :

ئینە : ئەمە . دارا : ئەوە کە ماڵی دنیای هەیە . دەوڵەمەن . نەدار : ئەوە :کە لە ماڵی دنیا بێ‌بەشە . (گەدا) . مەکەرۆ : ئەکا . پەی وێش . بۆ خوی .

تۆچ (تۆیچ) : توش (=تۆیش) .خلیل‌الله : دۆستی خۆدا . کە مەنزور حەزرەتی – «ئیبراهیم»ە . تیغی‌بێ درێغ بنیەم نەگەردەن : بەبێ هیچ مەترسی‌و دڵ‌گرانیەك . چەقۆ بنێ – لە ملم . منەت .بارەنان : فەخری پێوە ئەکەم .

١ - چراغ وەنەوشە چنوور چەنی گوڵ
عەزم ڕای و ساڵ تۆ شان هانە دڵ
٢ - چنوور جەسەر کۆ وەنەوشە جەچەم
گوڵ جەگوڵستان وەهەم بیەن جەم
٣ - واتشان بەمن بەندەی فلانی
چون حاڵزانەنی بەحاڵ مەزانی ،
٤ - بونەڕای الله بکەرە کاری
بیاومیَ بەوەسڵ ئەو دلبەر جاری
٥ - چراغ بە هەرسیَم بەستن بەدەستە
چ دەستە . دەستەی زگاران بەستە
٦ - هەر سێم یە ئاورد چون خاکە ساران
هەریەك وایەی وێم وەچەم مەداران
٧ - چنوور پەی زوڵفت پەشێو حاڵشەن
وەنەوشە سەودای خەیاڵ خاڵشەن

تێبینی :
ماموستا پیرەمێرد ئەم پارچە هەڵبەستەی وەرگێراوەتەوە سەر شێوەی سۆرانی :

ئازیز وەنەوشە . چنوور لەگەڵ گوڵ
سەودای دیتنی تۆیان کەوتە دڵ
چنوور لە هەردان . وەنەوشە لە چەم
گوڵ لە گوڵستان . یەکیان گرت سەرجەم
وتیان پێیم وەرە تۆ ڕابەرمان بە
ئەمەمان بو بکەو تاجی سەرمان بە
وەرە لەبەرێی خوا بکەرە کاری
بگەین بە وەسڵی . ئەو دولبەر جاری
ئەو هەر سێکەم بەستن بەدەستە
هاتنە خزمەتت بەدەسێ بەستە
هەریەك بە جورێ مەرامی پێیە
گیانیان بە فیدای خاکی بەر پێیە

٨ - گوڵ پەی جەمەینت مەسۆچۆ چون شەم
جە دووریت نیشتەن نەپلش خاریٚ خەم
٩ - ساحیب مایەنی بڵند بۆ پایەت
باوایە گێران هەربۆ جەمایەت

چنورر بو زوڵفت ، مات و پەشێوە
وەنەوشە مل کەچ خاڵی لای لێوە
لێکدانەوەی ووشەکان :
عەزم : ئیرادە . قەصد . نیەت . ڕای : ڕێگەی . واتشان بەمن : بەمنیان گوت . بەندەی فلاٚنی : عەبدی فلان کەس . واتا : مەحرەمی لای خوشەویستەکە . بیاومیٚ : بگەین . خاکە سار : کەسیٚ کە ئەکەوێتە ژێر پیٚ‌ی یەکێکی کەوە . تا مەرتەبەی بچووکایەتی خوی ئیثبات بکا .
وایە : ئامانج . مەقصوود . وەچەم مەداران . چاوەڕوانی دەکەن . مەسۆچو :- ئەسوتیٚ . شەم (=شمع) : موم . بڵەند : بەرز . گێران : بگرن . هەریر : هەریەك .

١ - چـــــــــــــراغ زاریمەن ، . . .
زگاریم پـــــــەی تۆن پـــــــەی تۆ زاریمەن
٢ - پـــەی تۆ جـــەفـــاو جـــەور (دەردی‌کـــاریمەن)
پـــــەی بۆ زامیٚ سەخت نـــــادیـــــاریمەن
٣ - پـــەی تۆ رستـــەخـــیٚز رۆی نـــەبـــەردمـــەن
پـــەی تۆ پـــەیـــاپـــەی ئـــاهیٚ سەردمـــەن
٤ - پـــەی تۆ سەر تـــاپـــا دەروون زۆخـــاڵم
پـــەی تۆ ، دوور جـــەتۆ ، ویٚرانـــەن مـــاڵم
٥ - قـــیـــبـــلـــەم سا شەرتـــەن حـــاڵم بـــزانی
بـــیٚزار بـــیـــەنـــان جـــەی زیـــنـــدگانی

شاعیر لە ژیانی خوی ڕزامەندەیەکی باشی نیەو لەم . پارچە هەلبەستەدا . زگاریو زەبوونی‌و - ماڵ‌ ویرانی خوی بۆ خوشەویستەکەی بەیان ئەکاو ئەی‌ئەویٚ ئەویش ئەو ژیانە کە ئەوی - تیدایە دەرك بکا :
(١) خوشەویستەکەم . خەریکی شین‌و زاریم . زگاری‌و زادیم هەمووی بۆ تویە .
(٢) جەورو جەفاو دەردی بیٚ دەرمانم بۆ تۆیە . زامی سەختی نادیاریم بۆ تویە .
(٣) لەبو تۆ ڕۆژی حەشرمەو بوتویە ئاهی سەرد هەڵ ئەکیٚشم .
(٤) جل‌و بەرگی ڕەش‌و دەروونی ڕەشی وەکو خەڵووزم بو تۆیە . ماڵم دووریٚ لە تۆ ویرانە .
(٥) خوشەویستەکەم . ئینجا شەرت ئەوەیە . تۆیش بەم حاڵەی من بزانی . ئەوەی ڕاستی بیٚت لەم ژیانە بیٚزارم .
لیٚکدانەوەی ووشەکان :
رەستە خیز : ڕۆژی حەشر . پەیاپەی : یەك لە دوای یەك . جەی : لەم .

١ – چـــــــــــــــــــراغ سەردەنی . . . . . .
دیـــــــارەن بێ مـــــــەیـــــل مۆبـــــــەت سەردەنی [١]

٢ – یـــــا خـــیـــــالێ نـــــەجـــــای هـــەنی بـــــەردەنی
یـــــادەست جـــــەبـــــەیـــنـــــەت کۆتـــا کـــــەردەنی [٢]

٣ – یـــــابـــــەدی بـــــەدان نـــــەراگەت بـــــــەردەن
یـــــاخۆ بێ شەرتـــــیت وەعـــــادەت کـــــەردەن [٣]

٤ – وەرە نـــــەیـــــانێ چـــێش بـــیـــنـــائی چـــاوان
وستـــــەنت وەبـــــێز بـــــەرزەی بێ تـــــاوان ؟ [٤]

٥ – قـــیـــبـــلـــەم ئـــەروەفـــات ئـــێدەن چـــەنیان
مۆبـــــــەتێ سەردی مـــــــەنمانی پـــــــێمان؟ [٥]

٦ – پـــــەس قـــــەسەم وەرمێ بـــــەدیـــــدارتـــــان
هـــــەنی نـــــەوەرمێ ئـــــاو جـــــەشارتـــــان؟ [٥]

٧ – گۆنـــــای تۆ نـــیـــەن ستـــارەم چـــەفـــتـــەن
ستـــــارەم جـــــەنـــــاو ستـــــاران کـــــەفـــتـــەن [٧]

شاعیر لەم غەزەلەیدا ،دەست ئەکا بە گلەیی ، لە خوشەویستەکەی‌و ئەلێ :

(١) خوشەویستەکەم ، دیارە سەردی ، سەردی ئەنوێنی‌ی ، دیارە مەیل‌و مۆبەتت کەم‌کردوەتەوە ،

(٢) یا دڵت لە جێگایەکی تر داناوەو پەیمانێکی کەت بەستوە ، کە ئێمەت لەبیر بردوەتەوە ،

(٣) یا بەدخوا تۆی لە رێگە بردوویت ، یاخود ئەمە عادەتی تۆیە لەگەڵ هەمووان ، بێ‌شەرمی – بکەیت .

(٤) ئەگینا مانای چیە چاوەکەم ، منی بێ تاوان لەبیری خوت بەریتەوە ؟ .

(٥) قیبلەم ئەگەر وەفات هەر ئەمەیە لەگەڵ ئێمە ، بەم جۆرە بێ مەیل‌و سەردی ئەنوێنی ؟

(٦) با ئێمەش قەسەم بەسەری ئێوە بخوین کە جارێکی کە ئەنانەت ئاویش لە شارەکەتان نەخوین ،

(٧) توسووچو تاوانێکت نیە من خوم هەستێرەم چەوتە ، هەستێرەی بەختی من لە ناوهەستێرانا – نەماوە ، کە وتوەتە خوارێ .

لێکدانەوەی ووشەکان :

جای هەنی : جێگایەکی کە . بەینەت : بەین (پەیوەندی عاشق‌و مەعشووق) .

نەراگەت بەردەن : لەرێی بردووی . وەرنە : ئەگینا . وستەنەت وەبێز = لەبیرت بردوەتەوە .

نەوەرمێ : نەخوینەوە . کەفتەن : کەوتوە . چەفتەن : چەوتە .

١ - چـــــــــــراغ سيـــــــــــاى تۆ ....[*]
بـــــەهـــــەردوو ديـــــدەى مـــــەستىٚ سيـــــاى تۆ[١]
٢ - بـــــەينم نـــــيگاى نـــــاز نـــــاگاديـــــارى تۆ
بـــــەزولفىٚ حـــــەبـــــەش پـــــەشێويـــــاى تۆ[٢]
٣ - بـــــەتـــــاقىٚ ئـــــەبـــــرۆى قـــــەڵەمكـــــێشىٚ تۆ
بـــــەمژەى نـــــاواك ژارئـــــاوێژىٚ تۆ[٣]
٤ - بـــــەرێزەى رازان شەكـــــەر رێزىٚ تۆ
بـــــەنـــــافىٚ ئـــــاهوى عـــــەمـــــبـــــەر بـــــێزىٚ تۆ[٤]
٥ - بـــــەبـــــالاْى چون سەولْ خـــــەرامـــــانىٚ تۆ
بـــــەجـــــەورو جـــــەفـــــاى بىٚسامـــــانىٚ تۆ[٥]

(*) با وەكو ئمم پارچه هەلبەسته جارىٚ له رادیو سنه لەسالْى (١٣٤٥هـ .ش - ١٩٦٦ز)وه - جارىٚكى كەيش له رادیو كرماشان لەسالى (١٣٤٦ - ١٩٦٧) . بەناوى «ئەحمەد بەگى كۆماحى»يەوە ، بلاْوكراوەتەوە ، بەلاْم بەهۆى ئەم دوو بەلْگەى خوارەوە ، لام وايه ئەم هەلْبەسته ، هى مامۆستا – بێسارانیه .
١ – هێنەرەكه تەنها بۆ ئەمه غەزەلەكەى ناردبوو كه ناوى لەرادیو بلاْو بكریتەوە ،ئەگینا دوور له شێعرو شێعرناسىو شێعر خوشەويستیه .
٢ – له تەواوى نۆسخەو بەیازە مۆعتەبەرەكانا ئەم هەلْبەستەم بەناوى مامۆستا – «بیسارانى» چاو پىٚكەوتوە .

(١) خوشەويستەكەم ، قەسەم به چاوانى رەشو مەستى تۆ .
(٢) قەسەم بەو كاته كه بەلاى – چاوەوە بەهەزار غەمزەو ناز ئەنوارى . قەسەم بەو زوڵفى رەشى پەرێشانەت .
(٣) قەسەم به تاق ئەبرۆى قەڵەم كێشت . قەسەم به مۆژەى تیراوێژت .
(٤) قەسەم بەو لەفزە شیرینەى وەكو شەكرت . قەسەم به بۆنى خوشتر له مێسكى تۆ .
(٥) قەسەم به بالاْى وەكوو سەولْى خەرامانت ، قەسەم به جەورو جەفاى بى ئەندازەى تۆ .

٦ - بـــەگشت سەوگەنـــدبـــان جـــەمین وێنـــەی جـــام
دووری تۆ کـــــەردەن خـــــاو وەنـــــەم حـــــەرام [٦]

(٦) ئەمانە گشت سوێنە بن . ڕوومەت وەکوو جام ، دووری تۆ خەوی لێ حەرام کردووم .

لێکدانەوەی ووشەکان :

سیا : ڕەش . ناگا دیای تۆ : لەپڕ نواڕینی تۆ . حەبەش : ڕەش . زەنگی . پەشێویا : پەشێواو . ناواك : تیر (ئەو تیرەی کە قەدیم بەهۆی کەمان ئەیان هاوێشت وە ئەم تەعبیرە کە برژانگ کەمانەکە بێت و مۆژەیش تیرەکە لە شیعری شاعیرە کوردو فارسەکانا زور بەکارگیراوە) . شەکەر ڕێز : شەکر ڕێژ . بەناف ئاهوی . . .(لەسەر زەمینی چین - جۆرە غەزالێ (ئاسکێ) هەیە . کە لە ناوکی ، جۆرە عەترێك بەناوی (مێسك - مێشك) ئەگرن کە زور بۆن خوشە . وە ئەمەیە کە زۆربەی شاعێرەکان بەکاریان هێناوە .

سەولێ خەرامان : ئەو دارە جوانە شۆخیە کە بەژنێکی ئیجگار زەریفی هەیە وە لەهەر - چوار وەرزی سالا . سەوزە . واتە گەلاڕی ناوەرێ .

١ – چـراغـم یـاران ، . . . . .
(ئـێـمشـەو) جـە خـاودا ، شێم وەلای یـاران[١]
٢ – ئـیـجـازەم ئـەستـەن ، جـە ئـیـجـازداران
مۆڵـەمما بـیـان ، شەوچـەنی مـاران[٢]
٣ – . . . .
. . . .
٤ – چـفـتیٚ کـاڵە بـەی ، هـا بـەو دارەوە
دوو شامـار بـەنـدن ، بـەو چـنـارەوە[٣]

لەم غەزەلەدا ، «بەژن» بە «چنار» ، «بەهی»بە«مەمك» ، «زوڵف»بە«شامار»وەتاڵە موەکان ، بە «توولەمار» ،تەشبیٚ (=مقارنە) ، کراون :

(١) ئەمشەو لە خەودا ، چوومە لای خوشەویستەکان (=چنار ،مار ،شامار . بەهیو . . .) .
(٢) بریٚ کەس لەمار ناترسن‌و بە خۆیان دڵوو جورئەت ئەدەن‌و ئەچن مار ئەگرن ، ئەم جۆرە کەسانە دیعایەیان بۆ ئەکری کە گوایە ، ئیجازەی مارگرتنیان هەیەو مارەکان– لە ئەمری ئەوان دەرناچن ! ئینجا مەبەست ئەوەیە کە شاعێر ئەوەی بیری ئێمە خستیٚ‌تەوە – وگۆتیی‌ٚتی کە بەر لەتێکلاو بوونی لەگەڵ مارو شامارەکانا ، ئیجازەی ئەو کارەی بووە .
(٣) جووتیٚ بەهی کاڵ (مەبەست مەمکە) ، وا بەو بەژنەوە ، کە دو شامار پاسەوانی ئەو – بەهی‌یانەن .«میرزا شفیٚع» ، بە باشترین تەعبیرو بەرزترین پلەی شێعریەوە ، ئەم مەضموونەی هونیوەتەوەکە ئەڵیٚ :

میرزام زامیٚ حـەی . . .
ئـیـفلاتوون فـامـان ، حـەکیمان وەی
دانـایـان وەرزش ، دانش کـەردەتـەی
پـەی ئـازاریٚ دەرد ، نـیشـان‌دان دووبـەی
هۆرێزام لوام ، دەس بـەردم پـەی ەی
هـەم تـەرسام ، جـەنێش جـفـتیٚ سیاحـەی(ئـاد . .)
یـاران کیٚ‌دیـەن ، کـەی‌بـیـەن ، کـەی‌کـەی
نـەی مـێوەش بۆبـەی ، نـەدەورانیٚ حـەی
مـەر شەمـاڵ بـەیو ، دەمـدەم پـەیـاپـەی
جـیـاکـا جـەهـەم ، حـەی‌و بـەی‌و نـەی

٥ – مـــــاران‌و بـــــه‌يـــــان ، هـــــه‌ر مـــــه‌لـــــه‌رزانىٚ
نمه‌ز چ سرڕه‌ن ، نمه گه‌زانىٚ(٤)

٦– تـــبـــارك الله جـــه‌ى ، ده‌ستـــه‌ى چـــنـــار
شامـــاران جـــفـــتىٚ ، مـــار تولاٚن هـــه‌زار(٥)

٧ – (سوٚب) كـــه سپى بىٚ ، جـــه‌فـــاو بيم بـــێدار
نـــه مـــار مـــه‌نـــده بىٚ ، نـــه بـــه‌ى نـــه چـــنـــار(٦)

٨ – درێغ جـــه‌وخـــاودا شامـــار بگه‌ستـــام
چـــه‌نى بىٚ بـــه‌يـــنـــه‌ت ، بـــه‌يـــنـــه‌ت نـــه‌وه‌ستـــام(٧)

٩ – ئـــه‌گه‌ر بىٚ بـــه‌يـــنـــه‌ت ، قـــه‌بـــرش پـــرنوور بوٚ
قـــه‌بـــرمـــان جـــه قـــه‌بـــر ، بىٚ بـــه‌يـــنـــه‌ت دوور بوٚ(٨)

---

(٤) ماره‌كان و به‌هى‌يه‌كان هه‌ر ئه‌له‌رزن ، نازانم هوٚى چيه ناگه‌زن ؟
(٥) الله ، له‌م كاره‌ساته سه‌رسوور هێنه‌ره ؟له‌م رێك كه‌وته ، كه شامار جووته‌بێك‌و مارتوله ، هه‌زار .
(٦) له‌گه‌ڵ به‌ره‌به‌يانداكه له خه‌و هه‌ستامه‌وه ، نه‌مار ونه‌به‌هى ونه‌چنار – هيچكاميان ديار نه‌بوون !
(٧) خوٚزگه له‌و خه‌وه‌دا ، شامار بى گه‌ستايه‌م ، نه‌وه‌كوو له‌گه‌ڵ بىٚ‌به‌ڤاو به‌ينا ، په‌يمانم ببه‌ستايه .
(٨) ئه‌گه‌ر بى‌قه‌ول‌و قه‌رار ، نوور له‌گوٚڕى – بباريٚ ، من نام ئه‌وىٚ له‌لاى ئه‌وم نێژن ، وه‌سيه‌ت بىٚ ، باگوٚڕه‌كه‌م له گوٚڕى ئه‌و جوٚره‌كه‌سانه دووربىٚ . .
موٚله‌ما : تێكلاٚوه . نمه‌گه‌زانىٚ : ناگه‌زن : بێداربوون : له‌خه‌وهه‌ستان .

١ - چراغم جەزەڵ . . . . .

بەو کەلامانە ، نازڵ بین جەزەڵ

٢ - هەر مەشۆنە خاك ، یاوانم جەدەڵ

هێجران زەدەی ، تۆم ، نەواچان ئەجەڵ

٣ - نەك هامسەرانم ، باوەران نەدڵ

ئەجەڵ (پەیم) نامان ، منیش بەرد وەگڵ

٤ - هەر ئێد بواچان ، ئامانەت فەرزەن

بەهێجران شیەن ، بێ ئەجەڵ مەردەن

٥ - ئی رەنجێ دەروون ، دەردێ بێ تاوان

تەن زۆخاڵ کەردەن ، ئەغرام گردکاوان

---

(١) قیلەم . بەو کەلامانە . لەلایەن خودای گەورەوە هاتونەتە خوارێ .

(٢) من کاتی مردنم هاتوەتە بەرەوە بەڵام کوژراوی دەردو برینی تۆم . کەسێ نەڵێ ،گیانم کێشا بەدەستی – قابیض بوە .

(٣) نەوەکو برادەرو دۆست . ئەوەیان بچێتە دڵەوە کە ئەجەل (قابیض) گیانی کێشاوەو – ڕەوانەی گۆڕستانی کردوم .

(٤) بە قوربانتان بم . هەر ئەمە بڵێن : «بەهیجران کوژراوە ، بێ ئەجەڵ مردوە ،

(٥) دەردی هێجرانو ئازای بێ عیلاج ، لەشی وەکو خەڵووز لێ کردومو ئەندام وەکو گۆشتی کوتراو .

لێکدانەوەی ووشەکان :

جەزەڵ : لە ڕۆژی هەوەڵەوە . کەلامانە : ئەو وتارانە (ئەکرێ مەبەستی – هۆنەر ئەو سورەتانەو ئایەتانە ی قورئان بێت کە کەلامی خودایە ، وە ئەش کرێ – مەبەست لە قورئانو ئەنجیلو تەوراتو سۆحوفو . . . ئەوانە بێت .) .

یاوانم جەدەڵ : بۆم ئاشکرایە . نەواچان : نەڵێن . ئەجەڵ : ئەجەڵ(قابیض)هەر ئێتر بوا چاڵ : هەر ئەمە بڵێن . شیەن : چوە .

١ - چراغم ئەربەی . . . .
ئەربەی بوینی ، نی ڕۆخساریٚ بەی
٢ - جەرگ مەبۆ کەباب ، مەی ماوەری مەی
وەرنە مەویە ڕۆ ، زایەڵەم جەنەی
٣ - هەر مەواچی هەۆر دەیدەم ئامانەن
یە(چندیٚ) وەختەن ، ئامان ئامانەن
٤ - پەرسام جەگی(گیسوت) ، ڕەنگیٚ ڕۆزگار
وات ئەی سیابەخت ، تار تارەن تارتار
٥ - پەی چێویٚ بەو زوٚڵف بۆ وە یانەمان
تا بەو بۆی زوڵفت ، بۆو یانەمان
٦ - چین چین چەم وەردە ، تۆمار بۆ
پەی پای دڵ ڕازیم ، زوڵفیٚ توٚم ماربۆ

لەم هەڵبەستەدا ، جەناسی لەفزی بەکار هێنراوە :

(١) خوشەویستم ، ئەگەر بێتە لام ، ڕوومەتی زەردی وەك بەهی‌م ئەبینی .

(٢) کەتۆ بێیتەلام ، من بە دیتنی تۆ مەست ئەبم ، جگەریشم ئەبیٚ بە کەباب . واتە لە بۆ مەزەی عەرەق . چاکە . ئەگەر ئەو ئیشە نەکەی . هاوارم بەرز ئەبێتەوەو زایەڵەم وەکو دەنگی بلوێر بەرز ئەبێتەوە .

(٣) چاوانم وەکو هەوری بەهار ، بێ وچان باری فرمێسك ئەباریٚ .

(٤) لە زوٚلفانت ، پرسیارم کرد : «ڕەنگی ڕۆزگار چۆنە ؟ ، ووتی : ئەی چارە ڕەش ، جۆراو جۆرە ، ڕەنگاو ڕەنگە .

(٥) لە بۆ پێویستیە بەو زوٚلفە بۆن خوشەوە . وەرە ماڵمان . تا ئەو بۆنە خوشە . جیاتی تۆ لە لامان بێت .

(٦) زوٚلفانی لوول‌و چین چین‌و تۆمار تۆماری تۆ ، ئاواتی لیٚ ئەخوازم کە بێتە مارو لە لای من بێت .

لێکدانەوەی ووشەکان :

چراغم ئەربەی : خوشەویستم ئەگەر بێت . نی ڕۆخسار بەی : ئەم ڕوومەتی وەك بەهی (زەرد ڕەنگ) . مەی ماوەری : شەراب دێنی . مەی : دیٚی . نەی : بلوێر . گیسوت : زوٚلفانت ، تارتارەن : جۆراو جۆر . ڕەنگاو ڕەنگ .

پەی چێویٚ : بۆ شتێك . بۆوە یانەمان : وەرە ماڵمان .

بۆو یانەمان : بێتە بیانومان . پەی پای دڵ ڕازیم : بە قیمەتی گیانم ڕازی بەوەم .

١ – چــــــــــــــراغــــــــــــــم بێ ڕام . . .
مــــــەتــــــەرسوون نــــــەجــــــەور . گەردوونیێ بێ ڕام

٢ – مـــــاچونـــــەك بێ مــــەیــــل . ڕویێ جـــەنـــاكـــام
وەنــــــــــــــەم شۆ وەقین . دوور وزۆت جــــــــــــەلام

٣ – بـــــەوێنـــــەی مــــەجــــنون . ڕووكــــەرو وەبــــەر
زەمین بــــــەهوونــــــاو . دیـــــدەم كــــــەرۆتـــــەر

٤ – ئـــــایـــــــریێ دووریت . نــــــەدڵ گێرۆن كۆ
بـــــــــنـــــــــاڵو جـــــــــەداخ . دەردیێ دووری تۆ

٥ – قــــیـــــبـــــلــــەم ئــــەر گەردوون . ئــــێدش بۆنــــەدڵ
هــــــــنیا وەرجــــــــــــە گشت . من بــــــــــــەرۆ وەگڵ

٦ – پــــەی چـــێش جـــای ئــــەلحەد . تــــەنگنــــای گڵكۆ
خـــــــــاستـــــــــەرەن جـــــــــەداخ دەردیێ دووری تۆ

شاعیر دووركەوتنەوەی یاری ، لە گۆڕ . گەڵی پیێ ناخوشترە . ئەوەیە ئەم بیرە . لەم پارچە هەڵبەستەدا . دەرئەخاو ئەڵیێ :

(١) خوشەویستەكەم . ئەترسم . ئەترسم لە جەورو جەفای ئەم چەرخە گەڕاڵە . .

(٢) ئەوەكو ڕوژیێ لەپڕ ، لێم زیز بێت و من و تۆ لە یەك دوور بخاتەوە .

(٣) ئەو كاتە وەكو مەجنون . ڕوو بكەمە بەری بێ ئاو . ئەرز بە خوێناوی چاوانم تەڕ بكەم .

(٤) ئاگری دووریت لە دڵدا . كۆبێتەوە . لەبەر برینی دووریت . دەست بكەم بە ناڵین .

(٥) خوشەویستم . ئەگەر گەردوون ئەمەی لە دڵدا . بێ . ئاواتم ئەوەیە . بەر لە هەموو شتیێ . من بەنیم

(٦) لەبەر ئەوە . تەنگی قەبرو خاكی گۆڕ . لە داخی دووری تۆ . باشترە .

لێكدانەوەی ووشەكان :

ێ ڕام بێ قەرار . بێ ئارام . گەڕاڵ . مەتەرسوون : ئەترسم . ماچو : ئەڵێم . وەنەم شۆ وەقین لێم قین وەرگریێ . دوور وزۆت جەلام : دوورت بخاتە وە لێم .
بەر بیاباێ بێ ئاوو ڕوەك . ئێدش بۆ نەدڵ : ئەمەی لە دڵدا . بێ .
پەی چێش : چونكی . لەبەر ئەوە . خاستەرەن : باشترە .

١ - چــراغــم کـــامــەن ، چــراغــم کـــامــەن ،
مـــابـــەیـــنیٚ دۆسی ، منو تۆ کــــامــــەن؟
٢ - نــەعـــەرزەم عــەرزەن ، نــەنــامــەم نــامــەن
مــــەرقـــاتی کـــاغـــەز ، دۆعـــاو سلاٚمــــەن
٣ - مـــەر پـــەڕیٚ کـــاغـــەز ، بـــڕیـــان جـــەشاران
سیـــــاش بـــــکـــــەری ، پـــــەی دەردەداران؟
٤ - یـــا کـــاغـــەز بـــڕیـــان ، یـــامـــەڵلاٚ مـــەردەن
یــــاخۆ عـــارتـــەن ، دۆس وەیـــاد کـــەردن
٥ - وەر نـــەیـــانیٚ چـــێش ، بـــیـــنـــایی چـــاوان
وستـــەنت وە بـــێز ، بـــەنـــدەی لیٚ تـــاوان

مامۆستا بێسارانی . ئەم نامە شێعریەی . بۆ یەکەیٚ لە دۆستانی ناردوە . لەم هۆنراوەدا . گلەیی لە دۆستەکەی ئەکاو ئەڵیٚ :

(١) کامەیە . پێم بڵیٚ . مانای دۆستی . بەینی منو تۆ . کامەیە ؟

(٢) نە هەواڵێکی دەمی . نە نامەیە . نە شتیٚ . نازانم کاغەز دەست ناکەویٚ . دۆعاو سلاٚمێکیٚ لیٚ بنووسیو بۆم ڕەوانەکەی ؟

(٣)و(٤) یا مەلا (خویندەوار) مردوە . یان هیچکام لەمانە نیە . بەڵکو تۆ عارت دێت دۆستی . فەقیرو هەژاری خۆت . بخەیتەوە بیر .

(٥) ئەگینا مانای چیە ؟ خوشەویستم . منت لەبیر بردوەتەوە ؟

لێکدانەوەی ووشەکان :

کامەن : کامەیە . عەرز : هەواڵ پرسی . نامە : کاغەز . بڕیان : براوە . جەشاران : لە شاران . سیاش بکەری : ڕەشی بکەیتەوە . مەلا : مەلا — مامۆستا (قەدیم . وەك ئیستا . خوێندەوار . زۆر نەبوو . بەم بۆنەوە . هەر دو یان سیٚ . چوار لادیٚ مەلایەکیان . هەبو . کە مەلا سەرەڕای ئەو ئیشە ئاینیانە . ئیشی کاغز نوسینو خوێندنەوەشی بۆ ئەوان بەڕیوە ئەبرد) .

یاخۆ عارتەن : یاخود شورەئیت لیٚ دیٚ . وستەنت وە بێز : لەبیرت بردوەتەوە بێزراوتە .

١ – چـــــــــــراغـــــــــــم وازان ، . . . .
من جـــــــــــەخواوەنــــــــــد تۆم ئـــــــاوات وازان
٢ – بـــــەو شا کـــــە شاهـــــان پـــــەنـــــەش مـــــەنـــــازان
حـــــــــەڵقـــــــــە گۆشتیٚ تۆم ، شای شەکـــــــــەر ڕازان
٣ – ئـــــەگەر گشت عـــــالـــــەم لشـــــەکـــــەر ڕازان بـــــان
ساحـــــــیب شەرت‌و بـــــــــەین ، زوڵف درازان‌بـــــــان
٤ – غـــەیـــر جـــەتۆ (فـــیشـــتـــەر) ، قـــیـبـلـــەی جـــەمین جام
پـــــــەریٚ کـــــــەس نـــــیـــــەن ، خـــــاو وەنـــــەم حـــــەرام
٥ – دڵ پـــــابـــــەنـــــدیٚ تۆن ، شای بـــــەیـــــنـــــەت داران
بـــــەو بـــــابـــــاشیٚخـــــە ، مـــــاڵ جـــــەبـــــیٚساران

---

(١) من طەڵەبم کردووە لە خودای گەورە ، ئەوەم طەڵەب کردوە .

(٢) قەسەم بەوشا (مەبەست حەزرەتی محمد (ص)ە) کە هەمووی شاهانی عالەم ، بە وجودی ئەو ، شانازی ئەکەن . من حەڵقە لە گوێی تۆم .

(٣) ئەگەر هەموو عالەم . شەکر لێو بن‌و ساحیب ، شەرت‌و پەیمان‌و زوڵف کەمەند .

(٤) لەتۆ بگەرێتەوە ، ئەی خوشەویستی ، ڕوومەت وەکوو جام ، لە بۆ کەسی‌کی کە ئەسیر نابم .

(٥) دڵ لە بەندیخانەی تۆدایە ، ئازیزەکەم ، قەسەم بەو بابا شێخە ، ماڵی لە بێسارانە .

لێکدانەوەی ووشەکان :

وازانم : ویستومە ، طەڵەبم کردوە ، خواستومە . پەنەش مەنازان : پیٚی شانازی ئەکەن . حەڵقە گۆشیٚ تۆن : حەڵقە لە گوێی تۆیە ، عەبدی تۆیە . زوڵف‌درازان : پەلکە شۆڕا پەریٚ کەس نیەن خاووەنەم حەرام : لەبۆ کەسی‌کی کە خەوم لیٚ حەرام نابیٚ :

١ - چـــــــــراغـــــــــم ژیـــــــــام . . .
سامن وەبێ تۆ نــــــــــــەمــــــــــەردم ژیـــــــــام
٢ - جـــــەچـــــەفتی تـــــاڵەم جـــــە بـــــەخـــــتیێ سیـــــام
قـــــەدەمیێ نـــــەڕای ، ئـــــەجـــــەڵ نـــــەنـــــیـــــام
٣ - پـــــەی تۆ ئـــــایـــــرم ، مـــــەخـــــێزانـــــە دڵ
مـــــەبیم وە زۆخـــــاڵ ، مـــــەڕێزام نـــــەگڵ
٤ - چـــــێش واچون نـــــەجـــــەور ، بێوەفـــــای بێڕام
تۆ شەدان پـــــــــــــــــــەرێ سەرسامیێ سارام

---

(١) خوشەویستەکەم ، نازانم چۆن بو ، نەمردمو ژیام .
(٢) ئەوە ئەزانم لە چەوتی تاڵەم بوو و لە چارە ڕەشی خوم ، کە هەنگاویێ نەچووم بەرەو پیری ئەجەلەوە . واتە ئەگەر بەختەوەر بوایەم ، خوم تەسلیمی دەستی قابیض ئەکرد ، نەوەکو دوچاری ئەم ژیانە نالەبارە .
(٣) لە بۆ خاتری تۆ ئاگرلە دڵم بەرئەبو ، ئەسووتامو وەکو خەڵووزم لێ ئەهاتو دائەوەریمە ناو خاك .
(٤) ئیستا چی بڵێم بەدەستی ، یاری بێ وەفای ستەم پێشەوە ، کە بەریێی کردومو تۆشەی ڕێگەیشی کە بریتیە لە وێڵو ئاوارە بوون بە دەشتو دەردا ، بەستوەتە کۆڵم .

لێکدانەوەی ووشەکان :

جە چەفتی تاڵەم : لە چەوتی تاڵەم . جە بەختی سیام : لە چارە ڕەشی خوم . قەدەمیێ نەڕای ئەجەڵنەنیام : هەنگاوێکم بەرەو پیری قابیض . وەرنەگرت . مەخێزا نە دڵ : لە دڵ بەرز ئەبوەوە . زۆخاڵ : خەڵووز . گڵ : قوڕگ . چێش واچون : چی بڵێم . سەر سامی سارام : ئاوارە بوونم بە کێوو هەردا .

١ - چراغم جەویر ، . . . .
جەدمای مەردەن ، نمەشیم جەویر
٢ - ئەگەر مەگڵکۆم ، (ڕاگنۆت) تەقدیر
خاکێ ئەلحەدم ، مەبۆت دامان گیر
٣ - زنهار جە گڵکۆم ، پانەکەری کەم
ڕۆحی ڕەوانم . مەدار ۆت بەچەم
٤ - نەواچی مەردەن ژێرێ گڵ
هیمای مەیلێ تۆم ، بەرنەشیەن نەدڵ
٥ - ئەو ڕۆجە ئەلحەد سەرماوەروبەر
وە مەیلێ تۆوە . مەشون وە مەحشەر
٦ - جەبۆنەی تۆوە بەهەشت مەدان پێم
وەر نەچەکارەم . کێ مەزانۆ کێم

---

(١) ئازیزەکەم . لە بیرت نابەمەوە . ئەو بزانە . لە دوای مردنیش . لە بیرت نابەمەوە .

(٢) ئەگەر ڕێك کەوتو . ڕێگەت کەوتە سەر گۆڕم . خاکی قەبرم داوێن گیرت ئەبێت .

(٣) کەوابو . ئاگات لێ بێ . پات لەسەر گۆڕم کەم نەکەی . چونکی ڕۆحم چاوەڕێتە .

(٤) نەی‌یە بە خەیاڵتا . کە من مردووم‌و هام لە ژێر خاکا . هێشتا مەیل‌و عەلاقەی تۆم لە دڵ دەرنەچووە .

(٥) ئەو ڕۆژە کە بێتە سەر گۆڕەکەم . لە بەختەوەری خوما . لە گۆڕ سەردێنمە دەرێ . جا بە عەشقی تۆوە ئەچم بۆ مەحشەر .

(٦) بە بۆنەی تۆوە . بەهەشتم ئەدەنێ . ئەگینا من کێم . چ کارەم . کێ ئەم ناسێ ؟

لێکدانەوەی ووشەکان :

جەویر : لەبیر . جەدمای مەردەن : لە دوای مردن . نمەشیم جەویر : لەبیرم ناچیت . ڕاگنۆت تەقدیر : بەرێك کەوت ڕێگەت کەوێ .

ئەلحەد : قەبر . گۆڕ . مەدارۆت بەچەم : چاوەڕوانیت ئەکا . هیمای : هێشتا . بەرنەشیەن نەدڵ : لە دڵ دەرنەچووە .

مەشوون : ئەچم . ئەڕۆم . کێ مەزانۆ کێم : کێ ئەزانێ من کێم .

١ - چـــــــراغـــــــم كـــــــەرەم . . . . .
ئـــــەگەر كـــــەرەمدار ، بـــــكـــــەرداش كـــــەرەم

٢ - شەوێ ئـــێمـــەو تۆش ، بـــيـــاونـــا بـــەهـــەم
من چون پـــــەروانـــــە ، تۆ بـــــە وێنـــــەی شەم

٣ - لـــەب بـــە لـــەب بـــيـــنـــام ، نـــاف بـــەنـــافـــەوە
سيـــنـــە بـــەسيـــنـــەی ، (سيـــمێ) (سافـــەوە)

٤ - ئـــــەوسا بـــنـــيـــامـــان ، سەر وەيـــەك سەريـن
كـــــەردامـــــان رازان ، ويـــــەردەی وەريـن

٥ - ئـــــەوسا جـــــەودمـــــا ، ئـــــەگەر مـــــەمـــــەردم
پـــــەی مـــــەردنی وێم ، شادی مـــــەكـــــەردم

لێكدانەوەی ووشەكان :

كەرەم : كەرەم ، بەخشەندەگی . بیاونا بەهەم : بی گەیانانینە یەك . من چون پەروانە : من وەكو پەپولە . تۆ بە وێنەی شەم : تۆ وەك شۆڵەی موم . لەب بە لەب : لێو لەسەر لێو . ناف : ناوكە . ئەو ساجەو دما : ئینجا لەوەو دوا . ئەگەر مەمەردم : ئەگەر ئەمردم .

١ - چراغم مەیل کە ، . . .
ڕویٚ بۆ وەسەیر ، چەمەنان مەیل کە
٢ - تەماشای ڕەنگ بەست ، ڕەشتەی سوەیل کە
دامانیٚ هەردان ، جەعەمبە کەیل کە
٣ - وایەش هەر ئێدەن ، جە ناگا جاریٚ
بکەری وەڕەنگ ڕشتەش گزاریٚ
٤ - سوەیل (پیٚ شادەن) ، خەزان ڕەنگ‌و بۆ
بگێران جەشەوق شۆلەی ڕەنگیٚ تۆ

---

(١) خوشەویستەکەم . با مەیلت بیٚ . ڕۆژیٚ بۆ دیتنی باخو چیمەن ئیرادە بکە .
(٢) تەواشای ئەو ڕەنگە بکە . سوەیل ڕەشتویەتی . ئەو هەردو کەژو کێوانە . بە عەتری خۆت مەست بکە . .
(٣) سوەیل ئاواتی ئەوەیە لە پڕ ڕۆژیٚ تۆ ببینیٚ . بەناو ئەو چیمەنانەدا کە ئەو ڕەشتویەتی . تیٚپەڕی .
(٤) سوەیل شانازی بەوەی ئەکا کە خەزان . ڕەنگی ڕەشتەی لە تۆوە وەرگریٚ .

لێکدانەوەی ووشەکان :

مەیل‌کە : ئیرادە کە . قەسە بکە . ڕویٚ : ڕۆژیٚ . سەیر : سەیران . گەڕان . وایە : ئاوات . ئامانج . گوزاریٚ : تیٚپەڕینیٚ . پیٚ شادەن : بەوە شادە . بگێران : بگرن .

١ – چـــــــــــراغـــــــــــم دەس ڕەس . . . .
دەستێ نـــــــــــەدارۆ بــــــــــە وەسڵت دەس ڕەس
٢ – بــــە چـــێوێ مـــەبۆ خـــاتـــر شاد ، هـــەر کــەس
شادیوزەوقیێ من ، خــــــــیـــــــاڵێ تۆن بــــــــەس
٣ – مـــفـــلـــێس مـــەنـــیشۆ ، خـــیـــاڵ مـــەکـــەرۆ
بــــەو خــــیـــــاڵ گەنجێ ، بــــەهــــەم مـــــاوەرۆ
٤ – ئـــــەوسا مـــــەبـــــەرۆش ، خـــــیـــــاڵ وەجــــائی
ئەمە بۆش وە چــــــــــــــــــــــەم ، چون سرەو ، شائی
٥ – مــــــنــــیچ ئـــەو مـــــفـــــلـــــێس ،وەسڵێ تۆن گەنم
هـــــەر تـــاکـــــە زیـــــنـــــدەم ، پـــەرێت نـــەڕەنجم
٦ – لازم یـــــــا مـــــــــەشون ، سەر بــــــــــەڕەنج دا
یــــــا ڕەنج مــــــەبــــــەرۆم ، پـــــا بــــــەگەنج دا

---

(١) خوشەویستەکەم . دەستم ناگات . دەستێ دەسەلاتی ئەوەی نەبێ بەتۆ بگات . ئەبێ چی بکات ؟
(٢) هەرکەسێ بە شتێك خوی دڵشاد ئەکات . شادیو زەوق منیش . تەنیا خەیاڵی تۆیەو بەس .
(٣) ئینسانی خەیالاتی دائەنیشێتوو خەیاڵ ئەکاتەوە . لە عالەمی خەیاڵدا . بۆخوی گەنجینەیەك پێك دێنێ .
(٤) یان خەیاڵ ئەیباتە جێگایەك . کە شای وەك خەسرەو . بەهیچ دەزانێ .
(٥) منیش وەکو ئەو «خەیالاتیە» کە دەستی لە هەموو شتێك بڕابێت . «گەیشتن بەتۆ» بەگەنج ئەزانم . کەوابوو تا زیندوم . ئەبێ لە پێناوی تۆدا . ڕەنج بکێشم .
(٦) لە ئاکامدا . یان ڕەنجم بەفیڕۆ دەچێت . یان بەگەنج ئەکەم .

لێکدانەوەی ووشەکان :

دەس ڕەس : دەست گەیشتن . نەدارۆ : نەی بێت . مفلێس : ئەوەی کە لەماڵی دۆنیا ، هەرچیەکی لەدەستابووە . دای ناوەیان بە جۆرێك لە دەستیدا . نەماوە . هەڵشکاو . گەنج : خەزێنە . کەنز . مەبەرۆش : ئەیبات . ئەمەیوش وەچەم : نایەتە بەر چاوی .

١ - چراغە جامەن .
تۆمەچی جەمین جەلاش . یە جامەن

٢- حە چۆڕاسەن . ئەو جەمین جامەن
ئەر (ئەو) جام نەبۆ . من نام کامەن

٣- نە عەکسێ ڕوی ئەو . نەوینونە وێم
هەرگیز نامێ جام . نمە واچان پێم

٤- هەر چان بەدڕەنگ . شیشەی شکستە
دوور جەشار . نەخاك سارائی کەفتە

٥- نیبە سەر فراز . کەردەی شاهێ بیم
ئازاد کەردەی شەوق ، شۆڵەی ماهێ بیم

---

(١) ڕوومەتی ئەلی ی ئاوێنەیە (جام) . ڕووناکی و جەلای ڕوومەتی . ئەڵێ ی ئاوێنەیە ،
(٢) ئەویە لێقرار ئەکا . ڕاستە . ڕوومەتی ئەو ئاوێنەیە . ئەگەر ئەو نەبێت . من ناوبانگی دەرناکەم .
(٣) ئەگەر ڕەسمی ڕوومەتی ئەو نەکەوێتە ناو منو ئیعتیبارم پێ بەخشێ . ناوی من ، ناوبانگی دەرناکات
(٤) ئەوکاتە ئەگەڵ شووشەیەکی شکاوی . پڕ لە تۆزو خاك کە لەناو دەشتێکدا کەوتێ ، چ فەرقێکم هەیە
(٥) نیست شانازی بەوە ئەکەم کە بەندەیەکی ئازاد کردووی ئەو خوشەویستەم . هاوڕێ و هاوەڵی هەموانم

لێکدانەوەی ووشەکان :

جام ئاوێنە جەلا : خاوێن . ڕووناك . تۆماچی : تۆ ئەڵێ ی . یە : ئەمە . ئەوە .
عەکس ڕەسم . وێنە . هەرگیز : هیچ کاتێ . نمە واچان پێم : پێم ناڵێن .
شیشە شووشە

١ - چـــــراغـــــم روێ ، جـــــه سۆب سەحـــــەردا
نـــــاگا خـــــەدەنگێش . بـــــەرد وەجگەردا

٢ - جگەر پـــــەنهان کـــــەرد ، (مـــــەردڵ) نـــــەزانۆ
بێ‌رامـــــەن نـــــەبـــــا چـــــەنـــــەش بســـــانۆ

٣ - دڵ دەرلاّ ، ،زانـــــا ، هۆرێزا بـــــەجـــــەنگ
گرت بـــــەدەستـــــەوە ، سەر فـــــاقـــــەی خـــــەدەنگ

٤ - مـــــەکـــــێشۆش بـــــەرۆش ، نـــــەفـــــەرقیّ جگەر
جگەر سەخت گرتـــــــــەت ، نمەیۆ وەبـــــــــەر

٥ - چونـــــــکـــــــە نهانی دەروون شانـــــــەن
دامـــــــانم گڵکون ، بـــــــەهوون شانـــــــەن

٦ - فـــــیـــــدای شەستت بـــــام ، هـــــەی خـــــەدەنگ وەدەست
خـــــەدەنگێو هـــــەنـــــیت ، بـــــا بـــــەر شۆجـــــەدەست

---

(١) بەرەبەیان بوو ، هێشتا تیژگی هەتاو ، لوتکەی شاخە بەرزەکانی نەگرتبوە بەر ، راوچی تیرێکی خستە کەمانەوەو هاوێشتی ، تیر بە غەڵەت چوو ، ئامانجی دڵ بوو ، بەڵام ، جگەری پێکا ، .

(٢) جگەر بەختەوەر بەو تیرە ، ویستی ئەو تیرە بشارێتەوە ، بەڵکو دڵ پێ‌ی نەزانێ ، لەبەر ئەوە ، دڵ کەم ئاقەتەو لەگەڵیا بەشەڕ دێت‌و لە ئاکاما لێ‌ی ئەسێنێ .

(٣) دڵ بەڵام ، بە زووترین کات ، بەمەی زانی‌ی دەست‌و بڕد هەستایەوە ، دەستی بردو خەدەنگی بۆ خوی ڕاکێشا .

(٤) دڵ بۆ خوی ڕای ئەکێشاو ئەی‌ویست لە جگەری بسێنێ ، جگەریش ، ئەو شانازیەی تەنیا بۆ خوی ئەویست ، کەوابوو ، بەرهەڵستی ئەکردو نەی‌ئەدا بە دەستەوە .

(٥) لەش شەڕی دڵ‌و جگەری پێ ناخوش بوو و نەی ئەتوانی زۆرتر لەمە ، بێ‌دەنگ دانیشێت ، لایەنگریشی پێ نەدەکرا ، خەبەریشی لە چاولێگەری دڵ‌و جگەر بوو ، لەبۆ دوانی هێنان بەم شەڕە ، ئەمەی بەباش زانی‌ی لە ڕاوچی بپارێتەوەو بڵێ :

(٦) بە قوربانی دەست‌و تیرت بم ، زوو بە خەدەنگێ تر ، ماشە بکێشەو تیرێکی کە بهاوێژە .

٧ - بـــــــەرە بـــــــەدڵدا ، بـــــــەوێنـــــــەی جگەر
تـــــا جـــــەورو جـــــەفـــــام ، نـــــاوەران وەسەر

---

(٧) بێبە بە بەندی دڵدا ، وەکو ئەوەی بردت بە بەندی جگەردا ، زووبە ، دەسا زووبە ، با لەمە زۆرتر ، جەزرەبەو سزام نەدەنێ .

لێکدانەوەی ووشەکان :

ڕوێ : ڕۆژێ . خەدەنگ : تیر ، خەدەنگ . پەنهان : نادیار . پەنهان کەرد : شاردیەوە ، چەنەش : لێ ی . بسانۆ : بسێنێ . هۆرێزا : هەستایەوە . فاقە : غەلاف . دەستە . بەرۆش : بێبات . فەرق : بانی سەر . نهانی : چاولێگەری . ڕەقابەت .

شەست : ئەو لەنگوسەی ماشەی تفەنگی پێ ڕادەکێشن . خەدەنگێ هەنیت : تیرێکی کەت . لێبینی :

ویستم وابوو ، هەمووی هونراوەکان ، بەم شێوەیە ، بەدرێژی لێك بدەمەوە ، بەڵام بەداخەوە ، بۆم ڕێك نەکەوت . ك . ن .

١ – چراغم حالْت . . . .
بەبەد مەواچان ، بەدوازان حالْت
٢ – مەواچان زوْلْفان ، مشكين زوْخالْت
بیْناز پەشیْویان ، وەبومیْ لالْت
٣ – زوان بەستەبان ، چون دلْداران
پاسەتوْ بازار ستەم مەداران
٤ – پەی چیْش بینانی ، هەردوو دیدەنی
بیْ تای بیْ هام تای ، بەر گوْزەیدەنی ،
٥ – بالاْ سپی سەولْ ، خاتردارەنی
نەمامیْ نەو خیْز ، گەوهەر بارەنی
٦ – خاس ئیْدەن تا دەور ، جەفای روْزگار
نەدوْییْت ئازار ، نەشیْونوْت بازار
٧ – خوداپەی شفات ، جەسەر نەسەیر بوْ
ئازارت ئازار ، عاقیبەت خەیر بوْ

---

(١) شوْخە نازدارەكەم ، نامەویْ ، ببیم دژمنانت لەپشتی سەرەوە ، خراپەت ئەلْیْن .
(٢) دژمنان ئەلْیْن : زوْلفی رەشی وەكو رەش ماری توْ ، بیْناز پەشیْواوە بە بان روومەتو كولْمو لیْوی لالْتا .
(٣) زوانیان (زمانیان) لالْ بیْت . نازانم چوْن دلْیان دیْت ، بەم جوْرە توْ بازای ستەی خویان قەرار بدەنو ئەمە بلْیْن .
(٤) چونكە توْ بینایی دو دیدەی منی ، تەنیاو تاقانەو هەلْبژیْراوی منی .
(٥) بەژنو بالاْی توْ ، وەكو سەولْی خەرامانەو لە لای من ئیْجگار خاترت هەیە . وەكو نەمامیْكی تازە هەلاْتوو . گەوهەرت لەبارە .
(٦) توْ حەیفی تا دوْنیا دوْنیایە . روْزگار عاجزت بكا ، یان خود بازاری پر لە نازو عیشوەت . تیْك بدا .
(٧) هیوام ئەوەیە ، خودای گەورە لەسەرەوە چاوی پیْتەوە بیْ . نەخوش نەبیتو ئازارت عاقیبەتی بە خەیر بگەریْ .

لیْكدانەوەی ووشەكان :

مەواچان : ئەلْیْن . نیْژن . مشكین : رەشی بوْن خوشی عەتراوی . پەشیْویان : پەشیْواوە . بوم : روومەت . یە چون دلْداران : ئەوە چوْن دلْیان دیْت .
پەی چیْش : چونكە . بەرگوزیدە : هەلْبژیْراو .
پەی چیْش = هەمیسان بەمانا (بوْچی)یش دیْت .

١ - چـراغـم تـەنـاف . .
بـەتـای بێهـافـتـای ، زوڵف بۆی مشـکـناف

٢ - جـەدووری بـاڵات ، ،سۆسەنی کـەلاف
بـیـە نـان بـەتوول ، تـەن شکسـتـەی تـاف

٣ - گا خـەریـکـێ دەرد ، بـەردێ قـڵوەزان
گا زەرد وێنـەی رەنگ ، خـەرانێ ڕەزان

٤ - گا عـەزمێ تـەنجە ، مـاوای توونەن
گا (تـەمـای)وەسڵت ، نـەدەروونەن

٥ - زەردیم نـەهـێجـران ، ئـاڵاو واڵاتـەن
کلافـەی مشـکین ، بـەژنێ بـاڵاتـەن

٦ - قـیـبـلـەم مـەر ئـەوسا ، ساکن بوجـەخـەم
خـاکێ ئـاسانـەت ، بماڵونـە چـەم

---

(١) خوشەویستەکەم ، زوڵف شۆڕەکەم ، قەسەم بەو زوڵفە شۆڕانەی عەتراویت ،

(٢) قەسەم بەو زوڵفە سەر بەکلافە ، لەبەر دەردی دووری تۆ وەکو توولی شکاوی بەر تافگەم پێ‌هاتوە .

(٣) دەمێ وەکو بەردی ژێر تافگە ، خەریکی کێشانی ئەو هەموو بارەم ، جار جارێ ڕەنگم وەکو گەڵاێ خەزانی پایز زەردو زایفە .

(٤) بەعزێ جار وام لەو باوەڕەدا ، دۆنیا بخەمەوە ئەم لای خوم ، واتە وێڵو ئاوارە بم بەمە ماڵی ی تەنجەو توون‌دا . جارجاریش خەیاڵی هاتن بۆ لای تۆ ، دەکەوێتە سەرم ،

(٥) ڕەنگی زەردم لەبەر دووری تۆیە ، لەبەر ئەوەیە ، باڵای وەکو ئاڵای تۆ ، زوڵفانی عەتراوی تۆ ، قەدو قامەتی ناسک‌و جوانی تۆ نابینم ، چونکە دیتنی تۆ قنیاتی ڕۆح‌و گیانی منە .

(٦) شۆخەکەم ، مەگەر ئەو کاتە غەم لە دڵما کۆچ بکات ، کە بێمە بەر قاپیەکەت وە خاکی بەر قاپیت بکەم بە کل‌و بێ‌ماڵم بە چاواندا .

لێکدانەوەی ووشەکان :

تەن : لەش . شکستە : شکاو . تاف : تافگە . گا : دەمێ ، جارجار ، بەعزی جار .
قڵوەز : تافگە . تەنجە (طەنجە) : ناوی شارێکە لە وڵاتی مەغریب (مەراکێش) .
توون : ناوی شارێکە لە ئێران ، لە جنوبی خورئاوای خوراسان . ئاسانە : قاپی ، بارەگا . بماڵو : بێ‌هەڵسوێنم .

١ - چراغم وەفات . . .
بێبەنە تەنێ هیچ نیەن وەفات

٢ - سێ سالٚ چونیەك رۆ ، من کێشام جەفات
جەو سێ جارێ ،هیچ نەدیم وەفات

٣ - سیە سیو شش ماهەن ، جەفات مەکیشوون
یانەی سەبرم سفت ، تاکەی بنیشوون

٤ - قیبلەم حەساوکە ساعەتان چەندەن
جەگرد سەعاتێ ، دلٚ جەلات بەندەن

٥ - بیستو پەنچ هەزار نۆسەدو بیستەن
دلٚ مەیلش بەتۆن ، هەرتۆش ئەویستەن

٦ - هەزارو هەشتا ، روانێ کاملٚ
رۆێ مرادم لێت ، نەبێ حاسلٚ

لەم پارچە هەلبەستەدا ، شاعێر ، دەرئەخا کە بۆ ماوەی سێ سالٚ تەواو ، دلٚی بەلای خوشەویستەکەیەوە بەند بوە ، بەلأم لەم ماوەیەدا ، تەنانەت رۆژێکیش بە پێی ویستی ئەو ، نەهاتوەتە بەرەوە ، ئەمەیە خوشەویستەکەی تاوانبار بە بێ وەفایی و پەیمان شکێنی ئەکاو پێی رادەگەیەنێ یا وەلأمی بداتەوە ، یا خود دلٚنیای بکات کە ئەوی ناوێ .

(١) شۆخە ئازیزەکەم ، وەفات نیە ، نامەوێ پێت بلێم بەلأم ناچارم ، ناچارم بلێم : پەیمان شکێنو بێ وەفایت .

(٢) سێ سالٚ وەکو رۆژێك ، دلٚم لەلای تۆ بوو ، جەورو جەفام لەپێناوی تۆدا ، کێشا ، بە داخەوە لە ماوەی ئەم سێ سالەدا ، تەنانەت بۆ جارێکیش ، وەفام لە تۆ نەبینی ی .

(٣) ئەوا بوە سیو شەش مانگ کە من خەریکی دەردو مەینەتم ، بەلأم ئیتر سەبرم بەسەر هاتوە ، پێم ناکرێ دەنگم بەرز نەبێتەوە .

(٤) قیبلەم دانیشە بۆ خوت حیسابێ بکە ، سێ سالٚ ئەبێتە چەند سەعات ؟ بەو مەرجەی کە هەمووی ئەم سەعاتانە ، دلٚ لە بەندیخانەی تۆدا زیندان بوە .

(٥) بیستو پێنج هەزارو نۆسەدو بیست سەعاتە ، دلٚی منە لە لای تۆیەو تۆی ویستوە ،

(٦) هەزارو هەشتا رۆژی تەواوە ، گرفتاری تۆم ، بەلأم رۆژێك کام لێ وەرنەگرتوی .

٧ - ئـــەرتۆیچ مـــەیـــلت هـــەن ، ڕاس بواچـــە پـــێم
وەرنـــــــە ساکن بوو ، من جـــــایـــــانـــــەی وێم

---

(٧) ئیستا ڕاستم پێ بڵێ ، مەیلت هەیە ، با منیش لە کردەوەی خوما بەردەوام بم ، وەئەگەریش منت ناوێ ، تا دەست وەرگرمو لە ماڵی خوما بێ عەلاقە دانیشم .
لێکدانەوەی ووشەکان :
ماە : مانگ . یانە : خانو ، ماڵ ، سفت : سووتا . جەکرد : لەگشت .
کامڵ : تەواو . ڕاس بواچە پێم : ڕاستم پێ بڵێ .

١ چراغم گەردان . چراغم گەردان
بدیە وەگەردش گەردوونیٚ گەردان

٢ - ئەمن هیٚجران کیٚش ، خەم زەدەی دەردان
چونیش کەردەتان . ویٚلٚو سەر گەردان

٣ - نە بە جابیدا یەك سات مەدارام
نەخۆ یەکجار ویٚلٚ . گەر دیدەی سارام

٤ - مەگەر خوداوەند ، حەکیمی نەرد باز
نەردیٚ خەیز نەبەخت . من بکە رۆساز

٥ - ئەو دی بگیٚلۆ ، دەوران بە چاخم
شادکەرۆ بەشەوق . شۆلەی چراخم

---

(١) خوشەویستم سەیرکە . سەیری ئەو گەردشی دەورانە بکە . ئەم چەرخە بە مەرامی من نیە .

(٢) ئەم چەرخە منی کردووم بە تۆپی شەق شەقیٚن . بەم هەموو دەردو بەو بەختیەوە . ویٚلٚو سەرگەردانی کردووم .

(٣) نە مەجالم ئەداتیٚ سەعاتیٚ لە جیٚگەیەکدا دانیشم . نە یەکجاریش . ئاوارەم ئەکا بۆ خوم سەربەست بم .

(٤) مەگەر خوا خوی رەحم بکاو دەرگای (قاپی)بۆ بکاتەوە .

(٥) ئەو کاتە . دۆنیا بە مەرامم بگەریٚ . دەروونم رووناك بیٚتەوەو چرای قەلبم - داگیرسیٚ .

لیٚکدانەوەی ووشەکان :

گەردان : گەرانٚ . بدیە : بنوارە . گەردش : گەران .

نەبە جاییدا : نەبە جیٚگایەکدا . مەدارام : قەرارم . نەرد : تاولە . ئەودی : ئەوسا . ئەو کاتە .

بەچاخم : بەدلم : بەمەرامم .

١ - چـــــراغـــــم بـــــەچـــــەم ، . . .
بـــــەیـــــنـــــەتیٚ دووری ، بـــــداره بـــــەچـــــەم
٢ - ئـــــەورۆ بـــــیـــــنـــــایی ، دیـــــدەم بـــــیـــــەن کـــــەم
فـــــەلـــــەك جـــــیـــــاش کـــــەرد ، ئـــــیٚمـــــەو تۆ جـــــەهـــــەم
٣ - مـــــیـــــنـــــای خـــــاتـــــرت ، جـــــیٚم نـــــەگیٚرۆ گەرد
جـــــەدوور وەتـــــەنـــــیت ، مـــــەیـــــلت نـــــەبۆ سەرد
٤ - هـــــەر پـــــاسە بـــــیـــــەن ، شەرتیٚ دڵداران
بـــــەیـــــنـــــەتیٚ دووری ، بـــــەچـــــەم بـــــداران
٥ - من ئـــــەرسەد غـــــەریب ، دوور جـــــەزانم
هـــــەنیٚای ئـــــەو غولاٚم ، دەست وە (دامـــــەنم)

---

(١) خوشەوىختە دورر وەلاٚتەكەم . لە بیری نەبەیتەوە . هەرچەند دووریش بیت . مەرج – ئەوەیە ئەو پیٚوەندیە نهیٚنیە چاودیٚری بكەی .

(٢) ئەو رۆژە كە فەلەك منو تۆی لەیەك جویٚ كردەوە . ڕووناكی چاوانم كەم بوەتەوە .

(٣) بەلاٚم تكایە : تۆزی دووری با لە دڵی ی سافو خاوێنی وەكو ئاوینەی تۆ . نەنیشیٚ . ئەو ڕۆژە نەیەتە بەرەوە كە مەیلت كەم بكەیتو سەردیبنوێنیی ی .

(٤) مەرجی دڵداری هەر لە میٚژەوە وابوە . دووری نابیٚتە هۆی یچڕانی پێوەندیە نهیٚنیەكانی – عاشقو مەعشووق .

(٥) من دڵنیات ئەكەم . باوەكو دوور لە وەطەنم . باوەكو دوور لە تۆم . بەلاٚم . هیٚشتا . هەر ئەو غولامەم كە خزمەتكاری تۆ بووم .

لیٚكدانەوەی ووشەكان :

بەنیەت : پیٚوەندی لە بەینی دو كەسی هاوڕازدا . بداره بەچەم : چاودیٚریی لیٚوە بكە . منیای خاترت : ئاوینە سافو خاوێنی دڵت . زامەن : نیشتمان . ولاٚت . غولاٚم : غولام . عەبد . خزمەتكار .

(١) – چراغم بێ تۆ کۆڵانیْ وەهار
مەیان وەدیدەم چون نەشتەر هەزار
(٢) – هەریەك چون نەشتەر بەرگوزیدەی من
پەی تۆ مەشکاوۆ پەردەی دیدەی من
(٣) – وەختیْ وەبێ تۆ مەدیەو نەلیْشان
مەیان وەدیدەم ، تیْژتەر جە نیْشان
غەیر جە تۆ نەدیەن ، چیْش مەبۆفیشتەر
گوڵانیْ حەریر ، کردبان نیْشتەر

(بێسارانی) دوور لە خوشەویستەکەی . نە وەرزی بەهار . بە بەهار دەزانیْو نە ڕەنگی گوڵانی بەهار ئەبینیْو گەلاّی نەرمو لەتیفی گوڵاْن . بەو شێوەیە هەست دەکات :

(١) شۆخە نازدارە دوور وڵاتەکەم . وەرزی بەهارە . بەلاّم بەهار بەبێ تۆ . ڕەنگی بەهار نانوێنیْ . گوڵە ڕەنگاو ڕەنگەکانی بەهار بەبێ تۆ وەکو چەقڵو درگ . وەکو خەنجەرو شمشێر هەزار هەزار بە کانگەی چاوانما دەچن .

(٢) خوشەویستە هەڵبژێراوەکەی من . هەر گوڵیْ وەکو نەشتەر پەردەی چاوم هەڵ دەدڕیْ .

(٣) کاتیْ کە بە بێ تۆ بە گوڵانی بەهاردا . دەڕوانم . وەکو دەرزی بکەن بە چاومدا . ئەو کارەساتەم بەسەر دێت .

(٤) قەیدی نیە . گوێی مەدەریْ . کە قەرار ئەوە بێ . تۆ نەبینم . ئیتر تەعذیبیْ لەوە زیاتر لە دۆنیادا نیە . کەوا بوو . بلاّنی با هەموو گوڵو گژو گیای بەهار بیْ بە نەشتەرو بچەقیتە ناو چاوانی‌ی من .

لێکدانەوەی ووشەکان :

وەهار : بەهار . مەیان وەدیدەم : دێنە بەر چاوم .

مەشکاوو : شەق ئەکا . مەدیەو نەیشان : پیْیانا ئەنوارم . نیش : دەرزی . چز (وەکو چزی دوپشك عقرب) . حەریر : قوماشیکی زۆر نەرم ولەتیف . گرد بیان : گشتیان بن .

١ - چراغم چونم . . . .
چێش واچون جەدەست . هێجرانت چونم
٢ گیرۆدەی ئافاق . دەوریٚ گەردوونم
سەبرت سۆچنان . یانەی دەروونم
٣ تۆ وێت مەزانی دلٚ چند سەبرش کەرد
پەردەی سرِ پۆشاو شکایەت نەکەرد
٤ ئیسە ها سەبرم . جەتاقەت بڕیا
یانەی سەبرم سفت . پەردەی دلٚ دڕیا
٥ ئینەشان واتەن . حەکیمانیٚ حالٚ
جەسەبر کەردەی . سەنگ مەبۆ بەلالٚ
٦ من یەند سەبرم کەرد سەنگ نەبی وەلالٚ
ها . من بیم وەسەنگ . سەنگ بی وەزۆخالٚ

---

(١) خوشەویستە دوور کەوتوەکەم . لە حاڵوو ئەحواڵی ی خوم چیت پیٚ بڵێم ؟ چی بڵێم کە بە دەستی هیجرانی تووە چی دەکێشم ؟

(٢) سەبرم نەماوە . تاقەتم براوە . دەوری گەردوون گیرۆدەی کردووم . دەروونم پڕووزاوە .

(٣) تو حوت دەزانی دلٚ چەندە بە تامای تۆ مایەوە . پەردەیەکی بەسەری ئەو ڕازە نهێنیەدا . کێشاو دەنگی لێوە نەهات .

(٤) بەلاْم ئیستا . ئیتر کاسەی سەبریش ڕژاوە . خانوی سەبر سووتاوە . پەردەی - دڵیش دڕاوە

(٥) حەکیمانی حاڵزان . لە مێژەوە ئەمەیان وتوە : «بەرد کە سەبری کرد . ئەبیٚ بەلاڵ»یان (لە دوای سەبرکردن . نوبەی پیرۆز بوونە)یان (ئەگەر سەبر بکەی بەرسیلە ئەبیٚ بە تریٚ) .

(٦) من بەلاْم ئەم هەموو سەبرەم کرد . بەرد بە لالٚ نەبوو . کەنەبوو . ئەوەتا لەشم بو بە بەرد و بەردیش سووتاو بوو بە خ لووز .

لێکدانەوەی ووشەکان :

چێش واچون : چی بڵێم . ها . ئەوەتا . سەنگ : بەرد .
تو وێت مەزانی : تو خوت ئەزانی . پەردەی سرپۆشا : پەردەی بە ملی نهێنیدا کێشا .
شکایەت نەکەرد : شکانی نەکرد .

١ – چــــــــــراغــــــــــم گولاْن . . .

ئــــەرمن بـــــەبێ تۆ ، بـــــديـــــەو ڕووی گولاْن

٢ – بـــــەری بوون جـــەسۆز ، نـــاڵەی بـــلْبلاْن

هـــــــام دەرد بوون ، چـــــــەنی دەردێ بێ دلاْن

٣ – ئـــەرچـــەمـــەن بێ تۆ بویـــنووبـــە چـــەم

من‌چـــــەم بـــــە مژگان هوونین بـــدەو نـــەم

٤ – چون بێ دەردان بۆ دڵ بـــــەوێنـــــەی سەنگ

سەنگ ڕووبـــــەرووی ، ئـــــادەم بـــــدۆدەنگ

٥ – ئـــاخـــر زیـــنـــدەگیم بێ تۆ بـــەتـــاڵەن

ئـــەركـــەم تـــەرێ بۆ خـــاوو خـــیـــاڵەن

---

(١) خوشەویستم . ناڕوانم بۆ گولاْن . بوێند دەخوم بەبێ تۆ ناڕوانم بۆ کولاْن .

(٢) ئەگەر هاتوو ڕوانیم بۆ کۆلاْن . خودا بکا لی‌بەری بم لە بیستنی دەنگی بۆلبۆلەن . هاودەردبم لەگەڵ دەردی بێ‌دلاْن .

(٣) لە خوام گەرەکە ئەگەر ویستم بەبێ تۆ سەیری چیمەناك بکەم . برژانگم ببێتە نەشتەر و چاوانم خۆیناوی بکا .

(٤) ئەم دێرەم بۆ ڕووك نەبوەوە .

(٥) لە ناکا ئەوەت لی ئەڵێم کە بەلێ بۆ زیندگیو ژیانم بەناڵە . ئەمەیش کە بە ڕوواڵەت زیندووم . خەوو خەیاڵ ڕای‌کرتووم .

لێکدانەوەی ووشەکان :

بەری بوون : لێ بەری . بێ . بەش . بدەونەم : بە خۆینی دڵ تەری بکەم بەتاڵ : بێ سوود .

١ - چـــراغـــم ئـــامـــان ، . . .
ئـــامـــانـــەت فـــەرزەن ، ئـــامـــان سەد ئـــامـــان
٢ - وەسیـــەتم ئـــێدەن ، سەوڵێ خـــەرامـــان
بـــــەی وەسەر گڵکۆم ، دەسم وە دامـــــان
٣ - ئـــەسرین جـــە دیـــدەی ، خـــەرامـــانێ تۆ
جـــەسەر (بـــتـــکـــیو) ، بگنۆم وەگڵکۆ
٤ - ئـــەرخـــەڵکـــان پـــەرسان ، لـــەیلا چێش بیـــەن
وا چـــە هـــا مـــەردم زۆر وەنـــەم شیـــەن
٥ - ئـــیـــنـــە غولامـــەن ، بـــەتـــازە مـــەردەن
داخێ دیـــدەی من ، وەگڵـــکۆ بـــــەردەن
٦ - ئـــیســـە هـــانـــەژێر تـــەخـــتـــە پۆشێ سەنگ
نـــەقـــەبـــرێ تـــاریك ، بێداواو بێدەنگ

مامۆستا بێسارانی . لەم پارچە هەڵبەستەدا . وەسیەت ئەکا . خوشەویستەکەی بێتە سەر گۆڕەکەی - ئینجا لیێی داوا ئەکا . بۆ قسەکانی ئەو گوێ ڕاگرێو عەمەلیان پێ بکا :

(١) قیبلەکەم ئامان . خوشەویستەکەم ئامان . نە یەك جار . بەڵکو سەد جار ئامان .
(٢) لەس رم فەرزە ئەم و سیەتەت بۆ بکەم . ئەی ئەو کەسەی بەژنت وەکو سەوڵی خەرامانە . وەسیەتم ئەوەیە : لە دوای مردن بێتە سەر گورەکەم . دەستم بەداوێنت لەبیری - نەبەیتەوە ! .
(٣) وەر سەر گۆڕەکەمو بۆم بگری . با فرمێسك لەو چاوە خۆمارانەی تۆ . وەکو - شەونم بەربێتو بکەوێتە سەر خاکی گورەکەم .
(٤) ئەو کاتە کە مەردم دێنو ئەپرسن لەیلا چی قۆماوە ؟ بڵێ چی ماوە کە نەقۆمێ ! ست مم - لێچوە .
(٥) ئەمە غولامی منە تازە کوچی دوایی کریوە . داخەکەم . داخی چاوانی ملی بردوەتە گڵکو ! ! .
(٦) ئیستاش لە ژێر ئەم بەردو خاکدایە . لەم گۆڕە تەنگو تاریکەدا . بێدەنگ کەوتوە .

٧ – بەدەرگای فەلەك زارزار بنالّە
دوو گیسوی سیات نەخاك بماڵە
٨ – واچە خواوەند بویە رجەگوناش
چونکە (جەی) دنیا فرەم دان سزاش

---

(٧) هەمیسان ئەڵێ : تا ئەتوانی لە دەستی ئەم چەرخە . بە ناڵینێکی حەزینەوە . بناڵە . ئەو پەلکە–ڕەشانەت بماڵە بە خاکی گۆرەکەما . لەم کاتەدا لە خۆدای گەورە بپاڕەوە و بڵێ : «خۆدای گەورە لە گونای ئەو چاو پۆشی بکە . چونکی لەوە زیاتر کە مۆستەحەق بێت . من عەزابم داوە .) .
تێبینی :
(صەیدی هەورامی)ش . هەروەکو . بێسارانی . لە پارچە هەڵبەستێکدا . داوا لە خوشەویستەکەی ئەکا لە دوای مردن . بێتە سەر قەبری (٢٢ شعر) . ئەوەتا چەند شێعریان لێرەدا دێت :

دمای کۆچ مەرگ حەسرەتمەندیٚ تۆم
ساتۆ دمای مەرگ بۆ وەسەر گڵکۆم
نەك خیاڵ کەری . جە دمای مەردەن
ئێمە چەنی تۆ مەیلمان سەردەن .
چون ماری تەشریف . وەسەر مەزاران
نەویەری پیٚمان . چون هەردە جاران (تاد . .
ئێمە بە تەمای دیدەی مەستیٚ تۆم
قەدەم ڕەنجان کەی . بەی وەسەر گڵکۆم
تا جە قەترەی ئەسر . مژەی‌تۆ دڵبەر
وەنەوشەی نیل پوش . سەرباوەرۆ بەر
هەرکەس وەنەوشەش وەبان گڵکۆن
ئانە «صەیدیەن» . هیجران کوشتەی تۆ ن

١ - چراغم نەدل . . . .
دڵ پڕ ئایرەن . بۆ وەس شۆم نەدل

٢ نازك تەرەنی . تۆ جەپەرەی گوڵ
نەداری تاقەت . زوڵف دەستەی سمبڵ

٣ - دڵ ئاه مەکێشۆ . گرمەیۆ وەبەر
نەبا . نیشە الله . پێت یاوزەرەر

٤ - تێدا مەنیشە هەی بەر گوزیدە
بۆ باجات کەرو . وەبانێ دیدە

٥ مژەم هەم بەرە . بکەر وەپەرچین
تا لێت نەیاوۆ ناواکێ بەدبین

٦ - ئەوسا تەماشای سەرجوی ڕەوانکەر
بالآت وێنەی نەی دەستە نیشانکەر

(مامۆستا پیرە مێرد) ئەم غەزەلەی هەڵگێڕاوەتەوە .سەر شێوەی «سۆرانی» :

لە هێلانەی دڵ . لە هێلانەی دڵ
شابازی گیانی لە هێلانەی دڵ
نەر لەشە جوانەی ناسکتر لە گوڵ
لە ئاهی گەرمی دڵی پڕ سکڵ
تێنی بگاتێ دڵ ئەبێ خەجڵ
دڵیش بە بێ تۆ هەڵکردی مۆشکڵ
کەوابوو . باری ئەی بەرگوزیدە
بگوێزەرەوە . هێلانەی دیدە
بڕژانگەکانم ئەکەم بە پەرژین
لە ڕێ گوزەرتا . بۆ دیدەی بەدبین
لە هەر چوار لاوە بە ئاوی دیدەم
جەزیرەیەکت بۆ دێنمە بەرهەم
لەوێ وەك پەری جەزیرەی واق واق
چونکە تاقانەی . دانیشە بە تاق

٧ - عـــــەجـــــەب یـــــا گەتـــــەن نـــــەمـــــامێ وایـــــەم
پـــــایـــــە بـــــڵنـــــدبـــــای پـــــەرێ سەرسایـــــەم

لێکدانەوەی ووشەکان :

وەس شۆم نە دڵ : کەم بچۆرە نێوان دڵمەوە . نازك : ناسك .
نەداری : نیە . زۆلف دەستەی سۆمبۆل : ئەی ئەو کەسەی زۆلفت وەکوو دەستەی سۆمبۆل بەسراوە . نەبا : نەوەکو . بەرگو زیدە : هەڵبژێراو .

١ چراغم تیژتەر . . . .
چن مژە داری .جە ئەڵماس تیژتەر
٢ – هەریەك هەزار زام ، مەکەران فیشتەر
هەم جەپەی زامان ، تیژمەبان تیژتەر
٣ هەریەك بە مژەی سیای مەودایی
مەشکاوان سینەی بەندەی سەودایی
٤ مەودا شان بەردەن ، سەر نیانەنە دڵ
(جەم) پەی زاریشەن مەڕیزۆ نەگڵ

---

(١) برژانگی تۆ تیژە . تیژتر لە ئەڵماس .
(٢) هەر تاڵێکی موی برژانگت . زیاتر لە هەزار برین لە دڵ دا . پێك‌دینێ . هەمیـان تیژترو ئامادەتر . ئەبێ بۆ جارێکی کە .
(٢) هەر کامیان بە مەودای ڕەشی خویان . سینەی عاشقێکی بێچارە . شەق ئەکا .
(٤) برینی تیری برژانگت لە دڵ کاری‌کردوە . لەبەر ئەوەیە عیلاجی نەماوەو خەریکە دائەڕزێ .

لێکدانەوەی ووشەکان :

تێژ : تیژ . چن : چەند . مژە : مۆژە . برژانگ . مەکەران : ئەکەن . مەشکاوان : شەق ئەکەن . جەوپەی : لەبەر ئەوە . مەڕیزۆ : دائەڕزێ .

١ – چــــراغــــم ئـــامـــان . . . .
چون عـــەرەب دەخـــیـــل . ئـــامـــان سەد ئـــامـــان [١]
٢ – ئـــەر چـــێوێم واتـــەن . جـــەتـــاویٚ زامـــان
وەنـــــەت سەخت نــــەیۆ بــــەشقیٚ ئیامـــــان [٢]
٣ – ئـــەگەر کوشتـــە نیم . بـــکۆشەم . خـــەلاس کـــەر
وەرنـــــــە دەرووَم . وەس وە پــــــەلاس کـــــــەر [٣]
٤ – بۆمـــە کۆشە بـــەتـــیـــــغ . دیـــارەن بـــرین
سامـــاچـــان خواجـــــە . غۆلاٚم کوشت بــــەقین [٤]
٥ – تــــــــاییٚ زولفیٚ وێت بووزەم نــــــــــەگەردەن
تـــاواچـــان وەمـــەرگ مـــفـــاجـــات مـــەردەن [٥]

---

(١) خوشەویستم ئامان . وەکوو عەرەب ئەڵێ . (دەخیل)تم .سەد جار ئامان .

(٢) ئەگەر لەبەر ژانی زامان . شتێکی نابەجێم گۆتوە . لێت داوا ئەکەم . تۆبیت‌و خاتری ئەو – ئیمانە (مەبەستی نەوەدو نۆ پیری . هەورامانە) .سەخت لیٚ نەبیت .

(٣) ئەگەر هر کوشتنم .بم‌کوژە با خەلاس بم . ئەگەریش نا . ئیٚ دی ئەوەندە . زەجرەبەی رۆحم . مەکە .

(٤) ئەگەر بریارت بە کوشتنم دا . بەخەنجرو شتی وا مەم‌کوژە کەزامەکەی دیاری بێت‌و دژمنان بڵێن خواجە رقی لە غولاٚمەکەی هەستاو . کوشتی ! .

(٥) تاڵێك زوڵفی خوت بخەرەملم . تا خەڵق بڵێن بەمەرگی مۆفاجات مردوە .(مەرگی مۆفاجات ئەو چەشنە مەرگەیە کە کوتووپر دێتە پێشەوە – ئیستا زانستی پزیشکی ئەوە روون – کردوەتەوە کە هۆی ئەم جۆرە مردنە . ئەویە کە (دڵ لە ئیش کردن ئەوەستێت .) .وە ئیستا ئەم ووشانە . جیاتی (مەرگی مفاجات) . کە قەدیم مەرگەێکی تایبەتی . بۆ خوشەویستەکانی . خودایان – ئەزانی . بەکار ئەهێنرێت :(ئانفارکتووس .سەکتەی قەلبی . . .) .

لێکدانەوەی ووشەکان :

ئامان : ئامان . ئەر چێوێم واتەن : ئەگەر شتێکم گوتوە (=ووتوە) .
جە تاویٚ زامان : لەبەر ئێشی زامان . وەنەت سەخت نەیۆ : پێت ناخوش نەبیٚ .
بەشقی ئیمان : بەعەشقی ئیمان (=قەسەمت ئەدەم . بە خوشەویستی .ئەو ئیمانە .)
بکوشەم : بم کوژە . دەرووَم : رۆحم . ئەوەی لەناو سك دایە . وەس : بەس .
پەلاٚس : جل‌وبەرگی فەقیرو هەژارو غەمبارەکان . تائیٚ : تاڵێك . وێت : خوت .
بوزەم نەگەردەن : بخەرە ملم . تاواچان : تابڵێن .

١ - چراغم (چگێر) دەس چنێ تۆ دیم
سەنگ بە سەنگ گێلاٚم فیدای یەك بیم
٢ پەرسام ئەی چگێر سەنگ چە سەنگ جیا
یە دەستیِ کێ بێ تۆش وەهەم نیا
٣ - واتش زلێخای بۆم خۆرەزەردەن
بە پەنجەی سیوەنگ ئێمەش جەم کەردەن
٤ - جەو بۆنە مەبوو . بەفیدای سەنگش
هەلٚبەت شنەفتەن زاری جەدەنگش

له ناوچەی هەورامانو ژاوەرۆدا . کۆچ‌کردنو هەوار ڕۆیشتن هەر لە مێژەوە داب بوەو ئیستاش هەر زور نەبێ کەم هەر ئەو دابە ماوە . جا لە ئاخرو ئۆخری وەرزی بەهار کە هەوا ڕوو گەرمی‌یەوە دەنێت . خەلکی لادێیەکان . دێ بە جێ دێلنوو ڕێگای هەوارگە دەگرنە بەر وە بەم بۆنەیەوە هەموو کەسێ هەوارگەی خوی تازە دەکاتەوەو بەردەکانی هەلٚدەچنێتەوەو بە گولو گیای بۆن خۆش سەری دادەپۆشێت . ئەم پارچە هەلٚبەستەی ماموستا بێسارانی . مرۆڤ ئەخاتەوە بیری پارچە هەلٚبەستە هەرە جوانەکەی شاعیری بەناوبانگی هەورامان «صەیدی هەورامی»لە ژێر سەر دێڕی (سەنگی هەواران) . کە بە دوایی کۆچ کردنی دۆستەکەی ڕێی لە هەواگەری ئەکەوێتو . هۆی ڕەش بوونەوەو بێناز کەوتنی بەردەکانی هەوارگەی یار دەپرسێو بەردێك وەلاٚمی دەداتەوە :

سەنگێ هەواران . . .
سەنگی سیاڕەنگ . کۆنە هەواران
جای بەزمێ ڕندان . نشینگەی یاران
تەختی خاڵ خاسان . نازك نازاران
کۆن عەیش و نیشات نەو وەهارانت
کۆن جەرگەی ڕندان . پۆڵ نازارانت ؟
بە ڕۆخسار چون گوڵ . عەنبەر بۆشان بێ
دایم ئامۆشۆ . وەلای تۆشان بێ
ئیجای ئەوان چۆلوو وێرانی
ئەحواڵ ڕندان . تۆ چێش مەزانی
جەزەڵ مەزانوو . سپی سەنگەنی
نیە سەبەب چێش ؟ سیا ڕەنگەنی ؟

٥ - ئەو سەنگێ چگێر ئازیز نیشانێ
فیدای دەستش بام هێمای نەوجانێ

وەلامی بەرد :

ساکە ئێد شەفت سەنگێ سیارەنگ
بەنالەی زگار لێم ئاماوە دەنگ
ما چۆئەی دەردین دێوانەی بێ هۆش
مەرغەزانی چی پیم سیاپۆش ؟
ئەوسا من هامراز خال تەتاران یم
تەکیەکای رەندان . تەختی یاران بیم
رەنگم سیفەبێ . چون دانەی کافور
شەوقێ جەمێنم . دیارێ جەدور
ناگا جە تەقدیر . چەرخێ پرستەم
ئێمەو نازاران . جیاکەرد جەهەم (تاد . . .)
ئاهێ هێجرانەن کەفتەن نەجەرگم
سیاوش کەردە سەرتاپا بەرگم
یاران یەسەنگەن بەتیەو ورگرتن تاو
دڵ قەترەی هوونەن . پەی چیش نەهۆ ئاو

لیکدانەوەی ووشەکان :

چگێر : خانوی منالاڵ . بەلاْم ئەبێ لێرەدا . بەمانای هەوارگەبێت . دەسچن : بەدەست دروستکراو .

سەنگ : بەرد . گیلاْم : گمرام . هێ‌ی : هێشتا .

١ - چراغم کەردم . . . .

ئیم شەو وەخەیر بۆ . یادیٚ تۆ کەردم [1]

٢ جەدوور وەتەنیت گران بی دەردم

سەد پانە پایەی . مەردەن ویەردم [2]

٣ ئەوەند . زایف بیم . جەونالیٚندا

دیم ئەجەل ئاما . وە بالیٚندا [3]

٤ هەریەند پەیم گیٚلاٚنە . ژنەوادەنگم

ئەو پیٚسەش زانا . من سیاسەنگم [4]

٥ -- فیدات بام ئازیز کوشتەی تۆنانیٚ

ئەجەل نەزاناش . من جەکۆنانیٚ [5]

«بیٚسارانی» . بیری خوشەویستەکەی . کە لە ولاٚتو نیشتمانی خوی دوور کەوتوەتەوە . ئەکاو ئەلیٚ : ئەوەندە دەردم گران بوو . کە سەد هەنگاو لە مردن تیٚپەڕم کرد . ئەوندە زایفو لاوازو بیٚحالٚ بووبووم . کە تەنانەت دەنگی نالیٚنم ئەوەندە سەوتی (صوتی) . نبوو . تا قابیض کە لە بۆ - گیان کیشان هاتبوە بانی سەرم . بی‌بیسیٚ . ئەو (قابیض) . بۆ ماوەیەکی زوڕ بە دواما گەڕا . بەلاٚم چون دەنگی نالیٚنمی نەئەسبیت . نەی دۆزیەوە . لەشی منی بە بەردیٚکی ڕەش زانیو - وازی لیٚ هیٚنامو ڕۆییشت . بەقوربانت بم ئازیزەکەم . من قابیض گیانی نەکیٚشاوم . چوونکا . نەی‌دۆزیومەتەوە . بەلٚکو کوژراوی دەستی تۆم .

لیٚکدانەوەی ووشەکان :

کەردم : کردم . ئیم‌شەو : ئەمشەو . خەیربۆ : خەیربیٚ . یادیٚ تۆ : بیری تۆ . وەتەن (وطن) : نیشتمان . ولاٚت . سەد پا : سەد هەنگاو . پایەی مەردەن : ڕادەی مردن .

ویەردم : تیٚپەڕم کرد . زایف(ضعیف) :لاواز . بیٚتوانا . ئەجەلٚ : ئەجەل (قابیض) . عیزراییل .

بالٚین : لای سەر . بانی سەر . پەیم گیٚلاٚ : بۆم گەڕا . نەژنەوا : نەی‌بیست . نەی شنەفت .

پیٚسەش زانا : وای زانی . کوشتەی تۆنانیٚ : کوژراوی تۆم . جەکۆ نانیٚ :لەکویٚم .

١ – چراغم زویر ، . . .
جەدووری بالاّت ، زامدارم زویر[١]

٢ هەریەند بەخیالّ ، ماوەرەوت نەویر
بەتەر تەرنیّهان ، داخت مەدومگیر[٢]

٣ – مەگنۆ وەیادم ، گۆنای گولّ بیّزت
دیدەی بیّ مەی مەست ، مژەی هوون ریّزت[٣]

٤ رەفتاریّ شیّوەی ، ئاماو لوایت
ئاداب و دەستور ، ساحیب وەفایت[٤]

٥ – یەك یەك لیّم بیەن بەزامیّ خەتەر
نیّهانان فرەن ، یەك جەیەك بەتەر[٥]

٦ مەر ئەوسا داخت ، بەرکەرون نەدلّ
وەسەرم کۆبۆ ، نومای سەنگ‌و گلّ[٦]

---

(١) خوشەویستەکەم . لە دووری بالأی تۆ . زامدارو پەشێواوم .

(٢) ئەوەندە دێنمتە بەر خەیالّ وبیرت ئەکەمەوە . کە ئەم بیرکردنەوە . زۆرتر . ئەبێتە هۆی پەرەسەندنی زامە نادیاریەکانم

(٣) گۆنای جوانتر لە گوڵت دێتەوە بیرم . چاوانی مەست‌و برژانگی خوێن‌ڕێژت .

(٤) خۆو – ڕەوشت‌و هاتوو چۆت . داب‌ودەستوورو وەفاداریت .

(٥) یەك یەك . لێم بوە بە زامانی – پڕ لە مەترسی . ئەوانەش . زامی نادیاری زۆری تریش . کە هەر کامیان . لەوی تریان . خراپترن . لە دڵمدایە .

(٦) مەگەر ئەو کاتەی تۆ لە بیر بەرمەوە . کە بەردو هەڕگ لە سەرم – کۆبووبێتەوە . واتە بمرم‌و بم‌نێژن‌و گۆڕەکەم بە بەردو خاك‌و قوڕ داپۆژن .

لێکدانەوەی ووشەکان :

زویر : پەشێواو . یەند : ئەوەندە . ماوە رووت نەویر : دێنمتە بەر خەیالّ .
نێهان : نادیار . مەدۆم‌گیر : ئەمگرێتە بەر . مەگنۆوە یادم : ئەکەوێتەوە بیرم .
گۆنای گۆل بێزت : ڕوومەتی جوانتر لە گوڵت . دیدەی بێ مەی مەست : چاوانی خۆمار – بەبێ خواردنەوەی عەرەق . مژەی هوون ڕێزت : برژانگی خوێن ڕێژت .
ئاماو لوای : هاتوو چۆ . ئاداب‌و دەستوور : داب‌و ڕەوشت . ساحیب وەفا یت : وەفاداریت . خەتەر (خطر) : پڕ لە مەترسی‌ی . فرە : زۆر .
کۆما : جەماوەر . سەنگ : بەرد . گلّ : قوڕ (=هەڕگ) .

١ - چـــــــــراغــــــــم شەنـــــــــدی . . . .

تۆ تۆخـــمی هـــیـــجـــران ، وەبـــەختم شەنـــدی [١]

٢ - تۆ وەشی دنـــیـــــا . جـــــەدەستم سەنـــــدی

تۆ مـــایـــەی نـــیشـــات ، زیـــنـــدەگیم کـــەنـــدی [٢]

٣ - تۆ جـــامیٚ زۆخـــاو مـــەیـــنـــەت پـــیٚم نۆشای

تۆسیـــــای پـــــەلاس ، وە جـــــەستـــــەم پۆشای [٣]

٤ - تۆ وەگەردەنم خـــــەمـــــان کـــــەردی بـــــار

تۆ کـــــەردی سۆمـــــای ، نووریٚ دیـــــدەم تـــــار [٤]

٥ - تۆوستـــــات نـــەتـــەخست . مـــەرتـــەبـــەی شایی

تۆدات بـــــــــەدەستم ، عـــــــــاسای گەدایی [٥]

٦ - تۆ (لۆگمیٚ) مـــــەجـــــنون . وستی نـــــەشانم

تۆ دەستـــــەی ئـــــایـــــر ، وەردای گیـــــانم [٦]

٧ چـــراغـــم تـــەرهـــەن . جـــەفـــا . جـــەی فـــیٚشتـــەر

سزام دەر سزا . رۆجـــــە رۆبـــــیشـــــتـــــەر [٧]

مامۆستا بێسارانی لەم پارچە هەڵبەستەدا . ڕوو ئەکاتە خوشەویستەکەی‌و بە چەشنی - ڕەخنەگرتن لە ئەو . نا لە بارێەکانی ژیانی خوی هەڵ ئەبژێری‌و ئەڵیٚ : تۆ بوویت بە هۆی بە دیٚهاتنی . ئەو هەموو تەنگوو چەڵەمەیە . بەلاٚم بەم حاڵەوە هێشتا ، دڵ لە بەندیخانەی تۆدا ، دەست‌و پیٚ بەسراو . کەوتوە !

(١) خوشەویستەکەم . تۆ وەشاندت . تۆ (تۆو)ی هیجرانت . وەشاند بە سارای بەختی ،منا .

(٢) تۆ بوویت خوشی جیهانت لە دەست سەندم . تۆبوویت ڕیشگی‌داری شادی‌و کامەرانی ، منت ، بری‌ی .

(٣) تۆ بوویت جامی زۆخاوی مەینەتانت . دەرخواردی مندا ، تۆ بوویت جلی ڕەش غەمباریت .کردەبەرم .

(٤) تۆ ئەو هەموو غەمەت . خەستە نێوان دڵی‌ی منەوە . تۆ ڕووناکی چاوانی منت . تاریك‌کرد .

(٥) تۆ منت لە تەختی شایی خستە خوارەوە . تۆ گۆچانی سواڵت دا بە دەستمەوە .

(٦) تۆ دەستەی ئاگرت . بەرد اوەتە گیانم .

(٧) خوشەویستەکەم . ئەگەر لەمانەش زیاتر جەورو جەفات هەیە . بم‌دەریٚ . ورۆژبۆ ڕۆژیش .پەرەی بدەریٚ .

٨ ئەرسەد هیجرانت ، وەجەستەم بارەن
دڵ بەجەفای تۆ هەر گرفتارەن [٨]

---

(٨) با وەکوو . ئەو هەموو داخو لکەت بەدڵما بردووە . بەڵام هێشتا . دڵم لە بەندیخانەی – تۆدا . دەستو پێ بەسراو . کەوتوە .

لێکدانەوەی ووشەکان :

شەندێ : وەشاندت . تۆخم :تۆو . هێجران : جگە لە مانای دووریو دوورکەوتنەوە . بە مانای دەرد . مەینەت . غەم . پەژارەو . . . هاتوە . وەشیی : خوشی . نیشات(نشاط) : شادی . کامەرانی . پێم نۆشای : داتە دەرخواردم . گەردەن : مل . سۆما : رووناکیی . وستات نەتەخت : لەسەر تەختەوە خستمتە خوارێ . عاسا (عصا) : گۆچان . گەدائی : سواڵ کەری . لۆنگ :

١ - چـــــراغـــــم بـــــەوێم . . . .

ئیمشەو دۆزەخ دیم ، من بـــــەدیـــــدەی وێم

٢ - بـــلێسەی پـــڕ دود . بـــەگڕ خـــێزالـــێم

عـــەزابێ ڕۆی حـــەشر ، قـــیـــامـــەت داێم

٣ قـــرچـــەی ئـــیســتـــخوان . کـــزەی دەروونم

بۆی کـــەبـــابێ جـــەرگ . جۆشیـــای هوونم

٤ ئـــەوگڕ گشت عـــالەم پـــێش ئـــامـــاوە تـــەنگ

لوابـــە سارا فـــرسەنگ بـــە فـــرسەنگ

٥ بـــەو حـــاڵە من بیم . ئیمشەو تـــابـــەڕۆ

هـــەربـــەدوازێ حـــاڵ ، دەورێ دیـــدەت بۆ

٦ - فـــیـــدای بـــاڵات بـــام . زوڵف بۆ عـــەنـــبـــەڕێن

لـــەیلای سایـــەدار . زوڵفو خـــاڵ شیرین

٧ - سادۆزەخ ئـــایـــر چـــێشەن . عـــازابش جـــەکۆن

دۆزەخ هـــەر دۆزەخ . دووری بـــاڵای تۆن

٨ - دەروونم ئـــایـــر تونێ بێ ئـــاوەن

نـــاڵم سداش چـــەرخ . گەردوون شکـــاوەن

---

(١) قیلەم بینیم . ئەمشە ولە خەودا . بە چاوی خوم دۆزەخم بینی .

(٢) ئاگر بەربوە دەروونم . گڕو بلیسەی ئاگرەکە . عەزابی ڕۆژی حەشری پیێ پیشاندام .

(٣) قرچەی ئیسقانو کزەی دەروونم . بۆنی کەبابی جگەرو هەڵقولینی خوێنم .

(٤) ئەو گڕە کە لە دەروونی منەوە بەرز بوبوەوە . گشتی عالەمی گرتە بەرو دەرو دەشتو سارای پێوە سووتا .

(٥) خودا بکەم ئەو حاڵە . ئەمشەو منی تێدا بووم . بە نەسیبی کەسی نەبێ . جگە لە دژمنانی تۆ .

(٦) فیدای بەژنت بم . زوڵف بۆن خوشی عەتراوی .

(٧) دۆزەخو ئاگرو عەزابی ڕۆژی حەشرو جەهەنەم چیە .قەت لەوانە باکم نیە . تەنیا عەزاب . بۆ من ئەوەیە کە لە بالآی تۆ دوورم .

(٨) دەروونم لە دووری تۆ پڕ لە ئاگر وەکو توونی بێ ئاوی حەمامە . نالەم . دەنگی لە چەرخی حەوتەم دەردەچێ .

٩ – نـــالەم جـــەعـــالـــەم ئـــایـــر خـــێزنـــا
ئـــــەسرینم تۆفـــــان ، (نوّح) ئـــــەنگێزنـــــا

١٠ – مـن وێنـــەی (غـــەواس) غـــەرقیٚ خـــەمـــیـــدە
گێج بیم نـــــەگێجـــــاو ، توٚفـــــانی دیـــــدە

١١ – چـــەنی ئـــاهیٚ دەرد ، مـــەجـــنون جـــەخـــاودا
هـــــەر گێجـــم مـــــەوەرد ، شەو نـــــەگێجـــاودا

(٩) لە کاتێکا . دۆنیا بە ئاگری دەروونی من دەسووتا . لافاوی فرمێسکم توٚفانی نوٚحی خستە ڕێ .
(١٠) ئەو کاتە منیش وەکوو مەلەوانێکی سەر لێ شێواو . لە گێجی‌ی توٚ فانی فرمێسکی چاوانما . هەر خولم ئەخوارد (ئەسوڕامەوە) .
(١١) وئەم حاڵە تا بەرەبەیان بەردەوام بوو .

لێکدانەوەی ووشەکان :

ئیستخوان : ئیسقان .جوٚشیای هوونم : هەڵقوڵینی خوێنم . لوا : ڕوٚیشت .
بەد وازیٚ حالٚ : دژمن . تون : ئاگردانی حەمام . سەدا(صدا) : دەنگ . ئایر خێزنا : ئاگری هەلٚ گڕاند . ئەسرین : فرمێسك . غەواس (غواص) : مەلەوان .

١ - چـــــــــــراغــــــــــم بــــــــــــەچین ، . . .

ئـــەر چـــنـــیـیێ زوڵفت ، بـــدەو بـــە مـــاچین

٢ - ئـــەر یـــەکـــتـــای چـــیـــنت ، بـــدەو بـــە گردچین

کـــافـــربوو ، ئـــازیـــز ، بـــەر بشوو جـــەدین

٣ - ئـــــەر قـــــەوسیێ ئـــەبـــرۆت بـــدەو بـــە مجاز

ئـــــەرمزەی دیـــــدەت ، بـــــدەو بـــــە شیراز.

٤ ئـــەر بـــەیـــنت بـــدەو ، بـــە خـــەتـــاو (بۆتـــەن)

ئـــــەر ڕێزەی ڕازت ، بـــــدەو بـــــە ئـــــەرمـــــەن .

٥ ئـــــەر لـــــەبێ لاڵت ، بـــــدەو بـــــە کشـــــمیر

ئـــــەر بـــــدەون ، بـــــەهـــێـــنـــد ، ساسلـــــەی زنجیر

٦ - ئـــــەرسیبزەبـــــەخ) گوڵ خونچـــــەی دهـــــان

بـــدەوش بـــە یـــەکســـەر ، (تـــەمـــامی جـــەهـــان)

٧ ئـــــەر پـــــاو پوزت ، بـــــدەو ، بـــــە گەنجە

ئـــــەر بـــــدەو بـــــە مـــیسر ، ئـــــەو دەستو پـــــەنجە

٨ ئـــــەر بـــــەژنیێ بـــــالآت بـــــدەو بـــــە ئـــێران

سەد هـــــەزار کـــــەرەت ، یـــــانـــــەمبۆ ویران

ئەگەر بێتوو ، شاعیر مەجبور بکەن بەوەی کە شۆخە نازدارەکەی لە گەڵ ماڵی دۆنیادا ، ئاڵ و گۆر بکا . ئەمەی لێ ئەبیسین :

(١) شۆخەکەم ، نا ، ناگۆرمەوە ، چینێکی زۆلفت بە ماچین ، ناگۆرمەوە .
(٢) ئەگەر تاڵێك لە زۆلفت ، بدەم بە تەواوی چین ، فتوایە کافرم .لە دینی ئیسلام هاتومەتە دەرێ .
(٣) ئەگەر کەمانی (کەوانی)برۆت بگۆرمەوە لەگەڵ ئەرزی حیجازا .ئەگەر برژانگێکت - لەگەڵ شاری شیرازا ، ئاڵ و گۆر بکەم .
(٤) ئەگەر بەینت (پێوەندیت) ، بدەم بەسەر زەمینی خەتاو خۆتەن .ئەگەر قسەکردنت لەگەڵ ئەرمنا بگۆرمەوە .
(٥) ئەگەر حاضر بم لێوی لاڵت بگۆرمەوە بە ولأتی کشمیر . ئەگەر زەنجیرەی پەلکت بدەم بە هیند .
(٦) ئەگەر سێوی زنجت ، یان گوڵ خونچەی دەست ، بەدەم بە تەواوی جیهان .
(٧) ئەگەر پاو پوزی خرت بدەم بە شاری گەنجە ، ئەگەر دەستو پەنجەت - بدەم بە تەواوی میسر .
(٨) ئەگەر بەژنو باڵآو قەدو قامەتت بدەم بە تەواوی ئێران ، دەك ماڵم ویران بێ .

٩ - سەراسەر عوّمـــــــرم ، گرد شوّ بـــــــە تــــــالآن
جــــاگەم ئـــــەبـــــەربوّ ، نـــــەپــــای ئـــــەودالآن
١٠ - پــــــەی چـــــێش جـــــەلای من بــــالاّ زەرستوون
تـــــەنـــيــــا توّ هـــــەنی ، نـــــەرووی دنـــيــــای دوون

(٩) تەمەنم تالآن بىبات واتە نەمێنم ئەوە ببینم . جێگەم لە بەری بیابانەوە بێت . وەکو ئەو دالآن .
(١٠) چونکە توّ هەموو عالەمی منیت . تەنیا توّیت لەم دوّنیادا کە من دلّم پێت دەکرێتەوە .

١ - چـــــــــــــراغـــــــــــم بێ تۆ ، . . .
ئـــــــێوار تـــــاسەحــــــەر ، بێخـــــاو بیم بێ تۆ
٢ - ئـــــەسرین جـــــەدیـــدەم ، پـــەیـــاپـــەی مـــــەشۆ
چون سەیـــــــلێ وەهــــــــار ، هــــــەرشەو تــــــاوەڕۆ
٣ - کــــــزەی جــــــەرگێ ویم ، مــــــەژنــــــەوو بــــــە گۆش
دڵ لادێ جــــــە خــــــەم ، نــــیـــــەن فــــــەرامۆش
٤ - (ئــیســتـــــە) زەدەی زام ، پـــەشێو حـــاڵ جـــەستـــە
ئــــیـــــنـــتــیـــزار پــــەی دین ، شای ئـــاوات وەستـــە

---

(١) خوشەویستەکەم . بەبێ تۆ . نیمە . خەو . هەر ئێوارە تا وەکوو بەرەبەیان . بیری تۆ ئەکەمەوەو بەبێ تۆ خەوم پیا ناکەوێ .

(٢) فرمێسك بەردەوام . بە خوڕ لە چاوانم دێتە خوارێ . نەشەوو ڕۆژی بۆ هەیەو نەلافاوی بەهاری . پێ ئەگات .

(٣) بۆنی سووتانی جگەری خوم ئەچێ بە لووتما . دڵیش دەمێك بەبێ غەم . ڕانابوێرێ .

(٤) ئەمە هەمووی لە دووری تۆیە . چاوەڕوانی ئەوەم . بەزووترین کات بت‌بینم . ئەی خوشەویستی ئاواتەخوازم .

لێکدانەوەی ووشەکان :

پەیاپەی : بەردەوام . بێ‌وچان . یەك لە دوای یەك . مەشۆ : دەچێ .
سەیل : لافاو . مەژنەوو : ئەبیسم . گۆش : گوێ .
فەرامۆش کەردەن : لەبیر بردنەوە .

١ – چـــــــراغـــــــم جـــــــەلات ، . . .
دڵ مـــــەیـــل کـــەرد جـــەستـــەش ، بمانۆ جـــەلات
٢ – دەروون ڕاش نــــــەدا ،نـــــــەبـــــیش دەسەڵات
بێ بـــــە هوونیٚ چـــــەم ،ڕیٚزا کـــــەفت نـــــەپـــــات
٣ – هـــــەر قـــــەتـــــرە هوونیٚ ، جـــــەدیـــــدە جـــیـــــان
پـــــــەریٚ داخو دەرد ، سەرتـــــا پـــــا سیـــــان
٤ – شەرتـــــــەن بپـــــــەرسی ، چــــیٚشەن حـــــاڵشان
چـــــیـــــەن سیـــــا بـــــــەرگ ، چون زۆخـــــاڵشان

---

(١) شۆخەکەم . ویستی لەلات بێ . دڵم بڕیاری ئەوە بوو لە لات بێ . بەڵام بە داخەوە .
(٢) دەروون ئەوەی پێ خوش نەبوو . لە ئاکاما ئیزنی دانیشتنی دڵی ی نەدا . دڵیش دەسەڵاتی نەبوو . ئەمەی بە باش زانی ی . خوی بکا بە خوێن و لە چاوان وەکوو فرمیسك بکەوێتە بەرپێت .
(٣) ئەوەیە هەر دڵۆپە خوێنیٚ . کە لە چاوان جویٚ ئەبێتەوەو ئەکوێتە بەرپێت . بەهۆی داخ و برینەوە . سەرتاپێ ی . رەشە .
(٤) شەرتی ئینساف ئەوەیە . لەو فرمێسکە ڕەش و خوێناویانە . هەواڵێك بپرسی . تاوەکوو –لێت مەعلووم بیٚ . هۆی چیە ، خویان ڕەش کردوە .

لێکدانەوەی ووشەکان :

جەلات : لەلات . مەیل کەرد : ویستی . جەستەش : لەش . بمانۆ : بمێنیٚ
ڕاش نەدا :ڕێگەی نەدایە . نەبیش دەسەڵات : دەسەڵاتی نەبو .
کەفت نەپات : کەوتە بەرپێت . قەترە :قەترە .دڵۆپە . جیان : جویٚ ئەبێتەوە .

١ – چراغم زامیٚ ، . . .
دلٚ ئاورد رِویٚ ، جەنەخشت زامیٚ
٢ – زامیٚ ژار ئالوو ، بیٚ دەواو دامیٚ
مەزانوون جەی زام ، مەوینون کامیٚ
٣ – یە چەندیٚ وەختەن ، دلٚ جەفاش بەردەن
پەی زامیٚ (بەبتەوٚر) ، گیانش سپەردەن
٤ – بواچان کوشتەی ، زامیٚ نەخشیٚ توٚن
پیٚکیای ناواك خەلاٚت بەخشی توٚن
٥ – وایەو مرادی چند ، سالٚ مەبیٚ پیٚش
شوکر (هەم) یاوا ، ئەو بەوایەی ویٚش

---

(١) ئازیزەکەم ، خەلاٚتی توٚ ، دلٚ ئەو روٚژە ، لە نەخشی رِوومەتی توٚ ، خەلاٚتی وەرگرت ، خەلاٚتی دلٚ ئەو تیرەیە ، کە نەخشی رِووت ، بردویە بەدلٚدا ،
(٢) برینی ژاراوی کە دەواو دەرمانی نیە ، برینیٚ کە دەزانم ، بە ئامانجم ئەگەینیٚ ،
(٣) ئەمە ماوەیەکی زوٚرە دلٚ ، بوٚ گەیشتنی بە هەلیٚکی وا ، جەورو جەفای کیٚشاوە . بوٚ – هیٚنانی زامیٚکی وا ، گیانی خوی بەخت ئەکا .
(٤) تا بەلکو پیٚی بلیٚم ، کوژراوی زامی نەخشی توٚیە ، پیٚکراوی گوٚللەی خەلاٚت کراوی توٚیە ،
(٥) ئەوکاتە ئەلیٚن ، ئامانجو موٚرادی چەند سالەی بەدیهات ، سوپاس ، کە بە مەرامی خوی گەیشت .

لیٚکدانەوەی ووشەکان :

زام : زام ، برین .دلٚ ئاورد : دلٚ هیٚنانی . رِویٚ : رِوٚژیٚ . ژارئالوو : ژاراوی . کام : بە ئامانج گەیشتن . زامیٚ بەبتەور : زامیٚ بەمجوٚرە گیانش سپەردەن : گیانی بەخت کردوە . پیٚکیای : پیٚکراوی .
ناواك : گوللە . وایەو موٚراد : ئامانج . مەقسەد . هەدەف .

١ - چــــــــــراغ خـــــــــــاسەنی ، . . .
مـــــاچی خـــــاسەنـــــان ، بـــــەڵێ خـــــاسەنی
٢ - جـــــاگەی حـــــەرف نـــــیـــــەن حـــــەقـــــەن پـــــاسەنی
بـــــەڵام حـــــەیف سەد حـــــەیف ، نـــــەشنـــــاسەنی
٣ - وەش ڕەنگ‌و وەش بۆ وەش ڕەفـــــــــتـــــــــارەنی
پـــــڕ جـــــەفـــــاو بێ مـــــەیـــــل دڵ ئـــــازارەنی
٤ - دوو ڕۆ بـــــەیـــــارێ ، یـــــاوەر نـــــیـــــەنی
خۆفـــــنـــــاك جـــــەقـــــەهـــــر ، داوەر نـــــیـــــەنی

---

(١) ئازیز . تۆ باشی . پرسیارت کردوە . ئایا من باشم . پێت ئەلێم . (بەڵێ ، بێگومان تۆ باشی .)
(٢) قسەی حیساب . وەڵامی نیە . لە ڕاستی‌دا . تۆ زۆر جوانی‌ی ، بەڵام حەیف‌و سەد حەیف حەق نەناسی‌ی .
(٣) خوش ڕەنگی .خوش ڕەوشتی . خوش بۆنی . بەڵام لەگەڵ ئەمەشدا . جەفات زورە . مەیلت نیە . دڵشکێنی .
(٤) دوو ڕۆژ لە گەڵ هیچ دۆستێکا ، نابەیتە سەر . قەت ترسی شت لە قەهری خوا نیە .

لێکدانەوەی ووشەکان :

خاس : باش .جوان .ماچی :ئەڵێ‌ی . پرسیارت کرد .
جاگەی حەرف نیەن : جێگای قسە کردن نیە . قسەی حیساب وەڵامی نیە .
وەش : خوش . داوەر : خوا . قەهر :قین .

١ - چـــــــراغ جـــــــەی دنـــــیـــــا . . . .
ئـــــەوەنـــــد ئـــــاواتم . مـــــەنـــــدەن جـــــەی دنـــــیـــــا

٢ - وەرتـــــەر جـــــەمـــــەردەم . بـــــەدیـــــدەم بـــــدیـــــا
لـــــەب وەبـــــانیٚ لـــــەب . لالیٚ تۆم بـــــنـــــیـــــا

٣ - هـــــەردوو بـــــنـــــیـــــامـــــان . سەر وەیـــــەك سەرین
کـــــەردامـــــان رازیٚ . ویـــــەردەی وەرین

٤ - بۆ بـــــنـــــیـــــام نـــــەبۆیٚ زۆلف مشـــــکـــــیـــــنت
بـــــکـــــەردام تـــــەواف . کـــــەعـــــبـــــەی جـــــەمـــــنـــــیت

٥ - بـــــدیـــــام دەستیٚ تۆم شیـــــەن نـــــەگەردەن
دەرسات مـــــەواستم . ئـــــاوات وەمـــــەردەن

٦ - بـــــالآی ویم پـــــەخشـــــان بـــــالآت بـــــکـــــەردام
حـــــەسرەت نمە بیٚ . ئـــــەگەر بمەردام

( ) جەنابی ماموستا کاردۆخی ئەم پارچە هەڵبەستەی . بەهی (صەیدی)هەورامی . زانیوە وە لە (دیوانی صەیدی)لاپەرەی ١٦٥ . چاپی ١٩٧١ سلێمانیە . لەژێر سەردێری (قیبلەم چی دونیا) . هێناویەتی . دیارە دەسکاری زۆریش لە غەزەلەکەدا . کراوە . وەکوو گۆرانی : (جەی) بە (چی)(دنیا)بە (دونیا) . (ئەوەند)بە (ئێند) . (وەرتەر)بە (رویٚوەرجە مەرگ) . (وەرین) بە (دێرین) . تا دوایی . لەگەڵ ئەمەشدا . ژمارەی شێعرەکان لەویٚ حەوتە . بەلآم لێرە .شەشە . جگە لە شێوەکە . کە بۆ لێکۆڵینەران وە شاعێران روونە کە شێوەی (بێسارانی)یە . دوو بەڵگەی کەش هەیە کە ئیثباتی ئەوە ئەکات کە ئەم شێعرە هی (بێسارانی)بێت : یەکەم : لە تەواوی نۆسخە دەسنوسەکاندا کە بینراون . پارچە هەڵبەستەکە بەناوی ماموستا بێسارانیەوە ناوبراوە .

دووەم : (صەیدی)لە کەمتر هەڵبەستێکدا (نازناوی) خوی نەهێناوە . بەلآم (بێسارانی)بە پیچەوانەی ئەو . لە کەمتر هەڵبەستیکدا (نازناوی)خوی . دێنێت .

(١) گیانە . ئاواتم ئەوەیە . ئەوەندە ئاواتم لەم جیهاندا هەیە کە .

(٢) بەر لە مردنم بەچاوانی خوم بمدیایێ . لێوم ناوەتە سەر لێوی لالیٚ تۆ .

(٣) هەردوومان . سەرمان بنایە لە سەر یەك سەرین . لە رابووردو قسەمان بکردایە .

(٤) بۆنی زۆلفی عەتراوی تۆم بکردایەو تەواف کابەی روومەتت .

(٥) لەشم بە پاڵی لەشی تۆدا . بکێشایە . ئەو کاتە حەسرەت لە دەروونمدا . نەئەما .

لێکدانەوەی ووشەکان :

شیەن : چوەتە . شیەن نەگەردەن : چووتە . مل . مەواستم :ئەم خواست .

١ – چراغ بەدکاران ، . . .
مەزانی چونەن ، واتەی بەدکاران

٢ – بەو سەیل (مەمانیٚ) ، جەوەڵ وەهاران
مەوارۆ وەساق ، سپی چناران

٣ – نەمە تاوۆورەنگ ، سپیش بەرۆوە
نەباڵاش جەوتەرح ، کۆ تاکەرۆوە

٤ – هەرچەند فێشتەرەن ، سەیلیٚ وەهاران
خاستەرەن رەونەق چەتریٚ چناران

٥ – ئازیز ئەر سەد بار (بەدانیٚ) بەدگۆ
وێنەی سەیل بەدی ، من واچان بەتۆ

٦ – ئەتویچ بەو چنار سپی بنانە
جەواتەی بەدان ، جەدلابتانە

---

(١) خوشەویستەکەم . ووتەی دژمنان چیە ؟ گوێی مەدەرێ . دەزانی ووتەی دژمنان وەکوو چی وایە ؟

(٢) بەدگۆیی دژمنان . وەکو کۆ پاڵە بارانی هەوەڵ بەهاران وایە . کە ئەباری بەلەق و چڵ و ساق و رەگی سپی داردا .

(٣) ئەو کۆپاڵە بارانە . نە توانای ئەوەی هەیە . ئەو رەنگە سپەی دارەکە بباتەوە . نە ئەوەش دەتوانێ . کە بەژنی سپی‌دار کورت بکاتەوە .

(٤) کەوابوو . هەرچەند زۆرتر بباریٚ . دارەکان باشتر گەش ئەبنەوە .

(٥) دەسا . خوشەویستەکەم . با دژمنانی من . سەدجار بێنو . خراپەی من بەلای تۆوە بڵێن . تۆ لەسەرتە بروایان پیٚ نەکەی .

(٦) بەڵکو . تۆیش ئەبیٚ وەکوو ئەو سپی‌دارە . لە خراپە ووتنی ئەوان . بیٚ‌تاقەت نەبیت و رواڵەت و دەرونت دەربارەی من . رووناکتر بێتەوە .

لێکدانەوەی ووشەکان :

بەدکاران : بەدخوازان . دژمنان . مەزانی چونەن : ئەزانی چۆنە ؟
واتە : ووتە . سەیل : لافاو . کۆپاڵە بارانی مانگی نەیسان . سپی چنار سپی‌دار .
کوتا : کورت . کرۆوە : بیٚ‌کاتەوە . ئەتۆیچ : ئەتۆش .

١ چـــــــــــراغ نـــــــــــــــــــهزانـــــــــــــان ، . . .
چـــــێش كـــــهرون چـــــهنی ، ئـــــهحوالْ نـــــهزا ـــــان

٢ - بـــديـــــه وهچـــــهنـــد تـــهرح . جـــهفـــا مـــهنمانـــان
گوڵێ جـــــه سهحـــــرا . گول مـــــهكـــيـــانـــــان

٣ - گوڵێ پـــــــــــــــهروهردهی . ڕهزوان مـــــــــــاوابۆ
(چ) لايـــــــهق پـــــهرێ . يـــــانـــــــهی ئـــــاوابۆ

٤ جـــــهرگشان بـــــهتـــــێغ . پـــــاره پـــــاره بۆ
يـــــانـــــــه ومـــــــاواشان . بـــــهكـــــــهلاره بۆ

٥ ساكـــــــهی بێ كێدی ، جـــــهی وهرتـــــهر ڕۆئێ
گولْ ئـــــازان بـــــهكۆلْ گولْ . ئـــــــهشهد بۆئێ

٦ - يـــــا شاهـــــهر كـــــهسێ گولْ بـــــهگلْ ئـــــارۆ
شاءالله وه بـــــــــــــــــــــــــــــــارهش سهنگ وگلْو ڕۆ

---

(١) خوشهويستهكهم . چبكهم به دهستی حالْ نهزانانهوه . به ههموو چهشنێ بوونهته مايهی دهردی سهر .
(٢) باش سهيريان بكهو تهفهرنج بده . بهچهند جۆر جهفا دهنوێنن . گوڵێكی ناقابلی سارا . لهبۆ گوڵی خوشهويست دهههنێرن . ئێتر ئاگايان نيه گولْ گوڵی ناوێ !
(٣) نازانن ئهو گولهی ئهوان به دياری ناردوويانه . لايق گوڵهكهی من نيه .
(٤) جگهريان لهت بێ . ماڵيان وێران بێ .
(٥) كێ لهمهو پێش ديويه يا بينيويه . ئهم ئيشه بهدی بێت ؟
(٦) ههركهسێ لهم كارانه بكا . هيوام ئهوهيه . خاكو بهرد به بهختيا بيارێ .

لێكدانهوهی ووشهكان :

نهزانان : نهیزانيوه . چێش كهروون : چيكهم (چی بكهم) . چهنی : لهگهلْ . بديه : بنواره . چه . تهرح(طرح) : چهند جۆر . سهحرا : سارا مهكيانان : بهرێ دهكهن . ئههنێرن . كهلاره : خانوی ڕۆخاو .
جهی وهرتهر : لهمهو پێش . گولْ ئهشهد بۆئێ : ئهوهی بۆنی خوشی لهگهلْ بۆنی گولا . قياس ناكرێ . باره : بهخت . چارهنووس . وارۆ : بيارێ .

١ - چراغم جیا ، . . .
هەرکەسێ کەردش ، تۆ جەمن جیا
٢ - نائۆمێد نیشۆ ، وەبەختێ سیا
زیانش چێش بێ ، ئەرمن تۆم بیا
٣ - هەرکۆس کەفتە بان . کۆس بەکۆسەوە
الله دۆس پێکان . وەکە لێپۆسەوە
٤ - ئەرلادێ بالاّت . نەوینون بەچەم
مەشوونە مەزهەب «مەسیّای) (مەریەم)
٥ - هەرکۆس کەفتە بان ، کەردشان کارێ
مەوینون بالاّت . سەد رۆ بە جارێ

---

(١) گیانە تۆیان لەمن جۆیکردەوە . لە خوام ئەوێ . هەر کەسێ ئەو ئیشەی کرد .
(٢) نائۆمێد بە بەختی رەشەوە دانیشێ . چە زیانێکی هەبوو . ئەگەر تۆ هی من بوایتا .
(٣) خوا بکا کۆسیان کەوێ . کۆس بە دوای کۆسەوە .
(٤) ئەگەر بێتوو نەتبینم . حەقم هەیە . لە دینی ئیسلام دەربچمو بم بە مەسیّحی .
(٥) ئێتر هەر کۆس کەوتوو بن . چونکە ئەو کارتە ساتەیان . هێنایە پێشەوە کە من نەتوانم بتبینم .

لیکدانەوەی ووشەکان :

جیا : جویێ کردنەوە . کەردش : کردی . نیشۆ : دانیشێ . ئەر من تۆم بیا : ئەگەر من تۆم ببوایە . کردشان کارێ : کارێکیان کرد .

مەوینوون بالاّت : بالاّت نابینم .

١ - چـــــــڵێ جـــــــه پـــــــەنـــــــا ، . . .
چـــڵێ چون ڕەقـــيب مـــدران جـــەپـــەنـــا

٢ - هـور ئـــامـــان مـــدران نـــەڕوی تـــەمـــەنـــا
مـــــەربـــــادێ قـودرەت بـــــدەرۆش فـــــەنـــــا

٣ - وەبـــــادێ قـودرەت لـــــەتـــــار بۆ
ئمازۆ بـــــالآی قـــــيـــــبـــــلـــــەم ديـــــار بۆ

٤ - بسۆ چۆ بـــــە ئـــــايـــــر بـــــازەدەی سەحـــــەر
ڕيشـــــەش جـــــەزەمين بـــــەر بـــــارۆ وەبـــــەر

هۆی بەدی هاتنی ئەم پارچە هەڵبەستە . چەند جۆر ئەگێرنەوە . بەڵام قەولێکیان کە ڕەنگ بێ لە بنەڕەتا دروست بێ ئەمەیە :

فەقێ مصطفى لە (پای گەلان) ئەبێت . ماڵی باوکی (ئامینە)ش کە بێسارانی حەزی لێ ی بوە . دەراوسێ ی مزگەوتو . حوجرەی فەقیان . لە وکاتەدا کە شاعێر ئەو دەورو بەرە لە ئەغیار چۆڵ ئەبینێ . تەنیا ئاواتی ئەوەیە بەژنو باڵآی خوشەويستەکەی دەرکەوێ . سووچێك لە ئاواتەکەی بەدی دێت . چونکە (ئامینە) دێتە دەرێ . بەڵام با لە جل وبەرگی بەدخوازاندا . دیاری ئەدا و لەقو پۆپی دارێك کە لە حەوشەی ماڵەکەدا ئەبێت . بەشەقەزلە . ئەکا بە حیجابێ بەینی ئەوان . جا (بێسارانی)کە ئەمە ئەبینێ بە ناڵەیەکی جگەرسۆزو شعورێکی پاکەوە ئەم غەزەلە ئەڵێت :

(١) لەقەدێك .لەقوپۆپی دارێك . چبکەم بەدەستی لەقوپۆپی ئەو دارەوە . کە وەکو ڕەقیب خوشەويستەکەمی خستوەتە پەناوە .
(٢) هەستاوە . بەپێ وە وەستاوە .بەری گرتووم . قیبلەم نابینم . شتێکم لەدەست نایەت . جگە لەوەی دۆعا بکەم بەڵکو بای دەسەڵاتداری قۆدرەت . لە بەینی بەرێت .
(٣) هیوام وایە بای قۆدرەت بێت و لەت لەتی کا . چونکە نایەڵێ باڵآی شۆخەکەم لێ دەرکەوێ .
(٤) خوابکەم بە بای گەش کراوەی شەماڵی بەیانیان . وا بسووتێ کە ڕەگ و ڕیشەیش- لەعەرزا نەمێنێ .

٥ - تابالاَی قیبلەم چون (شەمیَ) خانان
بوینووش بە چەم ، جەبەرزە بانان

---

(٥) تا ئەو کاتە . بتوانم قەدو قامەکی یاری خوشەویستم . وەکو چرای ڕووناکی گەورە مالاَن . لەسەر بانە بەرزەکانەوە ببینم .

لێکدانەوەی ووشەکان :

چلَ : لەق .چلَ . چلَیَ : لەقێك . چلَێك . ڕەقیب : ڕەقیب . مدران : وەستاوە . هۆرئامان : هەستاوەتەوە . بادیَ قۆدرەت : بای خوایی . فەنا : نابودی . لەتار لەتار : لەت لەت ئازۆ : نایەلَیَ .بسۆچو (بسۆزۆ) : بسووتیَ . ئایر (ئاهێر) :ئاگر . بازەدەی سەحەر : گەش کراوەی بای بەرەبیان . شەم (شەمع) :مۆم .خانان : مالَەگەورەکان .

تیپی – ح –

١ حال زانان حالەن ، . .
حالیّ پیّم یاوان ، ئەز چە حالەن

٢ – سەرم داخ کەردن ، یەکام خەیالەن
سپی سەنگیّ دیم ، وانم یەلالەن

٣ – لالان خەسرەدان ، نەکەمەر مەبۆ
سەنگ هەر گەدایی ، پاش وەسەر مەبۆ

٤ – فرە کەس چون من ، خام خەیالّ مەبۆ
کەی سەنگ وەدانەی . سپی لالّ مەبۆ

٥ – یالم بەدیّ ئەسلش نەبیّ ساف
نیشانەی لالیش بەرشی بەخلاف

٦ سپی سەنگیم دی . بەلالش زانام
لالّ بام ئەرهەنی ، بەلالش وانام

---

(١) حالزانان . حالم تیّك‌چوە . کارەساتیّکم پیّ هاتوە . کە خویشم سەری لیّ دەرناکەم .
(٢) نازانم چ خەیالّیکە . سەری داغ کردووم . بیرو رام نەماوە . تا ئەو رادەیە کە جیاوازی بەردو لالم بەلاوە مۆشکلەیە .
(٣) ئەوسا ئەمزانی کە لالّ تەنیا بەلای شاهانەوە هەبوو . بەلام قیمەتیّکی نیەو هەموو کەسیّ پیّ‌ی پیا ئەنیّ .
(٤) زۆر کەس وەکوو من خەیالّ خام ئەبیّ . کە بەرد بە لالّ بزانیّ .
(٥) من ئەو غەلەتەم کرد کە خەیالەکەم لە ئەساسا ناریّك بوو .
(٦) بەردیّکی سپی‌م بینی . بەلالم زانی‌ی . زوانم (زمانم) لالّ بیّ . ئەگەر جاریّکی کە ئەو غەلەتە بکەم .

لیّکدانەوەی ووشەکان :

حالیّ پیم یاوان : حالیّکم پیّ گەییشتوە . ئەە زچ حالەن : نازانم چ حالّیکە . وانم : ووتم . خەسرەوان : شاهان . شایان . کەمەر : قەد . فرە کەس : زۆر کەس .

تیپی - خ -

١ - خواوەند جەستەم ، . . .
مەعلووم بۆ جەلات ، پەشێوی جەستەم
٢ - ئی ڕەنگ زەردیو ، زوانیٚ بەستەم
ئی دور کەفتەی یار ،وە ئاوات وەستەم
٣ - ئی جەستەی زەبوون (جەزەبەد) ئاوارەم
ئی پەلاٚس بەرگیو ، مەنزلٚ مەغارەم
٤ - ئی دیدەی بیٚ نوور ، نەم تێدا بڕیا
ئی دڵەی پڕزۆخ ، بە ئایر گڕیا
٥ - ئی تەنیٚ سفتەی ، سەد داخان پێوە
ئی جەرگم بڕیان . هانە (دلێوە)

(١) خودایا ڕەحمیٚ بە جەستەم بکە . پەشێواوی جەستەم لەبەر چاوانە .
(٢) ئەم ڕەنگە زەردەو ئەم زمانە لاڵە . ئەم دوورکەوتنەوە لە خوشەویستەکەم .
(٣) بەم جەستەی زەبوونەو ئاوارەبوون لە ولاٚت . بەم جلو بەرگی پەلاٚسەو ماوا لە قوژبن .
(٤) بەم دیدەی بیٚ نوورەوە کە ئاوی تێدا نەماوە . بەم دڵی پڕ لە زۆخو ئاگر تیٚبەربوەوە .
(٥) ئەم لەشە سووتاوەی پڕ لە داخو دەرد . ئەم جگەرە دڕاوەی نادیارە .

٦ - (بـــــــەدۆعـــــــای) شەریف . (سۆب)بـــــێداران
یــــاتــــاقـــــەت یــــا مـــــەرگ . یــــا وەسڵی یــــاران

---

(٦) خوایا بی‌کەی بە خاتری ئەوانە کە بەشەو ناخەون وە فیکرو زکریان لای تۆیە . یا تاقەتی ئەم دووریەم پێ ببەخشە . یان بمکوژە . یان بمگەیەنە بە خوشەویستەکەم .
لێکدانەوەی ووشەکان :
ئی : ئەم . زەیدە : وولات . مەغار . ئەشکەوت . هانِدلێوە : ها لە ناوەوە
تێبینی :
ئەم چوار شیعرەی خوارەوە پێوەندیان بەم غەزەلەی ژوورەوە هەیە :

(٧) خـــــاری خـــــەم خـــــیـــــاڵ نـــــەریشـــــەی جـــــەرگم
سەر هۆردان مـــــەدۆ نـــــیـــــشـــــانـــــەی مـــــەرگم
(٨) تـــــا نـــــەپـــــەردەش خـــــار خـــــەمـــــان پـــــێوار بێ
نـــــیـــــشـــــانـــــەی مـــــەردەی من نـــــادیـــــار بێ
(٩) گـــــیـــــە پـــــەردەی دڵ شکـــــاو نـــــاوە
کۆی سەبـــــرو ئـــــارام . تـــــەن تـــــاو نـــــتوە
(١٠) بـــــەی حـــــاڵە من بیم . یـــــاوام بـــــەمـــــەردەن
مـــــەردەن پـــــەیم خـــــاسەن . سەخت جـــــەفـــــام بـــــەردەن

١ – خاو جه دیدەم دوور . . .
خەیاڵت کەردەن ، خاو جه دیدەم دوور

٢ – دەمادەم هوونش ، مەیۆ بەزەروور
تێدا نەمەندەن ، زەرێ مایەی نوور

٣ – وێنەی تازەزام ، سەر تێغێ مەودا
هووناو ، لاو ، بەستەن ، مەشۆبە ئەودا

٤ – هەر مژە قەتەرەی ، هوونش کەردەن چاك
بە وێنەی ئەڵماس ، لاڵێ سیم حەكاك

٥ – دیدەێ قەتەرەی هوون ، دایم لێش وارۆ
شەرتەن پێش واچان ، مایەی نووردارۆ

٦ – خیاڵم نیەن خاڵی ، جەفاڵت
فیدای خاڵت بام ، چەنی خیاڵت

---

(١) خەوم نەماوە . خەیاڵی تۆ . خەوی لە چاوانم دوور خستوەتەوە .

(٢) بەبێ دەمێ وەستان .خوێن لە چاوانم دێتە خوارێ . بەم بۆنەیەوە . چاوەكانم . مایەی ڕووناكیان تێدا نەماوە .

(٣) هەروەكوو زامی تەرەی خەنجەر . لافاوی خوێنی لێ دێتە خوارەوە .

(٤) هەر برژانگێكم دڵۆپە خوێنێك (خونێك) .ئەكا بە دوو لەتەوە .

(٥) دیدە یە . دهێما خوێنی لێ بیارێتە خوارەوە . حەق خویەتی ئەگەر پێی بڵێن .كانەی نوور .

(٦) خەیاڵم خاڵی . نیە لە خاڵت
فیدای خاڵت بم . لەگەڵ خەیاڵت

لێكدانەوەی ووشەكان :

دەمادەم : یەك لە دوای یەك . تێدا نەمەندەن : تیا نەماوە . زەرێ : نەختێ

١ - خـــەم نـــاكـــم خـــەمـــنـــاك ، . . .
جـــە جـــەوریٚ گەردوون ، خـــەمـــنـــاكـــم ، خـــەمـــنـــاك

٢ - هـــەر (یـــەنـــد)مـــەكـــەرون ، جـامـەی تـەن چـاك چـاك
جـــــە دووری یـــــاران ، خـــــاك وەسەرم خـــــاك ،

٣ - مـــــەنـــــیشووە عـــــەرش ، دودیٚ ئـــــاهیٚ سەرد
وەخـــــتـــــەن جـــــە ئـــــاهـــــم ، گەردوون بۆ گەرد .

٤ - مـــــەگەر خواوەنـــــد . كـــــەرەم بـــــكـــــەرۆ
تـــــەفـــــرەقـــــەی یـــــاران وەهـــــەم بـــــاوەرۆ

٥ - وەر نـــــەجـــــە دەروون ، پـــــڕ دەردیٚ (زامـــــەت)
ئـــــایـــــر وارا نـــــەن رۆی قـــــیـــــامـــــەت

هەمیسان شاعیر . لەدەستی چەرخی گەڕاڵ . ئەناڵێنیٚ‌و لە خوا ئەپاڕێتەوە . بەڵكوو- (یاران) بەیەك نزیك بكاتەوە :

(١) خەمناكم . دەردەدارم . دەردەدارم بە دەستی جەوری زەمانەی جەفاپێشەوە .

(٢) ئەوەندە خەریكی دڕینی یەخەی خۆم‌و ئەوەندە لەبەر برینی دووری یاران . خاك بەسەری خوما ئەكەم وە ئەوەندە هەناسە هەڵ‌ئەكێشم .

(٣) كە شتێكی نەماوە . عەرش پێـە لەرزەو گەردوون لەبەر دووكەڵی ی . هەناسەی من . بیٚ بەتۆز .

(٤) بەهیوای ئەوەم . خواوەند كەرەم بكات‌و من‌و یاران بەیەك نیزیك بكاتەوە .

(٥) ئەگینا . هاتنە دەرەوەی ئاگرو دووكەڵ . لە دەروونی پڕ لەژان‌و دەردا . تا قامی قیامت . بەردەوامە .

خەزانیٚ بەچاخ ، . . .
ئارۆ دیم بە چەم ، خەزانیٚ بە چاخ (١)
ڕەنگش پەیش مەبی ، دەروونم پیٚ داخ
من دەر لاد جەدڵ ، کیٚشام ئاخ و داخ (٢)
پەرسام ئەی خەزان ، چارە ڕەنگینە
زەردی داخو دەرد ، دووری من وینە (٣)
سا بواچە پیٚم ، تۆ نە چ کاری
پیٚسە ڕەنگیٚ ساف ، بیٚ دەردان داری ، (٤)
واتش هەی لیٚوەی دڵ بەخەم پارە
من هوونیٚ جەرگم ، کەفتەن نەچارە (٥)
تۆ ماچی بیٚ دەرد . هەرکەس بیٚدەر دبۆ
شاڵڵە چەنی گڕ ، بە تۆزو گەرد بۆ (٧)

---

(١) خەزانێکی چاخ‌و بە دەماخ . ئەمڕۆ خەزانێکی بە دەماخم بینی .
(٢) بەوتینی ئەو ڕەنگە ئاڵەی . زۆر زۆر سەرم سوڕماو بێ‌ئیرادە هەناسەی سەرەدم وەکو تەم . لەدەم هاتە دەرێ .
(٣) سکالام لێ‌کرد . ئەی خەزانی ئاڵ . تکایە ڕەنگی زەردی منیش . بگریتە بەر چاوان .
(٤) تۆخوا پێم بڵێ . تو خەریکی چیت ؟ بەم جۆرە ڕەنگی سوورو سنجی بێ دەردانت هەیە .
(٥) وەڵامی یامەوە ووتی : ئەی لێوەی دڵ‌دڕاو . ڕاستە بەرواڵەت لەشی من سوور ورەنگین دێتە بەرچاوت . بەلام لە ڕاستەقینەدا . وانیە . بەڵکوو . ئەوەی ئەبینی . خوێنی دڵ‌و جگەرمە .
(٦) ڕەنگی زەردی من . هیچێ نایباتەوە . جگە لەو خاکی گۆڕ ئەم‌کا بە ژێرەوە .
(٧) تۆ بەمن ئەڵێی . بێ‌دەرد . قەیناکا . بەلام ئینشاءالله ئەوەی بێ‌دەردبێ . ئاگری تێ‌بەربێت‌و ببێ بە تۆزو با بێ‌بات .

تیپی - دال -

دڵەی کەمتەویر . . .

دڵەی کەم خیاڵ ، کەم فامو کەم ویر(١)

شۆجان فیدایی ،جە پەروانە گیر

پەروا نەدارۆ ، جەشۆڵەی ئایر(٢)

وێنەی پەروانە ، پڕ مەیلو وەفا

پەرێ وەسڵێ دوس ، بکێشە جەفا(٣)

تا بە ئارێ عەشق ، دڵ پەند نەسۆزۆ

کەس ساکن مەبۆ ، دۆس چونن مەبێزۆ(٤)

وێت دەر بە ئایر ، وێنەی پەروانان

تا جە تایفەی ، مەجنونت وانان(٥)

شاعێر لەم شێعرەدا . (دڵ . پەند ئەداو پێی ئەڵێ : عاشق ئەبێ وەکوو پەپولە ئیثباتی - هەوینی خاوێنی خوی بکات . ئەو ئەسووتێو دەنگی لێوە نایەت .

(١) دڵی نەزان . دڵی نەفامو خام . دڵی بێ ماواو مەکان . گوێم بدەرێ . چیت . پێ ئەڵێم :

(٢) برو گیان بەخت کردن لە ڕێگەی خوشەویستا . لە پەپولەوە فێر ببە . پەپولە .

(٣) لە سووتان بە شۆڵەی مۆم قەت باکی نیە .

(٤) وەکوو پەپولە عەشقو عەلاقەو وەفات بێ بە ناوبانگ بێ . ئەبێ وەکوو ئەو لەبۆ گەیشتن بە خوشەویست . جەورو جەفا بکێشی .

(٥) تا بە ئاگری هەوین نەسووتی . تا دەردو زامو برین بە میوانت نەبێ . ناتوانی - ڕێگە بە کانگای دڵی مەعشوق بەری .

(٦) دەسا ئەگەر ئەت ئەوێ وەکوو مەجنون ناو دەرکەی . ئەبێ وەکوو پەپولە خوت بدەی لە شۆڵەی سوتێنەری مۆم .

١ - دڵە زاریش کـــــەرد . . . .
وەختـــــێ مـــــەرگش بێ ، ڕوێ زاریش کـــــەرد
٢ - جـــەنـــا گا کـــەسێ نـــیگای زاریش کـــەرد
بـــەو نـــیگا جـــەمـــەرگ ، نگاداریش کـــەرد
٣ - جـــەپـــەی دیـــدەی بـــەد ، نـــیگاش نـــیـــان بێ
نـــیـــانش بـــەو تـــەور ، بـــەستـــەی گیـــان بێ
٤ فـــیـــدای نـــیگاش بـــام ، بیم بـــەفـــریـــادڕەس
یـــاوام بـــە فـــریـــاد جـــە ئـــاخـــر نـــەفـــەس

دڵ بە بەرق نیگای ئازیز مردن ئەگەڕێتەوە . نیگای گیان بەخشی . دوور لە چاوی ئەغیار :

(١) دڵ خەریك‌بوو . نەفەسی ئاخری ئەکێشا . لە بۆ مەرگی بێ وەختی خوی شیوەنو . گرینی بوو . مەرگی بە بەرانبەری خویەوە ئەبینی .

(٢) کۆتوپڕ بەرق چاوانی شۆخە نازدارەکەی . کەوتە نێو چاوی . ئەو نیگایە دڵی ی لە بناگوێ ی مەرگدا گێڕایەوە .

(٣) شایانی باسە کە ئەم نیگایە لەبەر دوژمنی بەدخواز ئەبوا نهێنی ببوایە . نیگایەکی - نهێنی بەڵام گیان بەخش .

(٤) فیدای نیگای ئەو خوشەویستە ئەبم کە بە هاوارمەوە گەیشت . ئەو کەسەی کە لە دەمی ئاخردا . ژیانی تازەی پێ بەخشیم .

لێکدانەوەی ووشەکان :

دڵە : دڵ . زاری : شیوەنو گرین . ڕوێ : ڕوژێك . کەرد : کردی . جە ناگا : کوتوپڕ . لەپڕ .
نگاداریش کەرد : نگاداری لیوە کرد .
نیان (نیهان) : نیهان . نادیار . نهێنی . بەو تەور : بەو جۆرە . بەستەی گیان بێ : گیانی پێوە بەسرا بوو .

١ - دڵەتۆ جـــــــــە تـــــــــــەوق ، . . .
مـــەتـــەرس جـــە ئـــایـــر ،خۆف مـــەکـــەر جـــە تـــەوق

٢ - پـــــەروانـــــە دەستور ، بسۆچـــــە بــــەشەوق
شەوقیٚ ڕووی ئـــــایـــــر ، لـــــێت بـــبۆ بــــە زەوق

٣ - پـــــەروانـــــە جـــەپـــەی ، هـــــەوای دۆسەوە
پـــــــەی دۆس مـــــــــەگێلۆ ، وە کـــــــــە لێوسەوە

٤ - وێش مـــــــدۆ بــــــە شەم ، ئـــــەو وەبیٚ درەنگ
مـــــــەبۆ بــــــــە زۆخـــــــاڵ لــــــێش نمە یۆ دەنگ

٥ - دڵ ئـــــــەو عـــــاشق . چون پـــــەروانـــــەبـــــە
وەر نـــــــەشۆ ساکن ، وێرانـــــیـــــانـــــە بـــــە

---

(١) دڵە لە تەوقو زەنجیرو ئاگر خۆفت نەبیٚ . باکت لە سووتانو تەنگو چەڵەمە نەبیٚ .
(٢) وەکوو پەپولە . خوت بەشۆڵەی مۆم بسووتێنە . بەو مەرجەی ئەو ئاگرت لیٚبیٚ بە - گوڵستان .
(٣) پەپولە بە بۆنەی خوشەویستەکەیەوە . هەموو جۆرە مەترسیەك بۆ خوی دەکریٚ .
(٤) خوی ئەخاتە مەترسیەوە تا بەڵکوو بە خوشەویستەکەی بگات . بەلاٚم گەیشتنو خەڵوز بوونی هاوکاتە لەگەڵ یەکدا .
(٥) ئەتوش ئەی دڵی عاشق .ئەگەر لە ڕاستیدا . عاشقی . مەرج ئەوەیە وەکوو پەپولە بیت لە بۆ مۆم .ئەگینا بڕو لە خانوی ویرانکراوی خوتا . بیٚ دەنگ دانیشە .

لیکدانەوەی ووشەکان :

تەوق (طەوق) : حەسار (حەصار) . زیندان . مەتەرس (مەتەرسە) : ترست نەبیٚ . پەروانە دەستور : وەکو پەپولە . زەوق (ذەوق) : شادومانی .خوشی .جەپەی هەوای دۆسەوە : لەبەر خاتری خوشەویست . بیٚ درەنگ : بەبیٚ وەستان . وەرنە : ئەگینا . شۆ : بچۆ . بڕو . وێران یانە : خانوی وێران کراو .

١ – دڵە بێ نازەن ، . . .
ناز پەروەر بیەن ، ئیسە بێ نازەن
٢ – کەفتنەی بێ قیمەت ، بێزیای ڕازەن
ئاوارە مەبۆ ، هەر نەپەروازەن
٣ – مەیۆ نە پەرواز مِن گرتەن باڵش
نازپەروەر بیەن ، پەشێوەن حاڵش
٤ – ئەرمن نازم هەن ، ئەرنازم نیەن
جەخاکێ پای دۆس ، پەروازم نیەن
٥ – مِن ڕازیم بە جەور ، جەفای بێ نازی
دڵ نازاربیەن ، پێش نیەن ڕازی

مامۆستا بێسارانی .لێرەدا دەردەبڕێ کە دڵ زۆر ناسکەو توانای ئەوەی نیە بێ ئێعتیابی ی . پیێ‌بکرێ .چونکە بەناز گەورە کراوە :

(١) دڵە بێ‌ناز کەوتوە . دڵەی پەروەردە کراو بە ناز . ئیستا بێ ناز کەوتوە .
(٢) ئیستا بێ قیمەت کەوتوە . بێ‌ناز ماوەتەوە . لەبەر ئەوە ولاّتی لێ بوە بە زیندان‌و هەر حەول ئەدا بفڕێ .
(٣) هەر هەڵ‌ئەفڕێ کە سەری خۆی هەڵگرێ‌و ئاوارەی نیشتمان بێ . بەلاّم من باڵم گرتوە لە فڕینی بەرگری ئەکەم .
(٤) من بۆ خوم قەیدی نیە . نازم هەبێ یان نەبێ . هەرخوم بەو خاکەی بەر پیێ‌ی یار ئەزانم‌و لیێ‌ی دوور ناکەومەوە .
(٥) چونکە ڕازی بەهەموو چەشنە ئەشکە نجەیەکم . بەلاّم تکایە . دڵ نازپەروەردە بوە بەمە ڕازی نابێت .

لیکدانەوەی ووشەکان :

بێ‌زیا (بێزیا) : لە بەر چاو کەوتوو . پەرواز : باڵ‌گرتنەوە . فڕین
من گرتەن باڵش : من باڵم گرتوە . پێش نیەن ڕازی : بەوە ڕازی نابیت .

ئەم بەرگە (بەرگی یەکەم) . لێرەدا دوایی دێت . ١١٣ پارچە هەلبەستی تێدایە کە سەرجەمی هونراوەکانیان ئەبێتە ٦٦٨ دێڕ . چونیەتی ژیانی شاعیر . پیشەکی وە پێرس پەرتوکەکە .
کەیومەرز عەبدولغەفور (نیك فتار)

٢٣/١٠٠٠٠/١٩٨٢
رقم الايداع ١٢٨٥ لسنة ١٩٨٢

مطبعة الاديب البغدادية هاتف 8881232

الجمهورية العـراقية
الأمانة العامة للثقافة والشباب

نرخي (٦٠٠) فلسه

مطبعة الاديب البغدادية هاتف 8881232